

ΦΡΑΝΤΣ ΚΑΦΚΑ

ΕΙΣ ΤΟ ΨΕΥΔΟΣ

ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΤ. ΔΗΜΟΥ

Ἐκδόσεις Νεφέλη

Επιμέλεια λογοτεχνικής σειράς: *Βερονίκη Δαλακούρα*

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ

Οί μεταφράσεις τῶν διηγημάτων τῆς σειράς «Ένας γιατρός τῆς ὑπαίθρου» δημοσιεύθηκαν ὅλες γιά πρώτη φορά στό περιοδικό τῆς Θεσσαλονίκης *Μακεδονικές Ἡμέρες*, ἔτος Δ' (Ἰούνιος 1936) καί ἔτος Ε' (Μάρτιος-Ἀπρίλιος 1937).

Οί πρόζες «Ἡ γέφυρα», «Γυρισμός» καί «Κοινωνία» ἀπό *Τά κατάλοιπα* δημοσιεύθηκαν ἐπίσης στίς *Μακεδονικές Ἡμέρες*, ἔτος ΣΤ' (Μάιος-Ἰούλιος 1938).

Τά διηγήματα «Χτίζοντας τό Σινικό Τεῖχος» καί «Μπλούμφελντ, ἕνας κάπως ἡλικιωμένος ἐργένης» δημοσιεύθηκαν στό περιοδικό τῆς Θεσσαλονίκης *Νέα Πορεία*, ἔτος Β' (Μάρτιος 1956) καί ἔτος ΚΖ' (Ἀπρίλιος-Ἰούνιος 1981) ἀντιστοίχως.

Ἡ μετάφραση τοῦ διηγήματος «Ἡ στοά» (γερμανικός τίτλος τοῦ πρωτοτύπου «Der Bau») εἶναι ἀνέκδοτη.

Ὅλες οἱ παραπάνω μεταφράσεις δημοσιεύονται στήν τελειωτική τους μορφή.

Δ.Στ.Δ.

© Ἐκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ

Μαυρομιχάλη 9, Ἀθήνα 106 79, τηλ. 3607 744 - 3604 793

Ἡ μετάφραση ἔγινε ἀπό τή γερμανική γλώσσα

ΦΡΑΝΤΣ ΚΑΦΚΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΚΑΙ ΛΕΓΓΟΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ 26 184
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ 17 1-90
ΤΑΧΥ ΔΕΛΤΙΟ

Στό υπερώο
καί ἄλλα διηγήματα
(ΖΥΛΦΕΛΙΣΚΑΦΑ)

Μετάφραση: Δημ. Στ. Δήμου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΘΗΝΑ 1987

Στό ὑπερῶ*

“Όταν μιά οποιαδήποτε ετοιμόρροπη, φυματική ἰππεύτρια στό τσίρκο, πάνω σ’ ἓνα ἄλογο πού κλονίζεται μπροστά σ’ ἓνα ἀκούραστο κοινόν, ἔξαναγκάζεται μῆνες ὀλόκληρους χωρίς διακοπή ἀπό τό διευθυντή, πού κραδαίνει ἀνήλεος τό μαστίγιο, νά τρέχει γύρω τριγύρω σέ κύκλο, σφυρίζοντας πάνω στ’ ἄλογο, μοιράζοντας φιλιά, λυγίζοντας τή μέση, κι ὅταν αὐτό τό παιχνίδι ἔξακολουθήσει καί στό μέλλον πού ὀλοένα κι ἀνοίγεται τεφρό, ὑπό τούς ἀκατάπαυστους βόμβους τῆς ὀρχήστρας καί τῶν ἀνεμιστήρων, συνοδευόμενο ἀπό τά ξέψυχα κι ἐκ νέου δυναμωμένα ἐπιδοκιμαστικά κροτήματα τῶν χειρῶν, πού στήν πραγματικότητα εἶναι ἀτμόσφαιρες – ἴσως ἔσπευδε τότε ἓνας νεαρός ἐπισκέπτης τοῦ ὑπερῶου νά κατέβει ἀνάμεσα ἀπ’ ὄλες τίς σειρές τή μακριά σκάλα, ὀρμοῦσε μέσα στό στίβο, καί φώναζε ἀνάμεσα ἀπ’ τά σαλπίσματα τῆς πάντοτε συντονισμένης ὀρχήστρας: Σταματήστε!

Ἔστώσο, ἐπειδή δέ συμβαίνει ἔτσι· μιά ὠραία κυρία σ’ αἴσπρα καί κόκκινα εἰσελαύνει ἀνάμεσα ἀπ’ τά παραπετά-

* Στό ὑπερῶ ὅπως καί τά διηγήματα “Ἐνα παλαιό φύλλο, Πρό τοῦ Νόμιον, Τσακάλια καί Ἄραβες, Μιά ἐπίσκεψη στό ὄρυχείο, Ἐνιγκα γιοί, Ἐνα ὄνειρο εἶναι ἀπό τό βιβλίο Ἐνας γιατρός τῆς ὑπαίθρου· μικρά διηγήματα.

ματα, πού ανοίγουν μπροστά της οί περήφανοι λιβεροφόροι· ό διευθυντής, ζητώντας τή ματιά της γεμάτος άφοσίωση, άνασαινει μπροστά της σέ στάση ζώου· μέ φροντίδα τήν άνεβάζει πάνω στό ψαρό άλογο, σά νά 'τανε ή άπ' όλα πιό άγαπημένη του έγγονή πού ξεκινάει για έπικίνδυνο δρόμο· δέν αποφασίζει νά δώσει μέ τό μαστίγιο τό σημείο· τέλος τό δίνει μέ κρότο ύπερνικώντας τόν έαυτό του· τρέχει μέ τό στόμα άνοιχτό πλάι στό άλογο· παρακολουθει μέ όξύ βλέμμα τά πηδήματα τής ίλπεύτριας· μόλις μπορει νά καταλάβει τήν έπιδεξιουσίνη της· προσπαθει νά προειδοποιει μέ έγγλέζικα έπιφωνήματα· άγριεμένος συστήνει στους ίλποκόμους πού κρατουν τά στεφάνια νά προσέχουν τρομερά· πριν άπ' τό μεγάλο σάλτο μορτάλε έξορκίζει μέ τά χέρια ψηλά τήν όρχήστρα νά σωπάσει· τέλος παίρνει τή μικρούλα άπ' τό τρεμάμενο άλογο, τή φιλει στά δυό μάγουλα, και δέ θεωρει άρκετή καμιάν ένδειξη λατρειας εκ μερους του κοινου, ενω αυτη ή ίδια, στηριγμένη επάνω του, ψηλά στίς μύτες των ποδιων, μέσα σε σύννεφα σκόνης, μέ άνοιχτή τήν άγκάλη, μέ τό κεφαλάκι γυρτό προς τά πίσω, θέλει νά μοιραστει τήν ευτυχία της μέ όλόκληρο τό τσίρκο – επειδή έτσι συμβαίνει, γέρνει ό επισκέπτης του υπερώου τό πρόσωπο πάνω στό γείσο του έξώστη, και, υπό τό έμβατήριο της έξόδου, πέφτοντας τρόπον τινά σ' ένα όνειρο βαρύ, κλαίει, χωρίς νά τό ξέρει.

Ἐνα παλαιό φύλλο

Φαίνεται πώς είχαν παραμεληθεῖ πολλά ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἄμυνα τῆς πατρίδος μας. Ἐμεῖς δέ σκοτιστήκαμε ὡς τώρα γι' αὐτὴν καὶ καταγινόμασταν μὲ τίς ἐργασίες μας· ὥστόσο τὰ γεγονότα τοῦ τελευταίου καιροῦ μᾶς βάζουνε σ' ἔγνοιες.

Ἔχω ἓνα παπουτοῖδικο στὴν πλατεία μπρὸς ἀπ' τὸ αὐτοκρατορικό παλάτι. Μόλις ἀνοίξω τὴ χαραυγὴ τὸ μαγαζὶ μου, βλέπω κιόλας τὰ στόμια ὄλων τῶν δρόμων, πού καταλήγουν ἐδῶ, κατελημμένα ἀπὸ ὄπλοφόρους. Ὅμως δέν εἶναι δικοὶ μας στρατιῶτες, παρὰ νομάδες ὡς φαίνεται ἀπὸ τὸ βορρᾶ. Ἔχουν εἰσχωρήσει κατὰ ἓναν τρόπο πού μοῦ εἶναι ἀκατανόητος ἕως τὴν πρωτεύουσα, πού μολαταῦτα ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὰ σύνορα. Πάντως εἶναι ἐδῶ· φαίνεται πώς κάθε πρῶί πληθαίνουν.

Σύμφωνα μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τους πλαγιάζουν κάτω ἀπ' τὸν ἐλεύθερο οὐρανὸ, ἐπειδὴ σιχαίνονται τίς κατοικίες. Καταγίνονται ν' ἀκονίζουν τὰ ξίφη, νά κάνουν αἰχμηρὰ τὰ βέλη, ν' ἀσκοῦνται στ' ἄλογα. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἡσυχὴ πλατεία, πού τὴν κρατοῦσαν πάντα μετὰ φόβου καθαρῆ, φτιάσανε ἓνα σωστὸ στάβλο. Πασκίζουμε βέβαια κάποτε, θγαίνοντας τρεχάτοι ἀπ' τὰ μαγαζιά μας, ν' ἀπομακρύνουμε τίς μεγαλύτερες τουλάχιστον ἀκαθαρσίες, ὥστόσο αὐτὸ γίνεται ὄλο καὶ σπανιότερα, ἐπειδὴ ὁ κόπος εἶναι ἄδικος καὶ μᾶς βιάζει ἐπιπλέον σὲ κίνδυνον νά βρεθοῦμε κάτω ἀπ' τ' ἄγρια ἄλογα ἢ νά πληγωθοῦμε ἀπ' τὰ μαστίγια.

Νά μιλήσει δέν μπορεί κανείς μέ τούς νομάδες. Τή γλώσσα μας δέν τή γνωρίζουν, μάλιστα κι αὐτοί οἱ ἴδιοι μόλις ἔχουν μίαν ἰδιαίτερη. Ἐναμεταξύ τους συνεννοοῦνται σάν τούς κοράκους. Ὅλο καί ἀκούγει κανείς ξανά αὐτή τήν κραυγή τῶν κοράκων. Ὁ τρόπος τῆς ζωῆς μας, τό νοικοκυριό μας, τούς εἶναι ἀκατανόητα ὅσο καί ἀδιάφορα. Γιά τοῦτο καί δείχνονται ἀρνητικοί σέ κάθε συνθηματική γλώσσα. Δέν πᾶς νά στραβῶνεις τίς σιαγόνες σου καί νά ἔξαρθρῶνεις τά χέρια σου, πάλι δέ σέ κατάλαβαν κι οὔτε θά σέ καταλάβουν ποτέ. Συχνά κάνουν μορφασμούς· τότε ἀναποδογυρίζει τό ἄσπρο τῶν ματιῶν τους κι ἀπό τό στόμα τους βγαίνουν ἀφροί, ὅμως μ' αὐτό οὔτε θέλουν νά ποῦνε κάτι οὔτε καί νά φοβίσουν· τό κάνουν ἐπειδή ἔτσι εἶναι τό φυσικό τους. Ὅ,τι χρειάζονται τό παίρνουν. Δέν μπορεί νά πει κανείς πῶς μεταχειρίζονται βία. Πρίν ἀκόμα ἀπλώσουν τό χέρι, παραμερίζουμε καί τούς τά παρατοῦμε ὅλα.

Κι ἀπό τίς προμήθειές μου ἐπίσης ἔχουν πάρει κάτι διαλεχτό. Ὡστόσο δέν μπορῶ νά παραπονεθῶ, ὅταν κοιτάξω λόγου χάρη τί τραβάει ὁ χασάπης ἀντίκρου. Μόλις φέρει τό ἐμπόρευμά του, γίνονται κιόλας ὅλα ἀνάρπαστα καί καταβροχθίζονται ἀπ' τούς νομάδες. Ἐκόμα καί τά ἄλογά τους τρῶνε κρέας· συχνά κάθεσαι ἕνας καβαλάρης πλάι στ' ἄλογό του καί τρέφονται καί οἱ δυό ἀπό τό ἴδιο κομμάτι κρέας, ὁ καθεῖς σέ μίαν ἄκρη. Ὁ χασάπης εἶναι φοβισμένος καί δέν τολμᾷ νά σταματήσει τίς προμήθειες τοῦ κρέατος. Ὅμως ἐμεῖς τό καταλαβαίνουμε αὐτό, συνεισφέρουμε χρήματα καί τόν ὑποστηρίζουμε. Ἐάν οἱ νομάδες δέ βρῖσκανε κρέας, ποιός ξέρει, τί θά τούς ἐρχόταν νά κάνουν στό νοῦ. Ποιός ξέρει ἀλήθεια καί τί θά τούς ἐρθει στό νοῦ κι ὅταν ἀκόμα βρῖσκουνε κρέας κάθε μέρα.

Τελευταία σκέφτηκε ὁ χασάπης, θά μπορούσε τουλάχιστο ν' ἀποφύγει τόν κόπο τοῦ σφαξίματος, κι ἔφερε τό πρωί ἕνα ζωντανό βόδι. Δέν πρέπει νά τό ἐπαναλάβει πιά αὐτό. Μιάν ὥρα θά κειτόμουν κολλημένος κάτω στό πάτωμα πίσω στό βάθος τοῦ ἐργαστηριοῦ μου, κι ὅλα μου τά ροῦχα, τά σκεπάσματα καί τά προσκέφαλα τά 'χα σωριάσει ἐπάνω μου, μόνο καί μόνο γιά νά μήν ἀκούγω τό μούγκρισμα τοῦ βοδιοῦ, πού ὀλοῦθε ὀρμοῦσαν ἐπάνω του οἱ νομάδες γιά νά ξεσκίσουν μέ τά δόντια τους κομμάτια ἀπ' τή ζεστή του σάρκα. Εἶχαν πιά ὅλα ἀπό ὥρα ἡσυχάσει, προτοῦ τολμήσω νά βγῶ ἔξω· σάν τούς πότες γύρω ἀπ' τό βαρέλι τοῦ κρασιοῦ, κείτονταν κουρασμένοι γύρω ἀπ' τά ἀπομεινάρια τοῦ βοδιοῦ.

Τότε ἀκριδῶς ἐνόμισα πῶς εἶδα τόν Αὐτοκράτορα τόν Ἰδιο σ' ἕνα παράθυρο τοῦ ἀνακτόρου· ποτέ ἄλλοτε δέν ἔρχεται σ' αὐτά τά ἐξωτερικά δωμάτια, πάντοτε ζεῖ μόνο στόν ἐσωτερικότερο κήπο· ὅμως αὐτή τή φορά στεκόταν, ἔτσι τουλάχιστο μοῦ φάνηκε, σ' ἕνα ἀπ' τά παράθυρα καί παρατηροῦσε μέ σκυμμένο κεφάλι τήν κίνηση μπροστά στό ἀνάκτορό του.

«Τί θ' ἀπογίνει;» ἀναρωτιόμαστε ὅλοι. «Πόσον καιρό θά ὑπομένουμε αὐτό τό βάρος καί τό μαρτύριο; Τό αὐτοκρατορικό ἀνάκτορο ἔχει σαγηνέψει τούς νομάδες, ὅμως δέν ξέρει πῶς νά τούς ξαναδιώξει. Ἡ πύλη μένει κλειστή· ἡ φρουρά, πού πρὶν ἐμπαινόβγαине πάντα ἐπίσημα, στέκεται πίσω ἀπό καγκελόφραχτα παράθυρα. Σέ μᾶς τούς τεχνίτες καί τούς ἱπαγγελματίες εἶναι ἐμπιστευμένη ἡ σωτηρία τῆς πατρίδος· ὅμως ἐμεῖς δέν εἶμαστε ἱκανοί γιά ἕνα τέτοιο ἔργο· καί οὔτε καί καυχηθήκαμε ποτέ πῶς εἶμαστε ἱκανοί γι' αὐτό. Εἶναι μιᾶ παρεξήγηση· κι αὐτή θά μᾶς καταστρέψει».

Πρό του Νόμου

Πρό του Νόμου στέκεται ένας θυρωρός. Σ' αυτόν τό θυρωρό έρχεται ένας άντρας απ' τήν ύπαιθρο καί παρακαλεϊ νά του έπιτραπει ή είσοδος στό Νόμο. "Όμως ό θυρωρός λέγει ότι δέν μπορεί νά του έπιτρέψει τώρα τήν είσοδο. 'Ο άντρας συλλογίζεται κι έπειτα ρωτάει αν θά μπορέσει νά μπει αργότερα. «Μπορεί», λέγει ό θυρωρός, «τώρα όμως όχι». 'Επειδή ή πόρτα του Νόμου μένει όπως πάντα ανοιχτή κι ό θυρωρός παραμερίζει στήν άκρη, σκύδει ό άντρας γιά νά ιδει ανάμεσα απ' τήν πόρτα στό έσωτερικό. Καθώς τό αντίλαμβάνεται αυτό ό θυρωρός, γελάει λέγοντας: «'Αφού σέ τραβάει τόσο, δοκίμασε λοιπόν νά μπεις παρά τήν απαγόρευσή μου. "Όμως πρόσεξε: είμαι δυνατός. Κι είμαι μόνο ό κατώτατος θυρωρός. 'Από αίθουσα σέ αίθουσα όμως στέκονται θυρωροί, ό ένας δυνατότερος απ' τόν άλλον. 'Ακόμα καί τή θέα του τρίτου δέν μπορώ μήτ' εγώ νά τήν ύποφέρω». Τέτοιες δυσκολίες δέν τίς περίμενε ό άνθρωπος τής ύπαιθρου: ό Νόμος θά έπρεπε αλήθεια νά είναι στόν καθένα προσιτός, συλλογίζεται, καθώς όμως κοιτάζει τώρα καλύτερα τό θυρωρό μέ τή γούνα του, τή μεγάλη μυτερή μύτη του, τό μακρύ, άραιό, μαύρο ταταρικό γένι του, άποφασίζει μολαταυτα νά περιμένει καλύτερα ώσπου νά λάβει τήν άδεια τής είσοδου. 'Ο θυρωρός του δίνει ένα σκαμνί καί τόν αφήνει νά καθήσει στό πλάι τής πόρτας. 'Εκεί κάθεται μέρες καί χρό-

νια. Πολλές φορές δοκιμάζει νά τοῦ ἐπιτραπεῖ ἡ εἴσοδος, καί κουράζει τό θυρωρό μέ τά παρακάλια του. Ὁ θυρωρός συχνά ἀρχίζει μαζί του μικροανακρίσεις, τόν ρωτᾷ γιά τήν πατρίδα του καί γιά πολλά ἄλλα, ὅμως εἶναι ἐρωτήσεις ἀδιάφορες, ὅπως τίς κάνουν οἱ μεγάλοι κύριοι, καί στό τέλος τοῦ ἐπαναλαμβάνει πάντα ξανά πώς ἀκόμα δέν μπορεῖ νά τοῦ ἐπιτρέψει τήν εἴσοδο. Ὁ ἄντρας, πού γιά τό ταξίδι του εἶχε ἐφοδιαστεῖ μέ πολλά, μεταχειρίζεται τό πᾶν, ὅσο κι ἂν εἶναι πολύτιμο, γιά νά δωροδοκήσει τό θυρωρό. Αὐτός βέβαια τά παίρνει ὅλα, ὅμως λέγει: «Τά παίρνω μόνο καί μόνο γιά νά μή νομίσεις πώς ἔχεις παραλείψει κάτι». Στό διάστημα τῶν πολλῶν ἐτῶν ἀκατάπαυστα σχεδόν παρατηρεῖ ὁ ἄντρας τό θυρωρό. Ξεχνᾷ τούς ἄλλους θυρωρούς, κι αὐτός ὁ πρῶτος τοῦ φαίνεται πώς εἶναι τό μόνο ἐμπόδιο γιά τήν εἴσοδό του στό Νόμο. Ἀναθεματίζει τήν ἀτυχία, τά πρῶτα χρόνια ἀδιάκριτα καί μεγαλόφωνα, ἀργότερα, ὅταν γεράσει, σιγομουρμουρίζοντας μόνο μέσα του. Ξαναμωραίνει, κι ἐπειδή κατά τή μακροχρόνια παρατήρηση τοῦ θυρωροῦ διέκρινε ἀκόμα καί τούς ψύλλους στό γιακά τῆς γούνας του, παρακαλεῖ καί τούς ψύλλους νά τόν βοηθήσουν νά μεταπίσει τό θυρωρό. Στό τέλος ἀδυνατίζει τῶν ματιῶν του τό φῶς, καί δέν ξέρει ἂν πραγματικά σκοτεινιάζει γύρω του περισσότερο ἢ ἂν τόν ἀπατοῦνε μόνο τά μάτια του. Ὡστόσο διακρίνει τώρα στό σκότος μιά λάμψη, πού βγαίνει ἀσθητή ἀπό τήν πόρτα τοῦ Νόμου. Τώρα πιά δέ θά ζήσει ἀκόμα πολύ. Πρίν πεθάνει, συνοψίζονται μέσα στό μυαλό του ὅλα ὅσα ἔπαθε ὅλον τόν καιρό σ' ἓνα ἐρώτημα πού δέν εἶχε ἀπευθύνει ποτέ στό θυρωρό. Τοῦ γενεῖ ἐπειδή δέν μπορεῖ πιά ν' ἀνορθώσει τό σῶμα του πού παγώνει. Ὁ θυρωρός ποίπει νά σκύψει χαμηλά ἐπάνω του, ἐπειδή ἡ διαφορά τοῦ

ὑψους ἔχει ἀλλάξει πολύ πρὸς ζημιὰ τοῦ ἄντρα. «Τί θέλεις λοιπὸν νὰ μάθεις ἀκόμα τώρα;» ρώτησε ὁ θυρωρὸς· «εἶσαι ἀχόρταγος». «Ὅλοι ἀλήθεια πασκίζουνε γιὰ τὸ Νόμο», λέγει ὁ ἄντρας· «πῶς συμβαίνει νὰ μὴ ζητήσῃ κανεὶς ἐκτός ἀπὸ μένα αὐτὰ τὰ χρόνια νὰ τοῦ ἐπιτραπεῖ ἡ εἴσοδος;» Ὁ θυρωρὸς καταλαβαίνει πῶς ὁ ἄντρας εἶναι πιά στὰ τελευταῖα του καί, γιὰ νὰ προφτάσῃ τὴν ἀκοή του, τοῦ φωνάζει δυνατά: «Ἐδῶ δὲν μποροῦσε κανένας ἄλλος νὰ ἔχει ἄδειαν εἰσόδου, ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ μπασιά ἦταν προορισμένη μόνο γιὰ σένα. Τώρα πηγαίνω νὰ τὴν κλείσω».

Τσακάλια καί Ἄραβες

Ἦμασταν καταυλισμένοι στήν ὄαση. Οἱ σύντροφοι κοιμοῦνταν. Ἕνας Ἄραβ, ψηλός καί λευκός, πέρασε μπροστά μου· εἶχε φροντίσει γιά τίς καμηῆλες καί πήγαινε νά κοιμηθεῖ.

Ρίχτηκα στό χορτάρι ἀνάσκελα· ἤθελα νά κοιμηθῶ· δέν μπορούσα· τό θρηνώδες οὐρλιασμα ἑνός τσακαλιοῦ στό μακρός· ἀνακάθησα πάλι. Κι αὐτό πού βρισκόταν τόσο μακριά, ξαφνικά ἤρθε κοντά. Γύρω μου μυρμηγκιά ἀπό τσακάλια· μάτια πού χρυσίζουσαν θαμπά, πού σβήνουν· κορμιά λυγυρά, πού σά νά κινοῦνται νομοταγή καί σβέλτα κάτω ἀπό μιὰ μάλιστα.

Ἕνα ἤρθε ἀπό πίσω, στριμώχτηκε κάτω ἀπ' τό μπράτσο μου, κόλλησε ἐπάνω μου, σά νά χρειαζόταν τή ζεστασιά μου. Ὑστερα πέρασε μπρός μου καί κουβέντιασε μαζί μου σιγῶν πρόσωπο μέ πρόσωπο:

«Εἶμαι τό πιό γέρικο τσακάλι σ' ὄλη τήν περιοχή. Εἶμαι ἐπιτυχημένο, πού μπορῶ ἀκόμα νά σέ χαιρετήσω ἐδῶ. Εἶχα μιὰ χάσει σχεδόν τήν ἐλπίδα, ἐπειδή σέ περιμένουμε ἀτέλειωτα μακρῷ χρόνῳ· ἡ μητέρα μου περίμενε, κι ἡ μητέρα της, κι ἀκόμα ὄλες οἱ μητέρες μέχρι τή μητέρα ὄλων τῶν τσακαλιῶν. Πίστεψέ το!»

«Ἀπορῶ», εἶπα ἐγώ, λησιμονώντας ν' ἀνάψω τό σωρό τῶν ξύλων, πού ἦταν ἔτοιμος, γιά νά κρατήσω σέ ἀπόσταση μέ ἰόν καπνό του τά τσακάλια, «ἀπορῶ πολύ πού τό ἀκούγω

αυτό. Ἦρθα τυχαῖα ἀπό τὰ ὑπερβόρεια κόνοντας ἓνα σύντομο ταξίδι. Τί θέλετε λοιπόν, τσακάλια;» Καί σά ν' ἀναθάρρησαν ἀπ' αὐτήν τήν ἴσως πάρα πολύ φιλική προσλαλιά, ἐστένειψαν τόν κύκλο τους γύρω μου· σύντομα καί λαχανιασμένα ἀνάσαιναν ὅλα.

«Ξέρουμε», ἄρχισε τό γεροντότερο, «πώς ἔρχεσαι ἀπό τό βορρᾶ· σ' αὐτό ἀκριβῶς στηρίζεται ἡ ἐλπίδα μας. Ἐκεῖ εἶναι ἡ φρόνηση, πού δέ θρίσκεται ἐδῶ ἀνάμεσα στούς ἝΑραβες. ἝΑπ' αὐτή τήν κρύαν ὑπεροψία, ξέρεις, δέν εἶναι νά βγάλεις οὔτε σπίθα φρονήσεως. Σκοτώνουνε ζῶα γιά νά τά φᾶνε καί περιφρονοῦν τὰ ψοφίμια».

«Μή μιλάς τόσο δυνατά», εἶπα· «κοιμοῦνται ἝΑραβες ἐδῶ κοντά».

«Πραγματικά εἶσαι ξένος», εἶπε τό τσακάλι, «ἀλλιῶς θά Ἕερες πώς ποτέ ὡς τώρα στήν παγκόσμια ἱστορία δέ φοβήθηκαν τὰ τσακάλια ἓναν ἝΑραβα. Νά τούς φοδηθοῦμε; Δέν εἶναι ἀρκετό δυστύχημα πού πέσαμε ἀνάμεσα σέ τέτοιο λαό;»

«Μπορεῖ, μπορεῖ», εἶπα ἐγώ, «δέν καταδικάζω πράγματα, πού μου εἶναι τόσο ξένα· φαίνεται νά Ἕναι μιά παλιά διαμάχη· θρίσκεται λοιπόν θέβαια μέσα στό αἷμα· καί συνεπῶς ἴσως νά τελειώσει μόνο μέ τό αἷμα».

«Εἶσαι πολύ Ἕξυπνος», εἶπε τό γέρικο τσακάλι κι ὅλα ἀνάσαιναν ἀκόμα πιό γρήγορα· μέ λαχανιασμένα πνευμόνια, Ἕν καί στεκόντανε Ἕησυχᾶ· ἀπ' τ' ἀνοιχτά στόματά τους Ἕβγαине μιά πικρή, φορές φορές μόνο μέ σφιγμένα δόντια ὑποφερτή μυρουδιά, «εἶσαι πολύ Ἕξυπνος· αὐτό πού λές ἀνταποκρίνεται μέ τό παλιό μας δόγμα. Θά τούς πάρουμε λοιπόν τό αἷμα καί θά τελειώσει ἡ διαμάχη».

«ἝΩ!» εἶπα πιό Ἕγρια ἀπ' ὅσο Ἕηθελα, «θ' ἀντισταθοῦνε· θά σᾶς σκοτώσουν μέ τά τουφέκια τους κοπαδιαστά».

«Μᾶς παρεξηγεῖς», εἶπε, «σύμφωνα μέ τόν τρόπο τῶν ἀνθρώπων, πού δέν ἀλλάζει λοιπόν ἀκόμα καί στά ὑπερβόρεια. Ἐμεῖς δέ θά τούς σκοτώσουμε. Τόσο νερό δέ θά ἔχε ὁ Νεῖλος γιά ν' ἀποπλύνουμε ἑαυτούς. Ἄφου καί μπρός στή θέα μόνο τοῦ ζωντανοῦ τους κορμιοῦ φεύγουμε τρεχάτοι, σέ καθαρότερον ἀέρα, στήν ἔρημο, πού γιά τοῦτο μᾶς εἶναι πατρίδα».

Κι ὅλα τά τσακάλια τριγύρω, στά ὁποῖα εἶχαν ἔρθει ἀπό μακριά κι ἄλλα πολλά στό ἀναμεταξύ, κατέβασαν τά κεφάλια ἀνάμεσα στά μπροστινά τους καί τά καθάριζαν μέ τά πόδια· ἦταν, σά νά ἔθελαν νά κρύψουν κάποια ἀποστροφή, πού ἦταν τόσο φριχτή, ὥστε θά προτιμοῦσα μ' ἓνα πήδημα ψηλό νά ξέφευγα ἀπ' τόν κύκλο τους.

«Τί σκοπεύετε λοιπόν νά κάνετε;» ρώτησα κάνοντας νά σηκωθῶ· ὁμως δέν μπόρεσα· δυό νέα ζῶα μέ κρατοῦσαν σφιχτά μέ τά δόντια τους πίσω ἀπ' τό σακάκι καί τό πουνκάμισο· ἔπρεπε νά μείνω καθισμένος. «Σοῦ κρατᾶνε τήν οὐρά», εἶπε τό γέρικο τσακάλι ἐξηγώντας καί μέ σοβαρότητα· «ἴνδειξη τιμῆς». «Νά μ' ἀφήσουν!» φώναξα, στρέφοντας πότε στό γέρο καί πότε στούς μικρούς. «Φυσικά θά σ' ἀφήσουν», εἶπε ὁ γέρος, «ἂν τό ζητᾶς. Ὅμως αὐτό θά βαστάξει μια σπιγμούλα, ἐπειδή κατά τή συνήθεια ἔχουν δαγκάσει βαθιά καί πρέπει πρῶτα πρῶτα νά ξεσφίξουν σιγά τίς μασέλες. Στό ἀναμεταξύ ἄκουσε τήν παράκλησή μας». «Ἡ συμπεριφορᾶ σας δέ μ' ἔχει προδιαθέσει εὐνοϊκά γι' αὐτό», εἶπα γιῶ. «Μή μᾶς πληρώνεις τ' ἀντίποινα τῆς ἀδεξιότητός μας», ἀποκρίθηκε, παίρνοντας τώρα εἰς βοήθεια γιά πρώτη φορά τόν θρηνηϊόδη τόνο τῆς φυσικῆς του φωνῆς, «εἴμαστε φτωχά σπασα, ἔχοιμε μόνο τά δόντια· γιά τό καθετί πού θέλουμε νά κάνοιμε, γιά τό ἀγαθό καί τό πονηρό, μᾶς ἀπομένουν μονά-

χα τὰ δόντια». «Τί θέλεις λοιπόν;» ρώτησα μαλακώνοντας λίγο μονάχα.

«Κύριε», φώναξε κι ὅλα τὰ τσακάλια οὐρλιάσανε ἀπό πολὺ μακριὰ καὶ μένα μου φαινόταν σά μιὰ μελωδία. «Κύριε, ἐσύ ὀφείλεις νὰ δώσεις τέλος στὴ διαμάχη πού χωρίζει τὸν κόσμο. Ἔτσι ὅπως εἶσαι ἐσύ μᾶς περιγράψανε οἱ παλαιοὶ μας ἐκείνον πού θὰ τὸ κάνει αὐτό. Εἰρήνη πρέπει νὰ ἔχουμε ἀπ' τοὺς Ἰσραῆλ: ἀναπνεύσιμο ἀέρα· τὴ θεὰ γύρω στὸν ὀριζόντα καθαρισμένη ἀπ' αὐτούς· ὄχι τοὺς θρήνους τῶν ἀρ- νιῶν, πού τὰ σφάζουν οἱ Ἰσραῆλ: ἤσυχια νὰ φοφᾶνε ὅλα τὰ ζωντανά· δίχως ἐνόχληση νὰ τὰ ξεξουμίζουμε καὶ νὰ τὰ καθαρίζουμε ὡς τὰ κόκαλα. Καθαρμό, τίποτε ἄλλο δέ ζητᾶμε ἀπὸ καθαρμό» —κι ἄρχισαν ὅλα τώρα νὰ κλαῖνε, νὰ ὀλολύ- ζουν· «πῶς τὸ ὑποφέρεις μόνο ἐσύ αὐτὸ σέ τοῦτον τὸν κό- σμο, γενναία καρδιά καὶ γλυκὸ σπλάχνο; Βρωμερὸ εἶναι τὸ ἄσπρο τους· βρωμερὸ καὶ τὸ μαῦρο· ἡ γενειάδα τους εἶναι φρίκη· πρέπει νὰ φτύσει κανεὶς βλέποντας τίς κόχες τῶν μα- τιῶν τους· κι ὅταν σηκώσουν τὸ μπράτσο, στὴν ἀμασχάλη τους ἀνοίγεται ἡ κόλαση. Γι' αὐτό, Κύριε, γιὰ τοῦτο, ἀκριβέ Κύριε, μέ τὴ βοήθεια τῶν παντοδύναμων χειρῶν σου, κόψε τους τὸ λαιμὸ μέ τὸ ψαλίδι αὐτό!» Κι ἀκολουθώντας μιὰ κίνηση τῆς κεφαλῆς του, ἤρθε ἓνα τσακάλι, ἔχοντας κρεμα- σμένο ἀπ' τὸ σκυλόδοντο ἓνα μικρὸ, μέ παλιά σκουριά σκε- पासμένο, ψαλίδι τοῦ ραψίματος.

«Ἐπιτέλους λοιπόν τὸ ψαλίδι καὶ τελειώσαμε!» φώναξε ὁ Ἰσραῆλ ὁδηγὸς τοῦ карабаниоῦ μας, πού μᾶς εἶχε πλησιάσει σιγά, ἀντίθετα πρὸς τὸν ἄνεμο, κραδαίνοντας τώρα τὸ πε- λώριο μαστίγιό του.

Ἦσαν σκόρπισαν βιαστικά, ὅμως σέ λίγη ἀπόσταση στάθη- καν μολαταῦτα καθισμένα σὰ πισινά τους, κοντά κοντά,

τόσο κοντά και τόσο ακίνητα τά πολλά ζῶα, ὥστε φαίνονταν σά μιὰ στενή μάντρα, περιζωσμένη ἀπό αἰωρούμενους φωσφορισμούς.

«Εἶδες λοιπόν και σύ. Κύριε, κι ἄκουσες τό δράμα αὐτό», εἶπε ὁ Ἄραψ γελώντας τόσο χαρούμενα, ὅσο τοῦ ἐπέτρεπε ἡ ἐπιφυλαχτικότητα τῆς φυλῆς του. «Ξέρεις λοιπόν τί θέλουν τά ζῶα;» ρώτησα ἐγώ. «Φυσικά. Κύριε», εἶπε, «τοῦτο εἶναι πασίγνωστο· ὅσο ὑπάρχουν Ἄραβες, αὐτό τό ψαλίδι θά κάνει τό γύρο τῆς ἐρήμου και θά τόν κάνει μαζί μας μέχρι τῆ συντέλεια τῶν ἡμερῶν. Θά προσφέρεται στόν κάθε Εὐρωπαῖο γιά τό μεγάλο ἔργο· ὁ κάθε Εὐρωπαῖος εἶναι ἀκριβῶς ἐκείνος πού τούς φαίνεται ὁ ἐνδεδειγμένος. Ἔχουν μιὰ τρελήν ἐλπίδα αὐτά τά ζῶα· εἶναι τρελοί, ἀληθινοί τρελοί. Γι' αὐτό τ' ἀγαποῦμε· εἶναι τά σκυλιά μας· ὁμορφότερα ἀπ' τά δικά σας. Κοίταξε, τῆ νύχτα ψόφησε μιὰ καμήλα, εἶπα νά τή γέρονουν ἐδῶ».

Ἐποσερῖς βαστάζοι ἤρθαν και πέταξαν τό βαρῦ κουφάρι μπροστά μας. Μόλις ἔμεινε αὐτοῦ, ὕψωσαν τίς φωνές τους τά τσακάλια. Σά νά τραβιοῦνταν τό καθένα ἀκαταμάχητα μέ σκοινιά, γλίστρησαν σιμά, κοντοστεκούμενα, σέρονοντας τήν κοιλιά τους στό χῶμα. Εἶχαν ξεχάσει τούς Ἄραβες, ξεχάσει το μῦθος, ἡ παρουσία τοῦ πτώματος μέ τίς δυνατές ἀναθυμιαστικές τοῦ τούς ἐμάγευε, σβήνοντας τά πάντα. Ἐνα κρεμάσθηρα κιάλας στό λαιμό και μέ τό πρῶτο δάγκωμα βρῆκε τήν στήθια. Σά μιὰ μικρή, τρελή ἀντλία, πού ζητάει τόσο ὀρισιμότητα ὅσο και ἄσκολα νά σβήσει μιὰ πυρκαγιά ἀνώτερη τῶν σωματιῶν της, τεντωνότανε και σπαρταροῦσε κάθε μῦς τοῦ σωματιοῦ του στή θέση του. Κι ἀπασχολημένη μέ τήν ἴδια συντήρηση, καίθησαν κιάλας ὅλα ἀνεβασμένα σωρός πάνω στό πτώμα.

Κι ἔσυρε τότε ὁ ὀδηγός πέρα δῶθε ἀπό πάνω τους μέ δύναμη τό ἀψύ μαστίγιο. Αὐτά σήκωσαν τά κεφάλια· μισομεθυσμένα, μισολιπόθυμα· εἶδαν τοὺς Ἄραβες προστά τους· μυρίστηκαν τώρα μέ τά ρύγχη τή μαστιγα· ἀποτραβήχτηκαν πηδώντας κι ἔτρεξαν ἓνα διάστημα πρὸς τά πίσω. Ὅμως τό αἷμα τῆς καμήλας εἶχε σχηματίσει κιόλας λίμνες, ἄχνιζε, τό σῶμα ἦταν σέ πολλές μεριές πέρα γιά πέρα ξεσκισμένο. Δέν μπόρεσαν ν' ἀντισταθοῦνε· ξανάρθαν· ὕψωσε πάλι ὁ ὀδηγός τό μαστίγιο· τοῦ ἴπιασα τό μπράτσο.

«Ἐχεις δίκαιο, Κύριε», εἶπε, «ἄς τ' ἀφήσουμε στό ἔργο τους· εἶναι καί καιρός νά ξεκινήσουμε. Τά εἶδες μιά φορά. Θαυμάσια ζῶα, δέν εἶν' ἔτσι; Καί πῶς μᾶς μισοῦνε!»

Μιά επίσκεψη στό ὄρυχεῖο

Σήμερα μᾶς ἤρθαν κάτω οἱ ἀνώτατοι μηχανικοί. Ἐξεδόθη κάποια ἐντολή τῆς διευθύνσεως νά τοποθετήσουν καινούργιες στοές, κι ἤρθανε οἱ μηχανικοί γιά νά κάνουν τίς πρῶτες μετρήσεις. Τί νέοι πού εἶναι αὐτοί οἱ ἄνθρωποι καί συνάμα τόσο διαφορετικοί. Ὅλοι τους ἔχουν ἐξελιχθεῖ ἐλεύθερα, κι ἀνεπιτήδευτος δειχνεται ἀκόμα ἀπ' τά νεανικά τους χρόνια ὁ σταθερός τους χαρακτήρας.

Ἐνας, μέ μαῦρα μαλλιά, ζωηρός, περιφέρει παντοῦ τή ματιά του.

Ἐνας δεύτερος μ' ἓνα σημειωματάριο κρατεῖ περπατώντας σημειώσεις, κοιτάζει τριγύρω, συγκρίνει, σημειώνει.

Ἐνας τρίτος, μέ τά χέρια στίς τσέπες τοῦ σακακιοῦ του, εἶπαι πού ὅλα ἐπάνω του εἶναι τεντωμένα, περπατάει εὐθυτενῶς, βαστάει ἀξιοπρέπεια· μόνο ἀπ' τό ἀδιάκοπο δάγκωμα των χιλιῶν του δειχνεται ἡ ἀνυπόμονη, ἀτιθάσευτη νιότη του.

Ἐνας τέταρτος δίνει ἐξηγήσεις στόν τρίτο, πού αὐτός δέν εἶναι ἄλλο ἀπ' ὅσον κοντότερός του, τρέχοντας πλάι του σάν πειραχιο, φαίνεται πώς τοῦ τσαμπουνᾶ μέ τό δάχτυλο πάντα σίτον αἶθα τόν ἐξάψαλμο γιά ὅλα αὐτά πού βλέπει κανεῖς του.

Ἐνας πέμπτος, ἴσως ὁ ἀνώτερος στό βαθμό, δέν ἀνέχεται συνομιλία· εἶναι πότε μπροστά, πότε πίσω· ἡ συντροφιά κα-

νονίζει τό βήμα της σύμφωνα μ' αυτόν· είναι γλομός κι αδύνατος· ή ευθύνη έχει βαθουλώσει τά μάτια του· συχνά καθώς σκέπτεται βάζει τό χέρι στό μέτωπο.

Ό έκτος κι ό έβδομος βαδίζουν λίγο σκυφτοί, μέ τά κεφάλια κοντά, μπράτσο μέ μπράτσο συνομιλώντας οικεία· άν δέν ήταν έδω πραγματικά τό άνθρακωρυχείο μας κι ό τόπος τής εργασίας μας μέσα στή βαθύτερη στοά, θά μπορούσε κανείς νά πιστέψει πώς αυτοί οί κοκαλιάρηδες, άγένειοι, χοντρομύτηδες κύριοι είναι νεαροί πνευματικοί. Ό ένας γελάει τίς πιό πολλές φορές μέσα του ύποτονθορίζοντας σά γάτα· ό άλλος χαμογελώντας παρόμοια, έχει τό λόγο, προσδίδοντας μέ τό ελεύθερο χέρι κάποιο ρυθμό. Πόσο σίγουροι πρέπει νά 'ναι αυτοί οί δύο κύριοι γιά τή θέση τους· και μάλιστα πόσες ύπηρεσίες γιά τό ορυχείο μας πρέπει νά τούς άναγνωρίστηκαν κιόλας παρ' όλη τή νεανική τους ήλικία, ώστε νά μπορούν άνενόχλητα ν' ασχολοῦνται έδω, τήν ώρα μιάς τόσο σπουδαίας εργασίας, μπροστά στά μάτια του προϊσταμένου τους, μόνο μέ δικές τους ή τουλάχιστο μέ τέτοιες ύποθέσεις πού είναι άσχετες μέ τό έργο εκείνης τής στιγμής; "Η μήπως είναι δυνατό, μ' όλα τους τά γέλια και τήν άπροσεξία, νά προσέχουν ό,τι πρέπει; Γιά τέτοιους κυρίους μόλις τολμά κανείς νά εκφέρει μιάν ορισμένη κρίση.

Έξάλλου όμως είναι πάλι άναμφισβήτητο πώς ό ογδοος λόγου χάρη ένδιαφέρεται περισσότερο άπ' αυτούς, περισσότερο ακόμα κι άπ' όλους τούς άλλους κυρίους γιά τό προκείμενο. "Όλα πρέπει νά τά πιάσει και νά τά επικρούσει μ' ένα μικρό σφυρί πού βγάζει πάντα άπ' τήν τσέπη του και τό ξαναφυλάει πάντα εκεί. Κάποτε γονατίζει παρά τήν κομπή φορεσιά του μέσ στίς άκαθαρσίες και κάνει επικρούσεις στό έδαφος, άλλοτε πάλι μόνο καθώς περπατάει στους τοίχους ή

στή σκεπή πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι του. Μιά φορά ξαπλώθηκε χάμου ὥρα κι ἔμεινε αὐτοῦ ἤσυχος· νομίσαμε κιόλας πὼς συνέδη κάποιο δυστύχημα· ὁμως ὕστερα ἀναπήδησε μέ μιὰ μικρὴ σύσπαση τοῦ λυγεροῦ του κορμιοῦ. Κάποιαν ἐξέταση εἶχε κάνει λοιπὸν πάλι μονάχα. Νομίζουμε πὼς γνωρίζουμε τὸ ὄρυχειο μας καὶ τίς πέτρες του, ὁμως μᾶς εἶναι ἀκατανόητο, τί πράγμα ἐξετάζει ἐδῶ ὀλοένα μέ τοῦτον τὸν τρόπο αὐτός ὁ μηχανικός. Ἕνας ἕνατος σπρώχνει μπροστά του ἕνα εἶδος καροτσάκι γιὰ παιδιὰ, ὅπου βρίσκονται τὰ ὄργανα μετρῆσεως. Ἐξαιρετικά πολῦτιμα ὄργανα, τοποθετημένα βαθιά μέσα σέ ἀπαλότατη βάτα. Αὐτὸ τὸ ἀμάξι θά ἔπρεπε βέβαια νά τὸ σπρώχνει ὁ ὑπηρετής, ὁμως δέν τοῦ τὸ ἐμπιστεύονται· ἕνας μηχανικός ἔπρεπε νά τὸ ἀναλάβει αὐτό, καὶ τὸ κάνει μέ προθυμία ὅπως βλέπει κανεῖς. Εἶναι βέβαια ὁ νεότερος, ἴσως ἀκόμα νά μὴν τὰ καταλαβαίνει ὅλα τὰ ὄργανα, ὁμως ἡ ματιὰ του εἶναι πάντοτε καρφωμένη ἐπάνω τους, σχεδὸν διατρέχει κάποτε τὸν κίνδυνο ἀπ' αὐτὸ νά πέσει μέ τὸ ἀμάξι ἐπάνω σ' ἕναν τοῖχο.

Ὅμως ἐκεῖ εἶναι ἕνας ἄλλος μηχανικός πού προχωρεῖ πλάι στοῦ ἀμάξι καὶ τὸ ἐμποδίζει αὐτό. Αὐτός προφανῶς καπιγχι ὅλα τὰ ὄργανα στήν ἐντέλεια καὶ φαίνεται νά ἔναι ὁ πραγματικός φύλακάς τους. Ἀπὸ καιρὸ σέ καιρὸ παίρνει ἕνα κομματί ἀπ' τὰ ὄργανα δίχως νά σταματήσει τὸ ἀμάξι, κοπιᾶζει μέσα ἀπ' αὐτό, βιδώνει ἢ ξεβιδώνει, τὸ τραντάζει καὶ τὸ χτυπᾶ, τὸ κρατεῖ στοῦ αὐτί κι ἀφουγκράζεται· καὶ τέλος γίνω αὐτός πού ὀδηγεῖ τὸ ἀμάξι τίς πιὸ πολλές φορές σταματᾶ, ξαναβάζει πάλι μέ κάθε προσοχὴ τὸ μικρό, ἀπὸ μακριὰ μόλις ὄρατό, πραγματάκι στοῦ ἀμάξι. Εἶναι λίγο ἀρλομανής αὐτός ὁ μηχανικός, ὥστόσο μονάχα ἐν ὀνόματι τῶν ὀργάνων. Δέκα βήματα μπρὸς ἀπ' τ' ἀμάξι ὀφείλουμε κιό-

λας σ' ένα άφωνο νεύμα μέ τό δάχτυλο νά παραμερίζουμε, ακόμα κι εκεί πού δέν ύπάρχει τόπος γιά νά παραμερίσουμε.

Πίσω άπ' αυτούς τούς δυό κυρίους βαδίζει ο άργόσχολος υπηρέτης. Οί κύριοι έχουν πρό πολλού άποβάλει κάθε ύπεροψία, καθώς είναι άυτονόητο μέ τήν πολυμάθειά τους, ο υπηρέτης άπεναντίας φαίνεται νά τήν έχει μαζέψει όλη έπάνω του. Μέ τό ένα χέρι στή ράχη, μέ τό άλλο χαιδεύοντας μπροστά τά έπιχρυσωμένα κουμπιά του ή τό έκλεκτό ύφασμα τής λιθρέας του, γενύει συχνά δεξιά ή άριστερά, σά νά 'χαμε έμείς χαιρετήσει κι αυτός άπαντοῦσε ή σά νά ύπέθετε πώς έμείς χαιρετήσαμε, δίχως νά μπορεί αυτός νά τό έξακριβώσει άπ' τό ύψος του. Φυσικά έμείς δέν τόν χαιρετούμε, ώστόσο θά μπορούσε κανείς νά πιστέψει σχεδόν βλέποντάς τον πώς είναι κάτι τερατώδες νά είναι κανείς κλητήρας τής διευθύνσεως τοῦ ορυχείου. Γελούμε βέβαια πίσω του, όμως μιά και δέ θά μπορούσε οὔτε μιά βροντή νά τόν αναγκάσει νά στραφεί πίσω, μένει στήν ύπόληψή μας σάν κάτι άκατανόητο. Σήμερα πιά θά έργαστοῦμε λιγότερο· ή διακοπή ήταν πολύ μεγάλη· μιά τέτοια έπίσκεψη σου άφαιρεί κάθε σκέψη πρός έργασία. Είναι πάρα πολύ δελεαστικό νά παρακολουθήσει κανείς μέ τό βλέμμα τούς κυρίους μέσα στό σκότος τής πρόχειρης στοās, όπου χαθήκανε όλοι τους. Άλλωστε σέ λίγο τελειώνει ή βάρδια μας· δέ θά τή δοῦμε πιά τήν έπιστροφή τών κυριών.

Ἔντεκα γιοί

Ἔχω ἔντεκα γιούς.

Ὁ πρῶτος εἶναι ἔξωτερικά πολύ ἀσήμαντος, ἀλλά σοβαρός κι ἔξυπνος· μολοντοῦτο δὲν τὸν ἐκτιμῶ πολύ, ἂν καί τὸν ἀγαπῶ σάν παιδί ὅσο καὶ ὄλους τοὺς ἄλλους. Ἡ σκέψη του μοῦ φαίνεται πολύ ἀπλή. Δέ βλέπει οὔτε δεξιὰ οὔτε ἀριστερά οὔτε στό μάκρος· τρέχει ἔξακολουθητικά, ἢ μᾶλλον στροφουριζεῖ μέσα στὸν μικρὸ κύκλο τῆς σκέψεώς του.

Ὁ δεῦτερος εἶναι ὠραῖος, λεπτός, καλοκαμωμένος· εἶναι ἀπόλαυση νά τὸν βλέπει κανεῖς σέ στάση ξιφασκίας. Εἶναι κι αὐτός ἔξυπνος, ὅμως ἔχει ἐπιπλέον καὶ πείρα τοῦ κόσμου. Ἔχει ἰδεῖ πολλά καὶ γι' αὐτὸ φαίνεται πῶς καὶ ἡ πατρία φύση μιλάει μαζί του οἰκειότερα παρά μ' αὐτούς πού μείνανε στήν πατρίδα. Αὐτὸ ὅμως τὸ πλεονέκτημα δὲν ὀφείλεται μόνο καὶ οὐσιαστικά κὰν στά ταξίδια, ἀνήκει μᾶλλον στ' ἀμίμητα αὐτοῦ τοῦ παιδιοῦ, πράγμα πού τ' ἀναγνωρίζει λόγου χάρη ὁ καθένας πού θέλει νά τὸν μιμηθεῖ στήν τεχνική του μέ τὰ πάμπολλα κυβιστήματα κι ὥστόσο ἄγρια χειραγωγημένη στό νερὸ κατάδυση. Ὡς τὴν ἄκρη ἀπ' τὴ σανίδα τῆς καταδύσεως φτάνει τὸ θάρρος κι ἡ ἐπιθυμία· ὅμως ἐκεῖ, ἀντί νά πηδήσει, κάθεται ξαφνου ὁ μιμητῆς καὶ σηκώνει δικαιολογούμενος τὰ χέρια. – Καὶ μολαταῦτα (θὰ ἔπρεπε ἀλήθεια νά ἴμαι πανευτυχισμένος γιὰ ἓνα τέτοιο παιδί) οἱ σχέσεις μου μαζί του δὲν εἶναι ἀθόλωτες. Τὸ ἀριστερὸ του μάτι εἶ-

ναι κάπως μικρότερο ἀπ' τὸ δεξιὶ καὶ παίζει πολὺ ἕνα μικρὸ ψεγάδι δέβαια μόνο, πού κάνει κιόλας τὸ πρόσωπό του ἀκόμα τολμηρότερο, ἀπ' ὅσο θὰ ἴταν ἀλλιῶς, καὶ κανένας μπροστά στὴν ἀπροσπέλαστη ἀριότητα τῆς ὑπάρξεώς του δὲ θὰ παρατηρήσει ἐπιτιμητικά αὐτὸ τὸ μικρότερο μάτι πού παίζει. Ἐγώ, ὁ πατέρας, τὸ κάνω. Δέν εἶναι φυσικά τὸ σωματικὸ αὐτὸ ψεγάδι πού μοῦ κάνει κακό, παρὰ μιά κάπως σχετικὴ μ' αὐτὸ μικρὴ ἀνωμαλία τοῦ πνεύματός του, κάποιον στό αἷμα του πλανώμενο δηλητήριον, κάποια ἀδυναμία νὰ ὀλοκληρώσει τὰ σέ μένα μόνο ὄρατά χαρίσματα τῆς ζωῆς του. Ἐξάλλου αὐτὸ ἀκριβῶς τὸν κάνει πάλι τὸν ἀληθινὸ μου γιό, ἐπειδὴ τὸ ψεγάδι του αὐτὸ εἶναι ταυτόχρονα τὸ ψεγάδι ὅλης μας τῆς οἰκογένειας καὶ μόνο σ' αὐτὸ τὸ παιδί πάρα πολὺ αἰσθητό.

Ὁ τρίτος γιὸς εἶναι ἐπίσης ὠραῖος, ὅμως δέν εἶναι ἡ ὁμορφιά πού μοῦ ἀρέσει. Εἶναι ἡ ὁμορφιά τοῦ τραγουδιστῆ: τὸ παλλόμενον στόμα· τὰ ὄνειρεμένα μάτια· τὸ κεφάλι πού χρειάζεται πίσω του ἕνα παραπέτασμα γιὰ νὰ κάνει ἐντύπωση· τὸ ὑπερβολικὰ ἐξογκούμενον στήθος· τὰ χέρια πού ἀνασηκώνονται εὐκόλα καὶ πολὺ εὐκόλα πέφτουν· οἱ κνήμες μὲ τὰ τσακίσματα τους, ἐπειδὴ δέν μποροῦν νὰ βαστάξουν βάρος. Κι ἐπιπλέον: ὁ τόνος τῆς φωνῆς του δέν εἶναι γεμάτος· ἐξαπατᾷ μιά στιγμή· κάνει τὸν εἰδήμονα νὰ προσέξει· ὅμως σύντομα ἐξατιμίζεται. – Μολονότι ὅλα γενικά δελεάζουν νὰ ἐπιδεικνύω αὐτόν τὸ γιό, ἐγὼ προτιμῶ ὥστόσο νὰ τὸν κρατῶ κρυμμένον· ὁ ἴδιος δὲ γίνεται φορτικός, ὅμως ὄχι ἐπειδὴ γνωρίζει τίς ἐλλείψεις του, παρὰ ἀπὸ ἀθωότητα. Αἰσθάνεται ἐξάλλου τὸν ἑαυτὸ του ξένον στὴν ἐποχὴ μας· σὰ ν' ἀνήκε μὲν στὴν οἰκογένειά μου, ὅμως ἐπιπλέον καὶ σὲ μίαν ἄλλη, παντοτινὰ χαμένη γι' αὐτόν, εἶναι συχνὰ ἀκεφος καὶ τίποτα δέν μπορεῖ νὰ τὸν φαιδρύνει.

Ὁ τέταρτος γιός μου εἶναι ἴσως ὁ κοινωνικότερος ἀπ' ὅλους. Ἀληθινὸ παιδί τῆς ἐποχῆς του, ὁ καθένας τὸν καταλαβαίνει, πατεῖ πάνω στό κοινό γιά ὅλους ἔδαφος κι ὁ καθένας προσπαθεῖ νά τόν ἐπιδοκιμάσει. Ἴσως μ' αὐτή τή γενική ἀναγνώριση ἢ ὑπαρξή του ν' ἀποχτᾶ κάτι ἑλαφρό, οἱ κινήσεις του κάτι ἐλεύθερο, οἱ κρίσεις του κάτι ἀμέριμνο. Μερικά λόγια του θά μπορούσε κανεῖς νά τά ἐπαναλάβει συχνά, μόνο μερικά δέβαια, ἐπειδή στό σύνολό του πάλι πάσχει ἀπό ὑπερβολική ἑλαφράδα. Εἶναι σάν κάποιος πού πηδαίει θαυμαστά, σκίζει τόν ἀέρα σά χελιδόνι, ὕστερα ὅμως τελειώνει μολαταῦτα ἀπαρηγόρητος στήν ἐρημ σκόνη, ἕνα τίποτε. Τέτοιοι στοχασμοί μου πικραίνουν τό κοίταγμα αὐτοῦ τοῦ παιδιοῦ.

Ὁ πέμπτος γιός εἶναι ἀγαπητός καί καλός· ὑποσχέθηκε πολὺ λιγότερα ἀπ' ὅσα ἐκράτησε· ἦταν τόσο ἀσήμαντος, ὥστε καί μέ τήν παρουσία του νά αἰσθάνεται κανεῖς τόν ἑαυτό του κυριολεκτικά μόνον· μολοντοῦτο κατόρθωσε ν' ἀποχτήσει κάποια ὑπόληψη. Ἄν μέ ρωτοῦσε κανεῖς πῶς συνέβη αὐτό, μόλις θά μπορούσα ν' ἀπαντήσω. Ἴσως ἀκόμα ἡ ἀθωότητα νά διεισδύει εὐκολότερα ἀνάμεσα ἀπ' τή μαγία τῶν στοιχείων αὐτοῦ τοῦ κόσμου, καί ἀθῶος εἶναι τος. Ἴσως ὑπερβολικά ἀθῶος. Πρόσχαρος στόν καθένα. Ἴσως ὑπερβολικά πρόσχαρος. Ὁμολογῶ: δέ μου κάνει καλό ὅταν τόν ἐπαινοῦνε μπροστά μου. Λένε ἄλλωστε πῶς ὁ ἐπαινος γίνεται κάπως ἑλαφρότερος, ὅταν ἐπαινεῖ κανεῖς ἕναν τόσο ὀλοφάνερα ἀξιέπαινον ὅσο εἶναι ὁ γιός μου.

Ὁ ἕκτος γιός μου φαίνεται, τουλάχιστον ἐκ πρώτης ὄψεως, ὁ βαθυνοῦστερος ἀπ' ὅλους. Ἐνας λιγόψυχος, κι ὥστόσο ἕνας φλύαρος. Γι' αὐτό κανεῖς δέν μπορεῖ νά παραγοεῖ εὐκολα μαζί του. Ὅταν εἶναι ὑπό, περιπίπτει σέ ἀκα-

ταμάχητη θλίψη· μόλις επιτύχει τήν ὑπεροχή, τή διατηρεῖ μέ τίς φλυαρίες. Ὡστόσο δέν τοῦ ἀρνοῦμαι ἕνα σχετικό ἀνιδιοτελές πάθος· συχνά κατανικᾶ μέρα μεσημέρι τή σκέψη, ὅπως σ' ὄνειρο. Χωρίς νά ἔναι ἄρρωστος –ἀπεναντίας ἔχει πολύ καλήν ὑγεία– τρεκλίζει κάποτε, προπάντων στό μισοσκόταδο, ὡστόσο δέ χρειάζεται βοήθεια, δέν πέφτει. Ἴσως νά φταίει σ' αὐτό τό φαινόμενο ἡ σωματική του διάπλαση, εἶναι πάρα πολύ ψηλός γιά τήν ἡλικία του. Τοῦτο τόν κάνει γενικά ἄσκημο παρά τίς χτυπητά ὠραίες λεπτομέρειες, τῶν χεριῶν καί τῶν ποδιῶν λόγου χάρη. Ἄσκημο εἶναι ἄλλωστε καί τό μέτωπό του· κάπως ρυτιδωμένο, τόσο στήν ἐπιδερμίδα ὅσο καί στή διάπλαση τῶν ὀστών.

Ὁ ἕβδομος γιός μου ἀνήκει ἴσως περισσότερο ἀπ' ὄλους τούς ἄλλους. Ὁ κόσμος δέν ξέρει νά τόν ἐκτιμήσει· τόν ἰδιαιτέρο τρόπο τῆς εὐφυλογίας του δέν τόν καταλαβαίνει. Δέν ὑπερβάλλω σ' ἐκτίμηση ἀπέναντί του· ξέρω, εἶναι ἄρκετά ἀσήμαντος· ἀν' ὁ κόσμος δέν εἶχε ἄλλο ἐλάττωμα ἀπ' αὐτό, ὅτι δέν ξέρει νά τόν ἐκτιμήσει, πάλι θά ἔτανε ἄμεμπτος. Ὡστόσο δέν ἤθελα νά στερηθῶ αὐτόν τό γιό μέσα στήν οἰκογένεια. Καί ἀνησυχία προξενεῖ, καί σεβασμό πρὸς τήν παράδοση, καί τά συνταιριάζει καί τά δύο, τουλάχιστον κατά τήν ἀντίληψή μου, σ' ἕνα ἀκαταμάχητο σύνολο. Μέ τοῦτο τό σύνολο δέν ξέρει βέβαια ὁ ἴδιος ν' ἀρχίσει τουλάχιστον κάτι· τόν τροχό τοῦ μέλλοντος δέ θά κατορθώσει νά τόν κυλήσει· ὁμως αὐτό του τό χάρισμα εἶναι τόσο ἐνθαρρυντικό, τόσο ἐλπιδοφόρο· θά ἔθελα νά ἔχε παιδιά, κι ἐκεῖνα πάλι ἄλλα παιδιά. Δυστυχῶς αὐτή ἡ ἐπιθυμία φαίνεται πῶς δέ θέλει νά ἐκπληρωθεῖ. Μέ μιά, σέ μένα βέβαια νοητή ὅσο κι ἀνεπιθύμητη, αὐταρέσκεια, πού στέκει πάντως σέ τεράστια ἀντίθεση πρὸς τήν κρίση τοῦ περιβάλλοντός του, περιφέρεται

μόνος, δέ σκοτίζεται για κορίτσια και μολαταῦτα δέ θά χάσει ποτέ τήν καλή του διάθεση.

‘Ο ὄγδοος γιός μου είναι τό πονεμένο μου παιδί, κι ἀληθινά δέν ξέρω καμιά δικαιολογία γι’ αὐτό. Μέ βλέπει σάν ξένο, κι ὅμως ἐγώ αἰσθάνομαι τόν ἑαυτό μου στενά πατρικά συνδεδεμένον μαζί του. ‘Ο χρόνος διόρθωσε πολλά· ἄλλοτε ὅμως μέ κατελάμβανε κάποτε ἕνα τρεμούλιασμα, μόνο πού τόν σκεφτόμουν. Βαδίζει τόν δικό του δρόμο· ἔχει διαρρήξει κάθε δεσμό μαζί μου· και ἀσφαλῶς μέ τό ξερό του κεφάλι, τό μικρό ἀθλητικό σῶμα του –μόνο τά πόδια του ἦσαν ἀδύνατα ὅταν ἦταν μικρός, ὅμως αὐτό πρέπει νά ἔχει διορθωθεῖ στό ἀναμεταξύ– θά πετύχει παντοῦ, ὅπου τοῦ ἀρέσει. Συχνά εἶχα τήν ἐπιθυμία νά τόν καλέσω πίσω, νά τόν ρωτήσω, τί συμβαίνει ἀλήθεια μαζί του, γιατί ἀπομονώνεται ἔτσι ἀπ’ τόν πατέρα και τί σκοπεύει κατά βάθος, ὅμως τώρα εἶναι τόσο μακριά κι ἔχει περάσει τόσος καιρός, τώρα μποροῦν νά μείνουν τά πράγματα ἔτσι ὅπως ἔχουν. ‘Ακούγω πώς ἔχει, ὁ μόνος ἀπ’ τούς γιούς μου, μιά μεγάλη γενειάδα· ὠραῖο φυσικά δέν εἶναι αὐτό σ’ ἕναν τόσο κοντόν ἄντρα.

‘Ο ἕνατος γιός μου είναι πολύ κομψός κι ἔχει τό χαρακτηριστικό γιά τίς γυναῖκες γλυκό βλέμμα. Τόσο γλυκό, ὥστε μπορεῖ κατά καιρούς νά μέ ξελογιάσει και μένα ἀκόμα, πού ὅσοπο ξέρω πώς ἀρκεῖ κυριολεκτικά ἕνα βρεγμένο σφουγγάρι γιά νά σβήσει ὅλην αὐτή τήν ὑπερκόσμια λάμψη. ‘Ομως τό χαρακτηριστικό σέ τοῦτον τό νέο εἶναι ὅτι δέν ἐπιδιώκει ν’ ἀποπλανήσει· θά τοῦ ἀρκοῦσε νά ἔναι ξαπλωμένος ὅλη του τή ζωή στόν καναπέ και νά σπαταλᾷ τό βλέμμα του πάνω στό ταβάνι τοῦ δωματίου, ἢ ἀκόμα προτιμότερο νά τό ἀφήνει νά ἡσυχάζει κάτω ἀπ’ τά βλέφαρά του. ‘Όταν βρίσκεται σ’ αὐτή τή θέση τῆς προτιμήσεώς του, τότε μιλάει μέ

προθυμία και όχι άσκημα· λακωνικά και παραστατικά· ωστόσο μόνο σε περιορισμένα όρια· όταν τά υπερβεί, πράγμα πού εξαιτίας τής στενότητός τους είναι αναπόφευκτο, τότε ή όμιλία του γίνεται όλότελα κούφια. Θά τόν απέτρεπε κανείς, αν είχε τήν έλπίδα πώς θά μπορούσε τούτο τό νυσταλέο βλέμμα νά τό άντιληφθει.

Ό δέκατος γιός μου θεωρείται άνειλικρινής χαρακτήρας. Δέ θέλω αυτό τό ελάττωμα νά τό διαψεύσω όλότελα, ούτε και νά τό επιβεβαιώσω όλότελα. Βέβαιο είναι πώς όποιος τόν βλέπει νά πλησιάζει μέ τήν υπερβολική για τήν ηλικία του έπισημότητα, μέ τήν πάντα σφιχτοκουμπωμένη του ρεδιγκότα, μέ τό παλιό, αλλά μ' εξαιρετική φροντίδα καθαρισμένο μαύρο καπέλο, μέ τό ασάλευτο πρόσωπο, τό κάπως προεξέχον πηγούνι, τά βαριά πάνω από τά μάτια έξογκωμένα βλέφαρα, νά φέρνει κάποτε στό στόμα τά δυό δάχτυλα – όποιος τόν βλέπει έτσι, σκέπτεται: νά ένας ύποκριτής δίχως όρια. "Όμως νά τόν ακούσει κανείς νά μιλάει! Φρόνιμα· μετρημένα· συγκρατημένα· διασταυρώνοντας έρωτήσεις μέ κακόβουλη ζωηρότητα· μ' έκπληκτική, αυτονόητη και φαιδρή όμοφωνία μέ τό σύνολο τού κόσμου· μιά όμοφωνία πού κάνει κατ' ανάγκη τό λαιμό νά τεντώνεται και νά ύψώνεται τό κορμί. Πολλούς πού θεωροϋν τόν έαυτό τους πολύ έξυπνο και πού για τούτον τό λόγο καθώς νόμισαν αισθάνθηκαν άντιπάθεια για τό έξωτερικό του, τούς έχει έλκύσει πολύ μέ τό λόγο του. "Όμως ύπάρχουν και άνθρωποι πάλι πού τό έξωτερικό του τούς αφήνει αδιάφορους, στους όποιους όμως ό λόγος του φαίνεται ύποκριτικός. Έγώ, σάν πατέρας, δέ θέλω νά εκφέρω έδω τήν κρίση μου, πρέπει όμως νά όμολογήσω πώς οί τελευταίοι επικριτές είναι πάντως πιό αξιόπρόσεχτοι απ' τούς πρώτους.

Ὁ ἐνδέκατος γιός μου εἶναι λεπτός, ἀληθινά ὁ πιό ἀδύνατος ἀπ' τοὺς γιούς μου· ὅμως ἐξαπατᾷ μέ τήν ἀδυναμία του· ἐπειδή μπορεί κατά καιρούς νά ἔναι δυνατός καί σταθερός, ὡστόσο καί τότε ἀκόμα ἡ ἀδυναμία του εἶναι πάντως κατά κάποιον τρόπο θεμελιώδης. Ἀλλά δέν εἶναι μιά ἀδυναμία πού ντροπιάζει, παρά κάτι πού μόνο σέ τούτη τή γῆ μας περνάει γιά ἀδυναμία. Δέν εἶναι λόγου χάρη ἀδυναμία καί ἡ ἐτοιμασία γιά πέταγμα, ἀφοῦ εἶναι ἀμφιταλάντεμα καί ἀβεβαιότητα καί φτερούγισμα; Κάτι τέτοιο δείχνει κι ὁ γιός μου. Φυσικά τόν πατέρα δέν τόν χαροποιοῦν τέτοια προσόντα· καταλήγουν φανερά σέ καταστροφή τῆς οἰκογένειας. Κάποτε μέ κοιτάζει σά νά ἔθελε νά μοῦ πει: «Θά σέ πάρω μαζί μου, πατέρα». Ὑστερα σκέπτομαι: «Θά ἔσουν ὁ τελευταῖος πού θά ἐμπιστευόμουν τόν ἑαυτό μου». Καί τό βλέμμα του φαίνεται πάλι νά λέγει: «Μπορῶ λοιπόν τουλάχιστο νά ἔμαι ὁ τελευταῖος».

Αὐτοί εἶναι οἱ ἔντεκα γιοί.

Ένα όνειρο

Ο Ίωσήφ Κ. όνειρεύτηκε:

Ήταν μιά όμορφη μέρα κι ό Κ. θέλησε νά πάει περίπατο. Μόλις όμως έκανε δυό βήματα, έφτασε κιόλας στό νεκροταφείο. Ύπληρχαν εκεί δρόμοι πολύ τεχνητοί, πού συστρέφονταν κατά τρόπον όχι πρακτικό, όμως αυτός γλίστρησε πάνω σ' έναν τέτοιον δρόμο, όπως πάνω σ' ένα όρμητικό νερό σέ άκλόνητα αιωρούμενη στάση. Από μακριά πήρε τό μάτι του κιόλας ένα φρεσκοσκαμμένο τύμβο, κοντά στόν όποϊον θέλησε νά σταματήσει. Αυτός ό τύμβος άσκοϋσε σχεδόν μιά γοητεία επάνω του και νόμιζε πως θ' άργούσε νά 'φτανε εκεί. Όμως κάποτε μόλις διέκρινε τόν τύμβο, του κρύφτηκε μέ σημαίες, πού τά πανιά τους κυμάτιζαν κι άλληλοχτυπιούνταν μέ μεγάλη δύναμη· τούς σημαιοφόρους δέν τούς έόλεπε κανείς, όμως ήταν σαν νά επικρατούσε εκεί μεγάλος ένθουσιασμός.

Ένω είχε ακόμα τό βλέμμα καρφωμένο στό μάκρος, είδε ξαφνικά τόν ίδιο τύμβο πλάι του στό δρόμο, σχεδόν άπό πίσω του κιόλας. Πήδηξε διαστικά στό γρασιδι. Έπειδή ό δρόμος εξακολουθούσε νά κυλάει μέ όρμη κάτω άπ' τά πόδια του, πού κάναν τό πήδημα, ταλαντεύθηκε κι έπεσε ακριβώς μπρός στόν τύμβο στά γόνατα. Πίσω άπ' τόν τάφο στέκονταν δυό άντρες, κρατώντας άναμεταξύ τους μιά ταφόπετρα στόν άέρα· μόλις φάνηκε ό Κ., έχωσαν τήν πέτρα στή

γῆ, κι αὐτὴ στάθηκε σά χτισμένη. Ἀμέσως πρόβαλε ἀπὸ μιὰ λόχμη ἕνας τρίτος ἄντρας, πού ὁ Κ. τὸν ἀναγνώρισε ἀμέσως ὡς τεχνίτη. Φοροῦσε μονάχα πανταλόνια κι ἕνα κακοκουμπωμένο πουκάμισο· στό κεφάλι εἶχε ἕνα θελούδινο σκοῦφο· στό χέρι κρατοῦσε ἕνα μολύβι κοινό, μέ τό ὁποῖο ἄρχισε μόλις πλησίασε νά σχεδιάζει μορφές στόν ἀέρα.

Μέ τό μολύβι αὐτό πιάστηκε τώρα πάνω ἀπ' τήν πέτρα· ἡ πέτρα ἦταν πολύ ψηλή, δέ χρειαζόταν καθόλου νά σκύθει, ἔπρεπε μόνο νά γέρνει μπροστά, ἐπειδή ὁ τύμβος, πού δέν ἤθελε νά πατήσει, τόν χώριζε ἀπ' τήν πέτρα. Στεκότανε λοιπόν πάνω στίς μύτες τῶν ποδιῶν καί μέ τό ἀριστερό χέρι στηριζόταν πάνω στήν ἐπιφάνεια τῆς πέτρας. Μ' ἕναν ἐξαιρετικά ἐπιτήδειο χειρισμό κατάφερε νά πετύχει μέ τό κοινό μολύβι γράμματα χρυσά καί ἔγραψε «Ἐνθάδε κεῖται». Τό κάθε ψηφίο φάνταζε καθαρό καί ὁμορφο, χαραγμένο βαθιά καί τέλεια χρυσό. Ὅταν ἔγραψε τίς δυό λέξεις, κοίταξε πίσω πρὸς τό μέρος τοῦ Κ. Ὁ Κ., περιεργος πολύ γιά τή συνέχιση τῆς ἐπιγραφῆς, δέν ἐνδιαφέρθηκε πολύ γιά τόν ἄντρα, παρά κοίταξε μόνο τήν πέτρα. Πραγματικά ξανάρχισε ὁ ἄντρας τό γράψιμο, ὅμως δέν μπόρεσε, κάποιο ἐμπόδιο ὑπῆρχε, ἄφησε τό μολύβι νά πέσει καί ξαναστράφηκε πάλι στόν Κ. Τώρα εἶδε κι ὁ Κ. τόν τεχνίτη καί παρατήρησε πώς βρισκότανε σέ μεγάλη ἀμηχανία, ὥστόσο δέν μπορούσε νά κατονομάσει τήν αἰτία. Ὅλη του ἡ προηγούμενη ζωηράδα εἶχε ἔξαφανιστεῖ. Ἔτσι περιέλεσε κι ὁ Κ. σέ ἀμηχανία· ἀλλάξανε βλέμματα ἀπορίας· ἐπρόκειτο γιά μιάν ἄσκημη παρεξήγηση, πού κανεῖς δέν μπορούσε νά διαλύσει. Τώρα ἄρχισε κιόλας νά σημαίνει σέ ἄσκημη ὥρα μιὰ μικρὴ καμπάνα ἀπ' τό παρεκκλήσι τοῦ νεκροταφείου, ὅμως ὁ τεχνίτης χούφτωσε μέ τό ὑψωμένο χέρι κι αὐτὴ σταμάτησε. Ὑστερα ἀπὸ μιὰ στιγμού-

λα ξανάρχισε· αυτή τή φορά πολύ σιγανά, και χωρίς καμιά προσταγή σταμάτησε αμέσως· ήταν σά νά 'θελε μόνο νά δοκιμάσει τόν ήχο της. 'Ο Κ. ήταν απαρηγόρητος γιά τή θέση του τεχνίτη, άρχισε νά κλαίει και πολλήν ώρα ολόλυξε μέσα στά προτεταμένα του χέρια. 'Ο τεχνίτης περίμενε ώσπου ήσύχασε ό Κ., κι αποφάσισε ύστερα, μιά και δέν έβρισκε άλλη διέξοδο, νά έξακολουθήσει μολαταυτα τό γράψιμο. 'Η πρώτη μικρή μολυδιά πού έκανε ήταν γιά τόν Κ. μιά απολύτρωση, όμως ό τεχνίτης ως φαίνεται τήν κατόρθωσε μέ τή μεγαλύτερη αντίσταση· κι ό γραφικός χαρακτήρας δέν ήταν πιά τόσο ώραϊος, φαινόταν προπάντων νά ύστερεϊ στό χρυσό, ξέθωρη και άβέβαιη κατέβαινε ή μολυδιά, μόνο τό ψηφίο έγινε πολύ μεγάλο. 'Ηταν ένα I, είχε πιά σχεδόν τελειώσει, όταν ό τεχνίτης άρχισε νά τσαλαπατά μέ τό ένα πόδι μέσα στον τύμβο, έτσι πού τό χῶμα πετιόταν τριγύρω στά ύψη. Τέλος ό Κ. τόν κατάλαβε· καιρός πιά γιά παρακάλια δέν ήταν· μ' όλα τά δάχτυλα έσκαψε μέσα στό χῶμα, πού σχεδόν δέν έφερενε καμιάν αντίσταση· όλα φαίνονταν προετοιμασμένα· μόνο γιά τά μάτια ήταν θαλμένη από πάνω μιά λεπτή κρούστα γης· αμέσως πίσω απ' αυτή άνοιξε μιά μεγάλη τρύπα μέ απότομα τοιχώματα, μέσα στην οποία, γυρισμένος ανάσκελα από ένα απαλό ρεῦμα, βυθίστηκε ό Κ. 'Ενώ όμως αυτόν εκει κάτω, μέ τό κεφάλι ακόμα σηκωμένο ψηλά στον αυχένα, τον δέχτηκε κιόλας τό άδιαπέραστο βάθος, ψηλά πάνω στην πέτρα άπλώθηκε τ' όνομά του μέ πελώρια πλουμίδα.

Γοητευμένος από τουτο τό θέαμα ξύπνησε.

Χτίζοντας τό Σινικό Τείχος*

Τό Σινικό Τείχος ἔχει τελειώσει στό βορειότερο τμήμα του. Ἀπό τά νοτιοανατολικά καί νοτιοδυτικά προχώρησε τό χτίσιμο κι ἐνώθηκε ἐδῶ. Τοῦτο τό σύστημα τῆς τμηματικῆς δομῆς ἀκολουθήθηκε σέ μικρό βαθμό καί μεταξύ τῶν δύο μεγάλων ἐργατικῶν στρατιῶν, τῆς ἀνατολικῆς καί τῆς δυτικῆς στρατιᾶς. Αὐτό ἔγινε κατά τέτοιον τρόπο, σχηματίστηκαν ὁμάδες ἀπό εἴκοσι περίπου ἐργάτες, πού εἶχαν νά ἐκτελέσουν ἕνα τμήμα τείχους ἀπό πεντακόσια περίπου μέτρα μήκος, μιά γειτονική ὁμάδα ἔχτιζε τότε πρὸς τὴν κατεύθυνσή τους ἕνα τείχος τοῦ ἴδιου μήκους. Ὅταν ὅμως κατόπι συντελοῦνταν ἡ ἔνωση, δέν ἐξακολουθοῦσε ἡ δομὴ στό τέλος αὐτῶν τῶν χίλιων μέτρων, παρὰ στέλνονταν μᾶλλον οἱ ἐργατικὲς ὁμάδες σ' ὁλότελα διαφορετικά μέρη γιὰ τό χτίσιμο τοῦ τείχους. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπο φυσικά δημιουργοῦνταν πολλὰ μεγάλα χάσματα, πού μόνο σιγά σιγά συμπληρώνονταν, μερικά μάλιστα μόνο ὅταν τό χτίσιμο τοῦ τείχους εἶχε κιόλας ἀναγγελθεῖ ὡς τελειωμένο. Μάλιστα, πρέπει νά ὑπάρχουν χάσματα, πού δέν ἔχουν καθόλου χτιστεῖ, ἕνας ἰσχυρισμὸς πάντως, πού δυνατόν ν' ἀνήκει μόνο στοὺς πολλοὺς θρύ-

* Τὰ διηγήματα *Χτίζοντας τό Σινικό Τείχος*, *Ἡ γέφυρα*, *Γυρισμός*, *Κοινότης*, *Ἡ στοά καί Μπλούμφελντ*, ἕνας κάπως ἡλικιωμένος ἰογάνης ἀνήκουν στὴ συλλογὴ *Ἀπὸ τά κατάλοιπα* (1918-1924).

λους πού γεννήθηκαν γύρω απ' τή δομή και πού, τουλάχιστο για τόν κάθε άνθρωπο χωριστά, είναι αναπόδειχτοι μέ τά ίδια μας μάτια και τό ίδιο μας μέτρο έξαιτίας τής έκτάσεως τής δομής.

Τώρα θά μπορούσε κανείς νά πιστέψει εκ τῶν προτέρων πώς θά 'τανε από πάσης απόψεως συμφερότερο τό συνεχόμενο χτίσιμο ἢ τουλάχιστο συνεχόμενο ανάμεσα στά δυό κύρια τμήματα. Τό τείχος ὑπολογίστηκε βέβαια, ὅπως διαδίδεται γενικά και ὅπως είναι γνωστό, γιά τήν προστασία κατά τῶν βόρειων λαῶν. Πώς ὅμως μπορεῖ ἕνα τείχος νά προστατέψει πού δέν ἔχει χτιστεῖ συνεχόμενο; Naί, ἕνα τέτοιο τείχος ὄχι μόνο δέν μπορεῖ νά προστατέψει, ἡ δομή ἡ ἴδια βρίσκεται σέ διαρκή κίνδυνο. Αὐτά τά τμήματα τοῦ τείχους πού στέκουν ἐγκαταλειμμένα σ' ἔρημες περιοχές, μποροῦν ὀλοένα νά ξανακαταστρέφονται εὐκόλα απ' τοὺς νομάδες, ἀφοῦ μάλιστα αὐτοί τότε, περίφοβοι γιά τό χτίσιμο τοῦ τείχους, ἀλλάζανε μέ ἀκατανόητη γρηγοράδα σάν ἀκρίδες τοὺς τόπους τής κατοικίας τους και γιά τοῦτο ἴσως εἶχαν μιά καλύτερη ἐπισκόπηση γιά τήν πρόοδο τής δομής ἀπό μᾶς τοὺς ἴδιους τοὺς χτίστες. Μολαταῦτα δέν ἦταν βέβαια δυνατό νά ἐκτελεστεῖ διαφορετικά ἡ δομή ἀπό τόν τρόπο πού ἔγινε. Γιά νά τό καταλάβει κανείς αὐτό πρέπει νά σκεφτεῖ τό ἀκόλουθο: τό τείχος ὀφείλε νά γίνει γιά τήν προστασία στους αἰῶνες: γιά τοῦτο, ἀναπόφευκτη προϋπόθεση γιά τήν ἐργασία ἦσαν ἡ πύο φροντισμένη τειχοδομή, ἡ χρησιμοποίηση τής δομικῆς σοφίας ὅλων τῶν γνωστῶν ἐποχῶν και λαῶν, ἀκατάπαυστη συναίσθηση τής προσωπικῆς εὐθύνης τῶν τειχοδόμων. Γιά τίς κατώτερες ἐργασίες μπορούσαν βέβαια νά χρησιμοποιηθοῦν ἀνίδεοι μεροκαματιάρηδες απ' τό λαό, ἄντρες, γυναῖκες, παιδιά, ὅποιος προσφερόταν γιά χρῆμα: ὁ-

μως επικεφαλής ακόμα κι από τέσσερις μεροκαματιάρηδες χρειαζόταν ένας φρόνιμος, στόν κλάδο τής δομικής μορφωμένος άντρας· ένας άντρας πού ήταν σέ θέση νά συναισθανθεί έως τά μύχια τής καρδιάς γιά τί πράγμα έπρόκειτο έδω. Καί όσο μεγαλύτερο τό έργο τόσο μεγαλύτερες οί απαιτήσεις. Καί τέτοιοι άντρες βρίσκονταν πραγματικά διαθέσιμοι, άν και όχι τόσοι πολλοί, όπως θά μπορούσε νά τούς χρησιμοποιήσει αυτή ή δομή, μολαταυτα σέ μεγάλον αριθμό.

Δέ βαλθήκανε στό έργο επιπόλαια. Πενήντα χρόνια προτου αρχίσει ή δομή διακηρύξανε σ' όλόκληρη τήν Κίνα, πού έπρεπε νά κλειστεί μέσα σέ τείχος, τήν αρχιτεκτονική, ιδιαίτερα τό έπάγγελμα του χτίστη, ως τή σπουδαιότερη έπιστήμη κι αναγνωρίζανε καθετί άλλο μόνο όσο είχε σχέση μ' αυτή. Θυμούμαι ακόμα πολύ καλά πώς στεκόμασταν μικρά παιδιά, άδέβαιοι ακόμα στά πόδια μας, στόν μικρόν κήπο του δασκάλου μας, κι έπρεπε νά χτίζουμε από χαλίκια ένα είδος τείχους, πώς ο δάσκαλος άνασκούμπωνε τή ρόμπα, όρμούσε πάνω στό τείχος, τά γκρέμιζε φυσικά όλα, και μās έκανε τέτοιες επιπλήξεις γιά τήν άδυναμία τής τειχοδομής μας, ώστε τρέχαμε ουρλιάζοντας προς όλες τίς μεριές προς τούς γονείς μας. Ένα μηδαμινό περιστατικό, όμως χαρηγηριστικό γιά τό πνεύμα τής έποχής.

Είχα τήν ευτυχία, ότι είχε ακριβώς αρχίσει ή τειχοδομή, όταν είκοσι χρονών είχα δώσει τήν τελευταία έξέταση τής κατώτερης σχολής. Λέγω ευτυχία, επειδή πολλοί πού είχαν άλλοτε φτάσει τήν άνώτερη βαθμίδα τής προσιτής σ' αυτούς εκπαιδύσεως, δέν ήξεραν χρόνια μέ τίς γνώσεις τους τίποτε ν' αρχίσουν, περιφέρονταν άχρηστοι μέ τά πιό μεγαλεπήβολα σχέδια στό μυαλό τους και χανόντανε ένα σωρό. Όμως

ἐκεῖνοι πού ἐρχόντανε τέλος στή δομή ὡς ἐργοδηγοί, ἔστω καί τοῦ κατώτατου βαθμοῦ, ἦσαν πραγματικά ἀξιοί γι' αὐτό. Ἦσαν χτίστες πού εἶχαν πολύ μελετήσει τή δομή καί δέν ἔπασαν νά τή μελετοῦνε, πού αἰσθάνονταν τόν ἑαυτό τους συνυφασμένο μέ τή δομή ἀπό τήν πρώτη πέτρα πού κατέβαζαν μέσα στό ἔδαφος. Τέτοιους ὅμως χτίστες τοὺς κινουσε φυσικά μαζί μέ τήν ἐπιθυμία νά ἐκτελέσουν τήν πῶς εὐσυνείδητη ἐργασία καί ἡ ἀνυπομονησία νά δοῦνε τέλος τή δομή νά προβάλλει στήν τελειότητά της. Ὁ μεροκαματιάρης δέ γνωρίζει αὐτή τήν ἀνυπομονησία, αὐτόν τόν παρορμᾷ μονάχα ὁ μισθός, κι ἐξάλλου οἱ ἀνώτεροι ἐργοδηγοί, ἀκόμα κι οἱ μεσαῖοι ἐργοδηγοί, βλέπουν ἀρκετὰ ἀπό τό πολὺπλευρο μεγάλωμα τῆς δομῆς γιά νά κρατιοῦνται μ' αὐτό πνευματικά δυνατοί. Ὅμως γιά τοὺς κατώτερους ἄντρες, πού στέκουν πνευματικά πολὺ πέρα ἀπ' τήν ἐξωτερικά μικρὴν ἐργασία τους, ἔπρεπε νά ληφθεῖ ἄλλη πρόνοια. Δέν μπορούσε κανεὶς λόγου χάρι νά τοὺς ἀφήσει μῆνες ὀλόκληρους ἢ καί χρόνια νά βάζουν πέτρα πάνω στήν πέτρα σέ μίαν ἀκατοίκητη ὄρεινὴ περιοχὴ, ἑκατοντάδες μίλια ἀπ' τήν πατρίδα τους μακριά· ἡ ἀπόγνωση μιᾶς τέτοιας φιλόπονης ἐργασίας, πού ὅμως ἀκόμα κι ἐπὶ μίαν ὀλόκληρη ἀνθρώπινη γενεὰ δέν ὀδηγεῖ στό σκοπὸ, θά τοὺς ἀπέλπιζε καί θά τοὺς ἔκανε προπᾶντων πῶς ἀνάξιους γιά τήν ἐργασία. Γιά τοῦτο ἐκλέξανε τό σύστημα τῆς τμηματικῆς δομῆς. Πεντακόσια μέτρα μπορούσαν σέ πέντε περίπου χρόνια νά τελειώσουν, κι ὕστερα βέβαια ἐξαντλοῦνταν συνήθως πολὺ οἱ ἐργοδηγοί, χάνανε κάθε ἐμπιστοσύνη στόν ἑαυτό τους, στή δομή, στόν κόσμον. Γιά τοῦτο, κι ἐνῶ βρισκόντανε ἀκόμα μέ τήν ὑψηλὴ ἐντύπωση τοῦ πανηγυρισμοῦ τῆς ἐνώσεως τῶν χίλιων μέτρων τείχους, στέλλονταν μακριά, μακριά, βλέπανε ταξιδεύοντας νά ὑψώ-

νονται ἐδῶ κι ἐκεῖ τελειωμένα τμήματα τείχους, περνούσαν ἀπό καταλύματα ἀνώτερων ἐργοδηγῶν πού τούς φιλοδωροῦσαν μέ ἐνδείξεις τιμῆς, ἄκουγαν τούς ἀλαλαγμούς καινούργιων ἐργατικῶν στρατιῶν πού εἰσέρρεαν ἀπό τά βάθη τῶν χωρῶν, βλέπανε νά γκρεμίζονται δάση πού προορίζονταν γιά τίς σκαλωσιές, βλέπανε βουνά νά κατατεμαχίζονται σέ οἰκοδομήσιμη πέτρα, ἄκουγαν στούς ἱερούς τόπους ψαλμωδίες τῶν εὐσεβῶν νά ἰκετεύουν γιά τήν τελείωση τῆς δομῆς. Ὅλα τοῦτα καταπράνναν τήν ἀνυπομονησία τους. Ἡ ἡσυχία ζωῆ τῆς πατρίδας, ὅπου περάσανε λίγον καιρό, τούς ἐνδυνάμωσε· ἡ ὑπόληψη πού εἶχαν ὅλοι οἱ ἐργαζόμενοι στή δομή, ἡ πιστή ταπεινοφροσύνη, μέ τήν ὁποία ἀκούγονταν οἱ διηγῆσεις τους, ἡ ἐμπιστοσύνη πού εἶχεν ὁ ἀπλοϊκός, ἡσυχος ἄστος γιά τήν τελείωση κάποτε τοῦ τείχους, ὅλα αὐτά τανοῦσαν τίς χορδές τῆς ψυχῆς. Σάν αἰῶνια ἐλπιδοφόρα παιδιά ἀποχαιρετούσανε τότε τήν πατρίδα, ἡ ἐπιθυμία νά ξαναεργαστοῦν στό ἔργο τοῦ λαοῦ γινόταν ἀκαταμάχητη. Φεύγανε ἀπ' τό σπίτι γρηγορότερα ἀπ' ὅ,τι ἦταν ἀνάγκη, τό μισό χωριό τούς ξεπροβοδοῦσε ἕνα μακρὺ διάστημα πέρα. Σ' ὅλους τούς δρόμους ομάδες, μπαϊράκια, σημαίες, ποτέ δέν εἶχαν δεῖ πόσο μεγάλη καί πλούσια καί ὁμορφη καί πρόσχαρη ἦταν ἡ χώρα τους. Ὁ κάθε χωριάτης ἦταν ἀδελφός γιά τόν ὁποῖο χτίζανε ἕνα προστατευτικό τεῖχος, κι αὐτός εὐγνωμονοῦσε γι' αὐτό σ' ὅλη του τή ζωῆ μέ ὅλη του τή δύναμη κι ὅλη του τήν ὑπαρξή. Ἐνότητα! Ἐνότητα! Στήθος μέ στήθος, ἕνας χορός τοῦ λαοῦ, αἷμα, ὄχι πιά κλεισμένο μέσα στήν πενιχρή κυκλοφορία τοῦ σώματος, παρά κυλώντας γλῶκιά καί μολαταῦτα ξαναερχόμενο μέσα ἀπ' τήν ἀπέραντη Κίνα. Ἐτσι λοιπόν γίνεται καταληπτό τό σύστημα τῆς τμηματικῆς δομῆς· ὁμως εἶχε βέβαια κι ἄλλες αἰτίες. Καί δέν

είναι ιδιοτροπία μου νά επιμένω τόσο πολύ μέ τούτο τό ζήτημα, είναι ένα ζήτημα βασικό όλόκληρης τής τειχοδομῆς, ὅσο κι ἂν φαίνεται στήν ἀρχή ἀσήμαντο. Ἄν θέλω νά συμβιβάσω καί νά κάνω κατανοητές τίς σκέψεις καί τά περιστατικά ἐκείνης τής ἐποχῆς, δέν είναι ἀρκετό ὅσο κι ἂν θέλω ἀκριβῶς νά ἐξονυχίσω τούτο τό ζήτημα βαθιά.

Πρῶτα πρῶτα δέβαια πρέπει νά πει κανείς πώς τότε κατορθώθηκαν ἔργα πού λίγο ὑπολείπονται ἀπό τό χτίσιμο τοῦ Πύργου τῆς Βαβέλ, σέ θεϊκή εὐαρέσκεια πάντως, τουλάχιστον κατά τούς ἀνθρώπινους ὑπολογισμούς, ἀποτελοῦν ἀκριβῶς τό ἀντίθετο ἐκείνης τῆς δομῆς. Τό ἀναφέρω αὐτό, ἐπειδή τήν ἐποχή πού ἄρχισε τό χτίσιμο ἕνας σοφός εἶχε γράψει ἕνα βιβλίο, ὅπου σημείωνε μέ πολλήν ἀκριβεία αὐτές τίς συγκρίσεις. Προσπαθοῦσε ν' ἀποδείξει σ' αὐτό πώς τό χτίσιμο τοῦ Πύργου τῆς Βαβέλ δέν ὀδήγησε καθ' ὀλοκληρία στό σκοπό ὄχι γιά τίς αἰτίες πού γενικά ἰσχυρίστηκαν, ἤ ὅτι τουλάχιστο μέσα σ' αὐτές τίς γνωστές δέ βρίσκονται οἱ πρωταρχικές. Οἱ ἀποδείξεις του δέν ἀποτελοῦνταν μονάχα ἀπό ἔγγραφα καί ἐκθέσεις, παρά ἰσχυριζόταν ὅτι διεξήγαγε κι ἐπιτόπιες ἀκόμα ἔρευνες καί ἀνακάλυψε πώς ἡ δομή ἀπέτυχε κι ἔπρεπε ν' ἀποτύχει ἀπό ἀδυναμία στά θεμέλια. Ἄπό τήν ἀποψη αὐτή πάντως ἡ ἐποχή μας ὑπερτεροῦσε πολύ ἐκείνη τήν ἀπό καιρό περασμένη ἐποχή. Ὁ κάθε σχεδόν μορφωμένος σύγχρονος ἦταν χτίστης εἰδικευμένος καί στά ζητήματα τῆς θεμελιώσεως ἀλάνθαστος. Ὅμως ὁ σοφός δέν ἀποσκοποῦσε καθόλου σ' αὐτό, παρά ἰσχυριζόταν πώς μόνο τό μέγα τεῖχος θά φτιάσει γιά πρώτη φορά στήν ἐποχή τῆς ἀνθρωπότητος ἕνα σίγουρο θεμέλιο γιά ἕναν καινούργιο Πύργο τῆς Βαβέλ. Λοιπόν πρῶτα τό τεῖχος κι ὕστερα ὁ Πύργος. Τό βιβλίο βρισκόταν τότε σ' ὄλων τά χέρια, ὅμως ὁμολογῶ

ὅτι δέν καταλαβαίνω ἀκόμα καί σήμερα πῶς ἀκριβῶς φανταζότανε αὐτό τό χτίσιμο τοῦ Πύργου. Τό τεῖχος, πού δέν ἀποτελοῦσε κἀν κύκλο, παρὰ μόνο ἓνα εἶδος τέταρτου κύκλου ἢ ἡμικύκλιου, θά γινόταν τό θεμέλιο ἑνός πύργου; Αὐτό μποροῦσε βέβαια νά λεχθεῖ μόνο ἀπό πνευματικῆς ἀλόφειας. Ὅμως γιά ποιό σκοπό τότε τό τεῖχος, πού ὥστόσο ἦταν κάτι πραγματικό, ἀποτέλεσμα τῶν κόπων καί τῆς ζωῆς ἑκατοντάδων χιλιάδων; Καί γιά ποιό σκοπό σχεδιάστηκαν στό ἔργο σχέδια τοῦ Πύργου, βέβαια σχέδια νεφελώδη, κι ἔγιναν προτάσεις λεπτομερέστατες πῶς θά ἔπρεπε νά περιλάθουν μέσα στό δυνατό, καινούργιο ἔργο τῆ δύναμη τοῦ λαοῦ;

Ἐπῆρχε –αὐτό τό βιβλίον εἶναι ἓνα παράδειγμα μόνο– πολλή σύγχυση στά κεφάλια τότε, ἴσως ἀκριβῶς γιά τό λόγο ὅτι τόσοι πολλοί προσπαθοῦσαν νά συγκεντρώσουν τόν ἑαυτό τους κατά τό δυνατό σ' ἓνα σκοπό. Ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη, ἐπιλόλαιη στό βάθος της, σάν τῆ σκόνῃ πού πετᾶ, δέν ὑποφέρει δεσμεύσεις· κι ἂν δεσμευθεῖ μόνη της, σέ λίγο θ' ἀρχίσει νά τραβᾶ μέ ἀλλοφροσύνη τά δεσμά καί θά ξεσκίσει καί τεῖχος καί ἀλυσίδες καί τόν ἴδιον ἑαυτό της πρὸς ὅλα τά σημεῖα τ' οὐρανοῦ.

Εἶναι δυνατόν καί τοῦτοι οἱ ἀντίθετοι μάλιστα πρὸς τήν τειχοδομή ὑπολογισμοί νά μὴν ἔμειναν ἀψήφιστοι ἀπό τήν Ἡγεσία ὅταν θεσπίστηκε ἡ τμηματική δομή. Ἐμεῖς –ἐδῶ βέβαια μιλῶ ἐξ ὀνόματος πολλῶν– γνωρίσαμε καί ἀνακαλύψαμε τόν ἑαυτό μας κυρίως μόνο στήν ἀποστήθιση τῶν διαταγῶν τῆς ἀνώτατης Ἡγεσίας, ὥστε δίχως τήν Ἡγεσία μήτε ἡ σχολική μας σοφία μήτε ὁ ἀνθρώπινος νοῦς θά ἐπαρκοῦσε γιά τῆ μικρῆ ὑπηρεσία πού εἶχαμε μέσα στό μεγάλο σύνολο. Στό δωμάτιο τῆς Ἡγεσίας –πού ὄρισκόταν καί ποιός καθό-

ταν αὐτοῦ, κανένας, πού ρώτησα, δέν ξέρει καί δέν ἤξερε-
σ' αὐτό τό δωμάτιο περιδινοῦνταν βέβαια ὅλες οἱ ἀνθρώπι-
νες σκέψεις κι ἐπιθυμίες καί πρὸς τὴν ἀντίθετη κατεύθυνση
ὄλοι οἱ ἀνθρώπινοι σκοποὶ κι ἐκπληρώσεις. Μέσα ἀπ' τό
παράθυρο ὡστόσο ἔπεφτε τό ἀπαύγασμα τῶν θείων κόσμων
πάνω στὰ χέρια τῆς Ἑγεσίας πού κατάστρωναν σχέδια.

Καί γιὰ τοῦτο δέν εἶναι δυνατὸ νά γίνει παραδεκτὸ ἀπὸ
τόν ἀδέκαστο παρατηρητὴ πὼς ἡ Ἑγεσία, ἂν τό εἶχε θελή-
σει στὰ σοβαρά, δέ θά μπορούσε νά υπερνικήσει καί κεῖνες
τὶς δυσκολίες πού συνεπάγονταν μιὰ συνεχόμενη τειχοδομῆ.
Μένει λοιπὸν μονάχα τό συμπέρασμα ὅτι ἡ Ἑγεσία θέλησε
κάτι ἄσκοπο. – Ἀλλόκοτο συμπέρασμα!– Ἀσφαλῶς, καί μο-
λαταῦτα ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ἔχει κάποια δικαιολογία. Σήμε-
ρα μπορεῖ νά γίνει λόγος γι' αὐτό δίχως κίνδυνο. Τότε ἦταν
μυστικὴ ἀρχὴ πολλῶν, καί μάλιστα τῶν καλύτερων: Προ-
σπάθησε μ' ὅλες σου τὶς δυνάμεις νά καταλάβεις τὶς διατα-
γές τῆς Ἑγεσίας, ὅμως μόνο ἕως ἓνα ὀρισμένο σημεῖο, ὕστε-
ρα πάψε νά συλλογίζεσαι. Μιὰ πολὺ φρόνιμη ἀρχὴ, πού ἄλ-
λωστε βρῆκε κι ἄλλη μιὰν ἐρμηνεία σέ μιὰν ἀργότερα συχνά
ἐπαναλαμβανόμενη σύγκριση: Ὅχι ἐπειδὴ θά μπορούσε νά
σέ βλάψει νά σταματήσεις νά συλλογίζεσαι πιά, οὔτε καί
εἶναι καθόλου σίγουρο πὼς θά σέ βλάψει. Ἐδῶ δέν μπορεῖ
κανεὶς νά μιλήσει καθόλου οὔτε πὼς θά ζημιωθεῖ οὔτε πὼς
δέ θά ζημιωθεῖ. Θά σοῦ συμβεῖ ὅπως στὸν ποταμὸ τὴν ἀνοι-
ξη. Ἀνεβαίνει, γίνεται μεγαλύτερος, τρέφει περισσότερο τὴ
χώρα σὶς μακρὲς του ὄχθες, διατηρεῖ τὴν ἴδια του ὑπαρξὴ
βαθιά μέσα στὴ θάλασσα καί γίνεται πιὸ ἰσάξιος μέ τὴ θά-
λασσα καί πιὸ καλοδεχούμενος. – Τόσο νά προχωρεῖ ἡ σκέ-
ψη σου γιὰ διαταγές τῆς Ἑγεσίας. – Ὅμως ὕστερα ξεπερ-
νάει ὁ ποταμὸς τὶς ὄχθες του, χάνει τό περιγράμμα καί τὴ

μορφή του, επιβραδύνει τό ροῦ του, προσπαθεῖ παρά τόν προσορισμό του νά σχηματίσει μικρές θάλασσες μέσα στήν ἐνδοχώρα, κάνει ζημίες στους ἀγρούς, καί δέν μπορεῖ μολαταῦτα γιά πάντα νά διατηρηθεῖ σ' αὐτή τήν ἐπέκταση, παρά ξανασυρρέει μέσα στίς ὄχθες του, ἀποξηραίνεται μάλιστα ἀξιοθρήνητα τήν ἐρχόμενη ζεστή ἐποχή τοῦ ἔτους. – Τόσο νά μήν προχωρεῖ ἡ σκέψη σου γιά τίς διαταγές τῆς Ἥγεσίας.

Τούτη ἡ σύγκριση πρέπει νά ὑπῆρξε βέβαια ἐξαιρετικά πετυχημένη κατά τή διάρκεια τῆς τειχοδομῆς, γιά τήν τωρινή μου ὁμως ἐκθεση ἔχει τουλάχιστον περιορισμένο μόνο κύρος. Ἡ ἔρευνά μου εἶναι ἄλλωστε μόνο ἱστορική· τά ἀπό καιρό σκορπισμένα σύννεφα τῆς καταιγίδας δέν τά σκίζει πιά κεραυνός, καί γιά τοῦτο μοῦ ἐπιτρέπεται νά ζητήσω μίαν ἐξήγηση τῆς τμηματικῆς δομῆς, πού ὑπερβαίνει ἐκεῖνα μέ τά ὅποια ἀρκοῦνταν τότε κανεῖς. Τά ὄρια πού μοῦ δάζει ἡ ἱκανότητα τῆς σκέψης μου εἶναι βέβαια ἀρκετά στενά, ἡ περιοχὴ ὁμως πού θά ἔπρεπε κανεῖς νά διατρέξει ἐδῶ εἶναι τό ἄπειρο.

Κατά τίνος ἔπρεπε νά προσπατῆσει τό μέγα Τεῖχος; Κατά τῶν λαῶν τοῦ Βορρᾶ. Ἐγώ κατάγομαι ἀπό τή Νοτιοανατολική Κίνα. Κανένας λαός τοῦ Βορρᾶ δέν μπορεῖ νά μᾶς ἀπειλήσει αὐτοῦ. Διαβάζουμε γι' αὐτούς στά βιβλία τῶν παλαιῶν τίς φρικαλεότητες πού διαπράττουν σύμφωνα μέ τή φύση τους, μᾶς κάνουν ν' ἀναστενάζουμε μέσα στήν εἰρηνική μας δράνα. Στίς πιστές ἀπεικονίσεις τῶν καλλιτεχνῶν ἰλέπουμε τοῦτα τά κολασμένα πρόσωπα, τ' ἀνοιγμένα στόματα, τίς σιαγόνες μέ τά μυτερά δόντια, τά μισοκλεισμένα μάτια, πού φαίνονται κιόλας νά λοξοκοιτάζουν τή λεία πού θά τήν ξεσκίσει καί θά τή λιώσει τό στόμα. Ὅταν τά παιδιά δέν εἶναι φρόνιμα, τούς δείχνουμε αὐτές τίς εἰκόνες κι αὐτά

πηδοῦν κιόλας μέ κλάματα στό λαιμό μας. Ὅμως περισσότερα δέ γνωρίζουμε γιά τούτους τούς βόρειους. Δέν τούς ἔχουμε ἰδεῖ, κι ἂν μείνουμε στό χωριό μας, δέ θά τούς δοῦμε ποτέ, ἀκόμα κι ἂν χιμήσουν καί ὀρμήσουν ἴσια πρὸς τὴν κατεύθυνσή μας πάνω στ' ἄγρια τους ἄλογα – ἡ χώρα μας εἶναι πολὺ μεγάλη καὶ δέν τούς ἀφήνει νά μᾶς φτάσουν, θά καθοῦνε τρέχοντας μέσα στὸν ἄδειον ἀέρα.

Γιατί λοιπόν, ἀφοῦ ἔτσι ἔχει τὸ πράγμα, ἐγκαταλείπουμε τὴν πατρίδα, τὸν ποταμὸ καὶ τίς γέφυρες, τὴ μάνα καὶ τὸν πατέρα, τὴ γυναίκα πού κλαίει, τὰ παιδιά πού ἔχουν ἀνάγκη νά μορφωθοῦν, καὶ τραβᾶμε γιὰ τὸ σχολεῖο στή μακρινὴ πολιτεία καὶ οἱ σκέψεις μας βρῖσκονται ἀκόμα μακρύτερα στό Τεῖχος στό βορρᾶ; Γιατί; Ρῶτα τὴν Ἑγεσία. Αὐτὴ μᾶς γνωρίζει. Αὐτὴ, πού ἀνακινεῖ τεράστιες φροντίδες, ξέρει γιὰ μᾶς, ξέρει τὸ μικρὸ μας ἐπάγγελμα, μᾶς βλέπει ὅλους νά καθόμαστε κοντά μέσα στή χαμηλὴ καλύβη καὶ ἡ προσευχὴ πού λέγει ὁ πατέρας τοῦ σπιτιοῦ στὸν κύκλο τῶν δικῶν του τῆς εἶναι εὐάρεστη ἢ δυσάρεστη. Κι ἂν παίρνω τὸ δικαίωμα νά κάνω μιὰ τέτοια σκέψη γιὰ τὴν Ἑγεσία, πρέπει νά πῶ πὼς κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ Ἑγεσία ὑπῆρχε ἀκόμα πρωτύτερα, δέ συνῆλθε, ὅπως οἱ ὑψηλοὶ μανδαρίνοι πού, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ ἓνα ὠραῖο πρωινὸ ὄνειρο, συγκαλοῦν διαστικὰ μιὰ συνεδρίαση, ἀποφασίζουν διαστικὰ καὶ παραγγέλλουν τὸ βράδυ κιόλας νά σηκώσουν ἀπ' τὰ κρεβάτια τὸν πληθυσμὸ μέ τὰ τύμπανα γιὰ νά ἐφαρμόσουν τίς ἀποφάσεις, ἔστω κι ἂν πρόκειται μόνο νά οργανωθεῖ μιὰ φωταψία πρὸς τιμὴν ἑνὸς Θεοῦ πού φέρθηκε χθές μέ εὐμένεια στοὺς κυρίου καὶ γιὰ νά ξυλοκοπήσουν αὔριο αὐτόν τὸν πληθυσμὸ σὲ μιὰ σκοτεινὴ γωνιά μόλις σβῆσουν τὰ λαμπιόνια. Μᾶλλον ἡ Ἑγεσία ὑπῆρχε βέβαια ἀνέκαθεν, παρόμοια καὶ ἡ ἀπόφα-

ση γιά τό χτίσιμο τοῦ Τείχους. Ἄθῳι λαοί τοῦ Βορρᾶ πού πίστεψαν πώς αὐτοί ἔγιναν ἡ αἰτία του, ἀξιοσέβαστε, ἄθῳε Αὐτοκράτορα, πού πίστεψε πώς αὐτός διέταξε νά γίνει. Ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι τῆς τειχοδομῆς τό ξέρουμε διαφορετικά καί σωπαίνουμε.

Ἔχω ἀσχοληθεῖ ἀκόμα τότε πού χτιζότανε τό Τεῖχος καί κατόπι μέχρι σήμερα μέ τή συγκριτική ἱστορία τῶν λαῶν – ὑπάρχουν ὀρισμένα ἐρωτήματα, πού μόνο μέ τοῦτο τό μέσο μπορεῖ κανεῖς τρόπον τινά νά τά προσεγγίσει – καί βρῆκα πώς ἔμεῖς οἱ Κινέζοι ἔχουμε ὀρισμένους λαϊκούς καί κρατικούς θεσμούς μοναδικῆς διαύγειας καί ἄλλους πάλι μοναδικῆς ἀσάφειας. Πάντα μέ γοήτεψε νά ἐρευνήσω τά αἷτια τοῦ τελευταίου ἰδιαίτερα φαινομένου, ἔξακολουθεῖ νά μέ γοητεύει ἀκόμα πάντα, κι ἔπειτα τά ζητήματα αὐτά ἀφοροῦν οὐσιαστικά καί τήν τειχοδομή.

Στούς ἀσαφέστερους λοιπόν θεσμούς μας ἀνήκει πάντως ὁ θεσμός τῆς Αὐτοκρατορίας. Στό Πεκίνο φυσικά, μάλιστα στήν Αὐλή, ὑπάρχει στό ζήτημα αὐτό κάποια σαφήνεια, ἂν καί εἶναι μᾶλλον φαινομενική παρά πραγματική. Ἐπίσης καί οἱ διδάσκαλοι τοῦ Δημοσίου Δικαίου καί τῆς Ἱστορίας στά Πανεπιστήμια προφασίζονται ὅτι εἶναι πληροφορημένοι μέ ἀκρίβεια γιά τούτα τά ζητήματα καί μποροῦν νά μεταδώσουν αὐτή τους τή γνώση στούς φοιτητές, Ὅσο χαμηλότερα κατεβαίνει κανεῖς στά κατώτερα σχολεῖα, τόσο περισσότερο ἐννοεῖται ἔξαφανίζονται οἱ ἀμφιβολίες γιά τήν ἴδια μας γνώση, καί ἡ ἡμιμάθεια ὀγκώνεται σάν κύμα θουνό γύρω ἀπό λίγα ἐδῶ καί αἰῶνες τυπικά δόγματα, πού δέν ἔχουν βέβαια χάσει τίποτε σ' αἰῶνες ἀλήθειες, ὅμως μένουν καί ἄγνωστα αἰῶνια μέσα σέ τούτη τήν καταχνιά καί τήν ὀμίχλη.

Κατά τή γνώμη μου ὅμως ἀκριβῶς γιά τήν Αὐτοκρατορία ἔπρεπε νά ρωτήσουν τό λαό, ἐπειδή ἐκεῖ ἔχει ἡ Αὐτοκρατορία τά τελευταῖα της στηρίγματα. Ἐδῶ βέβαια μπορῶ πάλι νά μιλήσω μόνο γιά τήν πατρίδα μου. Ἐκτός ἀπό τίς ἀγροτικές θεότητες καί τή λατρεία τους, πού ὀλόκληρο τό χρόνο ἐκπληρώνεται μέ τόση ποικιλία καί ὁμορφιά, ἡ σκέψη μας ἀφορᾶ μόνο τόν Αὐτοκράτορα. Ὅχι ὅμως τόν τωρινό· ἡ μᾶλλον θ' ἀφοροῦσε τόν τωρινό, ἂν τόν ἐγνωρίζαμε ἢ ἂν ξέραμε κάτι ὀρισμένο γι' αὐτόν. Προσπαθούσαμε βέβαια πάντα –ἡ μόνη περιέργεια πού γέμιζε τήν ὑπαρξή μας– νά πληροφορηθοῦμε κάτι αὐτοῦ τοῦ εἶδους, ὅμως ὅσο κι ἂν αὐτό χτυπᾶ παράξενα, δέν ἦταν δυνατό νά μάθουμε κάτι, οὔτε ἀπ' τοὺς προσκυνητές, πού ὥστόσο διασχίζουν μεγάλη ἔκταση τῆς χώρας, οὔτε στά κοντινά οὔτε στά μακρινά χωριά, οὔτε ἀπό τοὺς ναυτικούς πού διαπλέουν ὄχι μόνο τά μικρά μας ποτάμια παρά καί τοὺς ἱερούς ποταμούς.

Ἄκουγε βέβαια κανεῖς πολλά, ὅμως δέν μποροῦσε νά βγάλει τίποτε ἀπ' τά πολλά.

Ἡ χώρα μας εἶναι τόσο μεγάλη, κανένα παραμῦθι δέ φτάνει τό μέγεθός της, μόλις μπορεῖ νά τήν περιβάλλει ὁ οὐρανός – καί τό Πεκίνο εἶναι μονάχα ἓνα σημεῖο καί τό αὐτοκρατορικό ἀνάκτορο μονάχα ἓνα σημαδάκι. Ὁ Αὐτοκράτορας σάν τέτοιος εἶναι βέβαια πάλι μέγας μέσα ἀπ' ὅλες τίς ἀναβαθμίδες τοῦ κόσμου. Ὅμως ὁ ζωντανός Αὐτοκράτορας, ἄνθρωπος σάν ἐμᾶς, εἶναι ξαπλωμένος σάν ἐμᾶς σ' ἓνα κρεβάτι, πού εἶναι βέβαια πλουσιοπάροχα ὑπολογισμένο, μολαταῦτα ὅμως μόνο στενό καί κοντό κατά τό δυνατό. Ἀπλώνει κάποτε σάν ἐμᾶς τά μέλη, κι ὅταν εἶναι πολύ κουρασμένος, χασμουριέται μέ τό λεπτογραμμένο του στόμα. Πῶς ὅμως νά πληροφορηθοῦμε –χιλιάδες μίλια πρὸς νότο– ὅταν

συνορεύουμε κιόλας σχεδόν με τή θιβετάνικη ὄρεινή χώρα. Ἐκτός ἀπ' αὐτό κάθε εἶδηση θά ῥχότανε, κι ἂν ἀκόμα ἔφτανε ὡς ἐμᾶς, πολύ ἀργά, θά ἔταν ἀπό καιρό ἀπαρχαιωμένη. Γύρω ἀπ' τόν Αὐτοκράτορα συνωστίζεται τό λαμπρό κι ὠστόσο σκοτεινό πλῆθος τῶν αὐλικῶν – ἡ μοχθηρία καί ἡ ἔχθρα μέ τό ἔνδυμα τοῦ ὑπηρέτη καί τοῦ φίλου–, τό ἀντίβαρο τῆς Αὐτοκρατορίας, πού πάντα πασκίζει νά γκρεμίσει τόν Αὐτοκράτορα ἀπ' τό δίσκο τῆς πλάστιγγᾶς του μέ δηλητηριασμένη βέλη. Ἡ Αὐτοκρατορία εἶναι ἀθάνατη, ὁμως ὁ κάθε Αὐτοκράτορας πέφτει καί γκρεμίζεται, ἀκόμα κι ὀλόκληρες δυναστείες ξεπέφτουν καί ξεψυχᾶνε μ' ἕναν μονάχα ρόγχο. Γι' αὐτούς τούς ἀγῶνες καί τά βάσανα ποτέ δέ θά μάθει ὁ λαός, σάν ἀργοπορημένοι, σάν ξένοι στήν πόλη στέκουν στό τέλος τῶν πυκνῶν παρόδων, μασουλώντας ἡσυχαιές προμήθειες πού φέρανε μαζί τους, ἐνῶ στή μέση τῆς πλατείας τῆς ἀγορᾶς συντελεῖται πέρα μπροστά ἡ ἐκτέλεση τοῦ Κυρίου τους.

Ἐπάρχει ἕνας θρύλος πού ἐκφράζει καλά τούτη τή σχέση. Ὁ Αὐτοκράτορας, ἔτσι λένε, ἔστειλε σέ σένα, τόν Ἐνα, τόν ἄθλιο ὑπήκοο, τόν ἐλάχιστο ἴσκιό πού φεύγει στό ἀπώτατο μᾶκρος μπροστά στόν αὐτοκρατορικό ἥλιο, σέ σένα ἀκριβῶς ἔστειλε ὁ Αὐτοκράτορας ἀπό τήν κλίνη τοῦ θανάτου του ἕνα μήνυμα. Ἄφησε τόν ἀγγελιοφόρο νά γονατίσει κοντά στό κρεβάτι καί τοῦ ψιθύρισε τό μήνυμα. Τόσο ἦταν σπουδαῖο γι' αὐτόν, ὥστε τόν πρόσταξε νά τοῦ τό ξαναπεῖ στό αὐτί. Μέ κουνήματα τῆς κεφαλῆς ἐπιβεβαίωσε τήν ἀκρίβεια τῶν λεγομένων. Καί μπροστά σ' ὄλους τούς θεατές τοῦ θανάτου του – ὄλοι οἱ τοῖχοι πού ἐμποδίζουν γκρεμίζονται, καί πάνω στίς σκάλες πού ὑψώνονται πλατιές καί ψηλές στέκουν οἱ κύκλοι οἱ Μεγάλοι τοῦ Κράτους– μπροστά σ' ὄλους αὐ-

τούς εξαπόστειλε τόν ἀγγελιοφόρο. Ὁ ἀγγελιοφόρος ξεκίνησε ἀμέσως· ἕνας δυνατός ἀκούραστος ἄντρας· ἀπλώνοντας πότε τό ἕνα πότε τό ἄλλο του μπράτσο, ἀνοίγει δρόμο ἀνάμεσα στό πλῆθος· ὅταν βρῖσκει ἀντίσταση, δείχνει τό στήθος, ὅπου εἶναι τό σημάδι τοῦ ἡλίου· καί προχωρεῖ εὐκόλα ὅσο κανένας ἄλλος. "Ὅμως τό πλῆθος εἶναι τόσο μεγάλο, οἱ κατοικίες τους δέν ἔχουν τέλος." Ἄν ἄνοιγε ἐλεύθερος χώρος, πῶς θά πετοῦσε, σύντομα θ' ἀκουγες τό ὑπέροχο χτύπημα τῆς γροθιάς του στήν πόρτα σου. "Ὅμως ἀντίς, πόσο ἀνώφελα κατατριβεται· ὅλο καί διαπληκτίζεται ἀκόμα μέσα ἀπ' τά δωμάτια τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνακτόρου· ποτέ δέ θά τά νικήσει· κι ἂν τό κατόρθωνε αὐτό, τίποτε δέ θά 'χε κερδηθεῖ· θά 'πρεπε ν' ἀγωνιστεῖ νά κατέβει τίς σκάλες· κι ἂν τό κατόρθωνε αὐτό, τίποτε δέ θά 'χε κερδηθεῖ· θά 'πρεπε νά διασχίσει τίς αὐλές· κι ὕστερα ἀπ' τίς αὐλές τό δεύτερο ἀνάκτορο πού τίς περιβάλλει· καί πάλι σκάλες κι αὐλές· καί πάλι ἕνα ἀνάκτορο· καί οὕτω καθεξῆς στους αἰῶνες· κι ὅταν θά ὀρμοῦσε τέλος ἀπ' τήν ἐξώτερη πύλη – ὅμως ποτέ, ποτέ δέν μπορεῖ αὐτό νά συμβεῖ – τότε μόλις θ' ἀπλωνόταν μπροστά του ἡ πρωτεύουσα, τό κέντρο τοῦ κόσμου, γεμάτη ἀπ' τήν ἰλύ της βουνό. Κανείς δέν εἰσχωρεῖ μέσα ἀπό δῶ, καί μάλιστα μέ τό μήνυμα ἑνός πεθαμένου. – Σὺ ὅμως κάθεσαι στό παράθυρό σου καί τ' ὀνειρεύεσαι, ὅταν πέφτει τό βράδυ.

Ἄκριδῶς ἔτσι, ἔτσι ἀπελπισμένα κι ἔτσι γεμάτος ἐλπίδα, βλέπει ὁ λαός μας τόν Αὐτοκράτορα. Δέν ξέρει ποιός Αὐτοκράτορας κυβερνᾷ, κι ἀκόμα καί γιά τ' ὄνομα τῆς δυναστείας ὑπάρχουν ἀμφιβολίες. Στό σχολεῖο διδάσκονται πολ- λές τίτοιες μέ τή σειρά, ὅμως ἡ γενική ἀβεβαιότητα στό ζήτημα αὐτό εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε κι ὁ καλύτερος μαθητής σηματοδοτεῖται ἀπ' αὐτήν. Ἀπό καιρό πεθαμένου Αὐτο-

κράτορες τούς ανεβάζουν στο θρόνο στά χωριά μας, κι αὐτός πού ζεῖ μονάχα πιά στό τραγούδι, ἔβγαλε πρὶν ἀπὸ λίγο ἓνα διάγγελμα, πού τό διαβάζει ὁ ἱερέας μπροστά στό βωμό. Μάχες τῆς ἀρχαιότερης ἱστορίας μας δίνονται μόλις τώρα, καί μέ ἀναμμένο πρόσωπο ὁρμᾷ ὁ γείτονας μέ τὴν εἶδηση σπίτι σου. Οἱ αὐτοκρατορικές γυναῖκες, ὑπερθρεμμένες μέσα στά μεταξωτά μαξιλάρια, ἀποξενωμένες ἀπὸ πανούργους αὐλικούς τό χρηστό ἦθος, φουσκώνοντας στή φιλαρχία, ἀψίκορες στήν ἀπληστία, ἐκδοτες στήν ἡδονή, ἔξακολουθοῦν νά διαπράττουν ὀλοένα τ' ἀνοσιουργήματά τους. Ὅσο περισσότερο ἔχει περάσει ὁ καιρός τόσο φοβερότερα λάμπουν ὅλα τὰ χρώματα, καί μέ μεγαλόφωνους ὀδυρμούς πληροφορεῖται μιά φορά τό χωριό πὼς πρὶν ἀπὸ χιλιετίδες μιά Αὐτοκρατορῖσσα ἤπιε μέ μεγάλες γουλιές τό αἷμα τοῦ ἀντρός της.

Ἔτσι λοιπὸν κάνει ὁ λαὸς μέ τούς περασμένους, ὅμως τούς τωρινούς ἀρχοντες τούς μπερδεύει μέ τούς νεκρούς. Ὅταν ἔρθει μιά φορά, μιά φορά σέ μιά γενεά, ἓνας αὐτοκρατορικός ὑπάλληλος, πού περιέρχεται τὴν ἐπαρχία, τυχαῖα στό χωριό μας, ὑποβάλλει ἐν ὀνόματι τῶν κυβερνώντων ὁποιοσδήποτε ἀπαιτήσεις, ἐλέγχει τούς πίνακες φορολογίας, παρευρίσκει στή σχολική διδασκαλία, ρωτᾷ τὸν ἱερέα γιὰ τίς ἀσχολίες καί τίς πράξεις μας, καί τὰ συγκεφαλαιώνει ὅλα, πρὶν ἀκόμα ἀνεβεῖ στό φορεῖο του, σέ μακρές παραινέσεις πρὸς τὴν κοινότητα, πού τὴν κουβάλησαν αὐτοῦ, ὕστερα ἓνα χαμόγελο ἀπλώνεται σ' ὅλα τὰ πρόσωπα, ὁ ἓνας κρυφοκοιτᾷ τὸν ἄλλο καί σκύθει πρὸς τὰ παιδιά γιὰ νά μὴ γίνει ἀντιληπτός ἀπ' τὸν ὑπάλληλο. Πῶς, στοχάζεται κανεῖς, μιλάει αὐτὸς γιὰ ἓνα νεκρὸ σάν γιὰ ζωντανό, αὐτὸς ὁ Αὐτοκράτορας εἶναι βέβαια ἀπὸ καιρὸ πεθαμένος, ἢ δυ-

ναστεία ἔχει σθήσει, ὁ κύριος ὑπάλληλος μᾶς κοροϊδεύει, ὅμως ἐμεῖς καμωνόμαστε σά νά μὴν τό καταλαβαίνουμε γιά νά μὴν τόν δυσαραεστήσουμε. Ὅμως μόνο στόν τωρινό μας Κύριο θά ὑπακούσουμε σοβαρά, ἐπειδή κάθε ἄλλο θά ἦταν ἀμάρτημα. Καί πίσω ἀπ' τό φορεῖο τοῦ ὑπαλλήλου πού ἀπομακρύνεται, ἀνυψώνεται κάποιος πού τόν ἔδγαλαν αὐθαίρετα ἀπ' τήν ἤδη σπασμένη ὑδρία τοῦ τάφου ποδοκροτώντας ὡς Κύριος τοῦ χωριοῦ.

Ἐπίσης λίγο θίγονται οἱ ἄνθρωποι σέ μᾶς κατά κανόνα ἀπό κρατικές ἀνατροπές, ἀπό σύγχρονους πολέμους. Θυμοῦμαι ἐδῶ ἓνα περιστατικό τῆς νεότητός μου. Σέ μιά γειτονική, ὅμως ὀπωσδήποτε πολύ ἀπομακρυσμένη ἐπαρχία, εἶχε ἐκραγεῖ μιά στάση. Τά αἴτια δέν τά θυμοῦμαι πιά, οὔτε καί ἔχουν ἐδῶ πολλή σημασία. Αἰτίες γιά στάσεις παρουσιάζονται ἐκεῖ κάθε καινούργιο πρωί, εἶναι ἓνας πολύ ἀψίκορος λαός. Μιά φορά λοιπόν φέρανε μιά προκήρυξη τῶν στασιαστῶν μ' ἓνα ζητιάνο πού εἶχε γυρίσει ἐκείνη τήν ἐπαρχία στό σπίτι τοῦ πατέρα μου. Ἦταν ἀκριβῶς μιά γιορτή, μουσαφίρηδες γέμιζαν τίς κάμαρές μας, στή μέση καθόταν ὁ ἱερέας καί μελετοῦσε τό φύλλο. Ξαφνικά ἄρχισαν ὅλοι νά γελοῦν, τό φύλλο ξεσκίστηκε στό συνωστισμό, ὁ ζητιάνος, πού πάντως φιλοδωρήθηκε πλουσιοπάροχα, διώχτηκε μέ σκουντιές ἀπ' τήν κάμαρη, ὅλοι σκορπίσανε τρέχοντας στήν ὁμορφὴ μέρα. Γιατί; Ἡ διάλεκτος τῆς γειτονικῆς ἐπαρχίας εἶναι οὐσιαστικά διαφορετική ἀπό τή δική μας, καί τοῦτο ἐκδηλώνεται καί σέ ὀρισμένους τύπους τῆς γραπτῆς γλώσσας, πού ἔχουν γιά μᾶς ἓναν ἀρχαῖκό χαρακτήρα. Μόλις λοιπόν ὁ ἱερέας διάβασε δύο τέτοιες σελίδες, εἶχανε κιόλας βγάλει τήν ἀπόφαση. Παλιά πράγματα, περασμένα ξεχασμένα. Καί ἂν καί ἀπό τό ζητιάνο μιλοῦσε ἀναντίρρητα ἡ φριχτή ζωὴ –ἔτσι

μου φαίνεται στην ανάμνηση— αυτοί κουνούσαν γελώντας τό κεφάλι καί δέν ήθελαν πιά τίποτε ν' ακούσουν. Τόσο εἶναι κανείς σέ μᾶς ἔτοιμος νά σήσει τό παρόν.

Ἄν ήθελε κανείς νά συμπεράνει ἀπό τέτοια φαινόμενα πώς κατά δάθος δέν ἔχουμε Αὐτοκράτορα, δέ θ' ἀπείχε πολύ ἀπ' τήν ἀλήθεια. Πάντα ξανά πρέπει νά λέγω: Ἴσως δέν ὑπάρχει κανένας λαός πιστότερος στόν Αὐτοκράτορα ἀπό τόν δικό μας στό Νότο, ὅμως ἡ πίστη δέν εἶναι πρὸς ὄφελος τοῦ Αὐτοκράτορα. Βέβαια πάνω στή μικρή κολόνα στήν ἔξοδο τοῦ χωριοῦ στέκει ὁ ἱερός Δράκος καί ξεφυσᾷ ἕμνολογώντας ἀπό καταβολῆς κόσμου τήν πύρινη ἀνάσα του πρὸς τήν κατεύθυνση τοῦ Πεκίνου – ὅμως τό Πεκίνο τό ἴδιο εἶναι γιά τούς ἀνθρώπους τοῦ χωριοῦ πολύ πιο ξένο ἀπ' τή ζωή στόν ἄλλο κόσμο. Ἄν ὑπῆρχε πραγματικά ἕνα χωριό, ὅπου στέκει τό ἕνα σπίτι κοντά στό ἄλλο, σκεπάζοντας ἀγρούς, πιο πέρα ἀπ' ὅσο μπορεῖ νά φτάσει ἀπό τό λόφο μας τό βλέμμα μας, κι ἂν ἀνάμεσα ἀπό τούτα τά σπίτια στεκόνταν μέρα καί νύχτα ἀνθρωποι κοντά κοντά; Εὐκολότερο ἀπό τό νά φανταστοῦμε μιά τέτοια πόλη εἶναι νά πιστέψουμε πώς τό Πεκίνο κι ὁ Αὐτοκράτοράς του εἶναι ἕνα, περίπου ἕνα σύννεφο, πού ἀρμενίζει ἡσυχα κάτω ἀπ' τόν ἥλιο στό κύλισμα τοῦ χρόνου.

Τό ἀποτέλεσμα τέτοιων σκέψεων εἶναι λοιπόν μιά τρόπον τινά ἐλεύθερη, ἀδυναστευτή ζωή. Καθόλου ἀνήθικη, τέτοιαν ἀγνότητα ἠθῶν ὅπως στήν πατρίδα μου δέ συνάντησα ποτέ στά ταξίδια μου. Ὅμως μολαταῦτα μιά ζωή πού δέ στέκει κάτω ἀπό κανένα τωρινό νόμο καί ὑπακούει μόνο στήν ὑπόδειξη καί στήν παραίνεση, πού φτάνει σέ μᾶς ἐδῶ ἀπό παλιούς χρόνους.

Φυλάγομαι ἀπό γενικεύσεις καί δέν ἰσχυρίζομαι ὅτι ἔτσι

συμβαίνει σ' όλα τὰ δέκα χιλιάδες χωριά τῆς ἐπαρχίας μας ἢ πιο πολὺ σ' ὅλες τὶς πεντακόσιες ἐπαρχίες τῆς Κίνας. Μολαταῦτα μοῦ ἐπιτρέπεται ἴσως νὰ πῶ βασιζόμενος σέ πολλά συγγράμματα πού διάβασα γιά τοῦτο τό θέμα, καθὼς καί στίς ἴδιες μου παρατηρήσεις –ἰδιαίτερα κατά τό χτίσιμο τοῦ Τείχους τό ἀνθρώπινο ὑλικό ἔδωσε τὴν εὐκαιρία στόν αἰσθανόμενο νὰ ταξιδέψει ἀνάμεσα ἀπ' τὶς ψυχές ὄλων σχεδόν τῶν ἐπαρχιῶν–, βασιζόμενος σ' ὅλα αὐτὰ μοῦ ἐπιτρέπεται ἴσως νὰ πῶ ὅτι ἡ ἀντίληψη πού ἐπικρατεῖ σχετικά μέ τόν Αὐτοκράτορα παρουσιάζει πάντα ξανά καί παντοῦ ἓνα ὀρισμένο κοινὸ χαρακτηριστικὸ μέ τὴν ἀντίληψη στὴν πατρίδα μου. Τὴν ἀντίληψη αὐτὴ δέ θέλω βέβαια νὰ τὴν περάσω καθόλου ὡς ἀρετὴ, ἀπεναντίας. Βέβαια στὴν κυβέρνηση ὀφείλεται κυρίως πού στό ἀρχαιότερο βασίλειο τῆς γῆς δέν ἦταν σέ θέση ὡς σήμερα, ἢ τό ἀμέλησε γιά κάτι ἄλλο, νὰ καλλιεργήσει τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς Αὐτοκρατορίας μέ τέτοια διαύγεια, ὥστε νὰ ἐνεργεῖ ἕως τὰ πιο ἀπομακρυσμένα ὄρια τοῦ κράτους. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ὁμως ὑπάρχει σ' αὐτὸ καί μιὰ ἀδυναμία τῆς φαντασίας καί τῆς πίστεως στό λαὸ πού δέν κατορθώνει ν' ἀνασύρει τὴν Αὐτοκρατορία ἀπὸ τὴν κατὰ πτωση τοῦ Πεκίνου σ' ὅλη τὴ ζωνοράδα καί τὴν παρρησία της μέχρι τό ὑποταγμένο του στήθος, πού μολαταῦτα δέ θέλει τίποτε καλύτερο παρά νὰ αἰσθανθεῖ μιὰ φορά τούτῃ τὴν ἐπαφή καί νὰ σθῆσει μ' αὐτὴ.

Ἄρετὴ λοιπόν δέν εἶναι βέβαια αὐτὴ ἡ ἀντίληψη. Ἄλλο τόσο πιο ἔκδηλο εἶναι πὼς αὐτὴ ἀκριβῶς ἢ ἀδυναμία φαίνεται νὰ ἔναι ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα μέσα ἐνώσεως τοῦ λαοῦ μας· μάλιστα, ἂν τολμήσει κανεὶς τὴν ἔκφραση, ἴσα ἴσα τό ἔδαφος πάνω στό ὁποῖο ζοῦμε. Νὰ βασίσουμε ἐδῶ διεξοδικά μιὰ μομφή σημαίνει νὰ κλονίσουμε ὄχι τὴ συνείδησή

μας παρά, πράγμα πού είναι πολύ χειρότερο, τά ἴδια μας πόδια. Καί γι' αὐτό δέ θά προχωρήσω μακρύτερα στήν ἐξέταση αὐτοῦ τοῦ ζητήματος πρὸς τό παρόν.

Ἡ γέφυρα

Ἦμουν ἀλύγιστος καί ψυχρός, ἦμουν μιά γέφυρα, ἐκειτόμουν πάνω ἀπό ἕναν γκρεμό. Ἄπο δῶθε ἦσαν οἱ μύτες τῶν ποδιῶν, ἀπο κείθε ἦσαν χωμένα τά χέρια, δαγκώνοντας συγκρατιόμουν ἀπο εὐθρυπτο πηλό. Οἱ ποδιές τοῦ σακακιοῦ μου ἀνέμιζαν στά πλάγια μου. Στό βάθος θορυβοῦσε ὁ παγερός χείμαρρος μέ τίς πέστροφες. Κανένας περιηγητής δέν ἐπλανήθηκε σέ τούτα τά ἄβατα ὕψη, ἡ γέφυρα δέν ἦταν ἀκόμα σημειωμένη στούς χάρτες. – Ἔτσι ἐκειτόμουν κι ἐπρόσμενα· ἐπρεπε νά προσμένω. Δίχως νά γκρεμιστεῖ, δέν μπορεῖ μιά γέφυρα, πού χτίστηκε μιά φορά, νά πάψει νά εἶναι γέφυρα.

Μιά φορά πρὸς τό βράδυ – ἦταν τό πρῶτο, ἦταν τό χιλιοστό, δέν ξέρω– οἱ σκέψεις μου χάνονταν πάντα μέσα σ' ἕναν κυκεώνα καί ὄλο καί κλωθογύριζαν. Πρὸς τό βράδυ τό καλοκαίρι, ὁ χείμαρρος ἐπάφλαζε σκοτεινότερος, ἄκουσα ἕνα ἀντρίκιο δῆμα! Πρὸς ἐμέ, πρὸς ἐμένα. – Τεντώσου, γέφυρα, πάρε θέση, δοκάρι ἀπερίφραχτο, βάσταξε αὐτόν πού σοῦ ἐμπιστεύονται. Ἐξουδετέρωσε ἀνεπαίσθητα τήν ἀστάθεια τοῦ δῆματός του, ἄν ὅμως κλονίζεται, κάνε τον νά σέ ἀντιληφθεῖ καί, σάν ἕνας θεός τοῦ βουνοῦ, ἐκσφενδόνισέ τον στή στεριά.

Ἦρθε, μέ τή σιδερένια μύτη τοῦ μπαστουνοῦ του χτύπησε ἐπάνω μου δοκιμαστικά, ὕστερα σήκωσε μ' αὐτή τίς πο-

διές τοῦ σακακιού μου καί τίς τακτοποίησε ἐπάνω μου. Μέσα στά πυκνά μου μαλλιά ἔχωσε τήν ἀκίδα καί τήν ἄφησε μέσα ὥρα πολλή. κοιτάζοντας προφανῶς γύρω του ἄγριος. "Υστερα ὁμως -τόν ὄνειρευόμουν ἀκριβῶς πέρα ἀπ' τό δουνό καί τήν κοιλάδα- πήδηξε μέ τά δύο του πόδια καταμεσῆς στό σῶμα μου. Ἄνατρίχιασα μέ ἄγριο πόνο, ὀλότελα ἀνήξερος. Ποιός ἦταν; Ἐνα παιδί; Ἐνα ὄνειρο; Ἐνας ληστής; Ἐνας αὐτόχειρ; Ἐνας πειρασμός; Ἐνας καταστροφεύς; Καί γύρισα ἀνάποδα νά τόν δῶ. - Γέφυρα νά γυρίζει ἀνάποδα! Δέν εἶχα ἀκόμα γυρίσει, καί γκρεμίστηκα κιόλας, γκρεμίστηκα καί βρέθηκα κιόλας ξεσκισμένος καί σουβλισμένος ἀπό τίς μυτερές στουρναρόπετρες, πού πάντα μέ κοιτάζανε τόσο εἰρηνικά μέσα ἀπ' τά νερά πού λυσομανούσαν.

Γυρισμός

Έχω επιστρέψει, διάβηκα τό διάδρομο καί κοιτάζω γύρω μου. Εἶναι τό παλιό ὑποστατικό τοῦ πατέρα μου. Στή μέση τό τέλμα. Παλιά, ἄχρηστα σκεύη, πεταμένα ανάκατα, φράζουν τό δρόμο πρὸς τή σκάλα. Πάνω στά κάγκελα παραμονεύει ἡ γάτα. Ένα ξεσκισμένο πανί, τυλιγμένο κάποτε σ' ἓνα κοντάρι γιά παιχνίδι, ὑψώνεται στὸν ἀέρα. Έχω φτάσει. Ποιὸς θά μέ ὑποδεχτεῖ; Ποιὸς περιμένει πίσω ἀπ' τήν πόρτα τῆς κουζίνας; Ἀπ' τήν καπνοδόχο βγαίνει καπνός, βράζουν τόν καφέ γιά τό δείπνο. Εἶσαι ἤσυχος, αἰσθάνεσαι στό σπίτι σου; Δέν τό ξέρω, εἶμαι πολύ ἀδέβαιος. Τοῦ πατέρα μου εἶναι τό σπίτι, ὅμως τό καθετί στέκει πλάι στ' ἄλλο ψυχρό, σά νά 'ταν τό καθένα ἀπασχολημένο μέ τίς δικές του ὑποθέσεις, πού εἶτε τίς ἔχω ἐγὼ λησμονήσει εἶτε δέν τίς ἐγνώρισα ποτέ. Τί μπορῶ ἐγὼ νά τοὺς χρησιμέψω, τί τοὺς εἶμαι, ἔστω κι ἂν εἶμαι ὁ γιὸς τοῦ πατέρα, τοῦ γέρου χτηματία. Καί δέν τολμῶ νά χτυπήσω τήν πόρτα τῆς κουζίνας, μόνο ἀπό μακριά ἀφουγκράζομαι, μόνο ἀπό μακριά ἀφουγκράζομαι ὀρθιος, ὄχι ἔτσι, ὥστε νά μπορέσουν νά μέ πιάνουν γιά ὄτακουστή. Κι ἐπειδὴ ἀφουγκράζομαι ἀπό μακριά, δέν ἀκούγω τίποτε, μόνο ἓναν ἐλαφρὸ χτύπο ρολογιοῦ ἀκούγω ἢ πιστεύω ἴσως πὼς τόν ἀκούγω μόνο νά ἔρχεται ἐδῶ ἀπὸ τίς παιδιάτικες μέρες. Ὅτι ἄλλο συμβαίνει μέσ στην κουζίνα εἶναι τό μυστικό αὐτῶν πού κάθονται ἐκεῖ.

πού μοῦ τό κρύβουν. Ὅσο περισσότερο διστάζει κανεῖς μπρός στήν πόρτα τόσο περισσότερο ἀποξενώνεται. Τί θά συνέβαινε ἂν τώρα ἀνοιγε κάποιος τήν πόρτα καί μέ ρώταγε κάτι; Δέ θά ἔμωνα τότε ὁ ἴδιος σάν ἕναν πού θέλει νά κρύψει τό μυστικό του;

Κοινότης

Εἴμαστε πέντε φίλοι· κάποτε βγήκαμε ὁ ἕνας πίσω ἀπ' τόν ἄλλον ἀπό 'να σπίτι· πρῶτα βγήκε ὁ ἕνας καί στάθηκε πλάι στήν πόρτα, ὕστερα ἦρθε ἢ μᾶλλον γλίστρησε τόσο ἑλαφρά, καθὼς γλιστράει ἕνα σφαιρίδιο ὑδραργύρου, ὁ δεύτερος ὡς τήν πόρτα καί παρατάχθηκε ὄχι μακριά ἀπ' τόν πρῶτο, ὕστερα ὁ τρίτος, ὕστερα ὁ τέταρτος, ὕστερα ὁ πέμπτος. Τέλος σταθήκαμε ὅλοι σέ μιά γραμμή. Οἱ ἄνθρωποι μᾶς προσέξανε, μᾶς δείχνανε λέγοντας: Οἱ πέντε βγήκανε τώρα ἀπό τοῦτο τό σπίτι. Ἄπό τότε ζοῦμε μαζί. θά ἴτανε μιά εἰρηνική ζωή ἂν δέν ἀνακατωνότανε ὀλοένα ἕνας ἕκτος. Δέ μᾶς πειράζει, ὥστόσο μᾶς εἶναι ὀχληρός καί τοῦτο φτάνει. Γιατί χώνεται αὐτοῦ πού δέν τόν θέλουν; Ἐμεῖς δέν τόν γνωρίζουμε καί δέ θέλουμε νά τόν δεχτοῦμε μεταξύ μας. Κι ἐμεῖς οἱ πέντε θέβαια δέν γνωρίζομασταν πρῖν ἀναμεταξύ μας, κι ἂν θέλετε, οὔτε καί τώρα γνωρίζομαστε, ὥστόσο ὅ,τι εἶναι δυνατό καί ἀνεκτό σέ μᾶς τούς πέντε, δέν εἶναι δυνατό καί ἀνεκτό σ' ἐκείνον τόν ἕκτο. Ἐκτός ἀπ' αὐτό εἴμαστε πέντε καί δέ θέλουμε νά ἴμαστε ἕξι. Καί τί νόημα μπορεῖ νά ἔχει γενικά τούτη ἢ ἑξακολουθητική συμβίωση, ἀκόμα καί σέ μᾶς τούς πέντε δέν ἔχει νόημα, ὅμως βρεθήκαμε πιά τώρα μαζί καί θά μείνουμε, ὥστόσο δέν ἐπιθυμοῦμε μιά νέα ἔνωση βασιζόμενοι ἀκριβῶς στήν πείρα μας. Πῶς ὅμως νά τά ὑποδείξουμε ὅλα αὐτά στόν ἕκτο, μακρές ἐξηγήσεις θά ἐσημείωναν

ἤδη σχεδόν μίαν ἀποδοχή του στόν κύκλο μας, καλύτερα δέ δίνουμε καμιάν ἐξήγησι καί δέν τότε κάνουμε δεκτό. Μπορεῖ ἄλλο τόσο νά σουφρώνει τά χεῖλη του, ἐμεῖς τόν ἀμπώνουμε μέ τόν ἀγκώνα μας, ὅμως, ἔστω κι ἂν ἐμεῖς τόν ἀμπώνουμε ἀκόμα περισσότερο, αὐτός ξανάρχεται.

Ἡ στοά

Ταχτοποιήσα τή στοά καί φαίνεται νά πέτυχε. Ἐξωτερικά φαίνεται ἀλήθεια μόνο μιὰ μεγάλη τρύπα, αὐτή ὅμως στήν πραγματικότητα δέν ὀδηγεῖ πουθενά, ὕστερα ἀπό δύο τρία βήματα κιόλας πέφτει κανεῖς πάνω σέ φυσική, γερή πέτρα. Δέ θέλω νά καυχηθῶ πώς ἔκανα ἀπό σκοποῦ τοῦτο τό τέχνασμα, ἦταν μᾶλλον τό ἀπομεινάδι μιᾶς ἀπ' τῆς πολλές δοκιμές, ὅμως στό τέλος μοῦ φάνηκε συμφέρο ν' ἀφήσω ἀσκέπαστη τούτη τήν τρύπα. Μερικά τεχνάσματα βέβαια εἶναι τόσο λεπτά πού καταστρέφονται μόνα τους, αὐτό τό ξέρω καλύτερα ἀπό τόν καθένα, κι εἶναι ἀσφαλῶς παράτολμο νά ἐπιστήσεις τήν προσοχή μέ τήν τρύπα αὐτή γιά τή δυνατότητα πώς ἐδῶ ὑπάρχει κάτι ἄξιο νά ἐρευνηθεῖ. Ὡστόσο μέ παρεξηγεῖ ὁποῖος πιστεύει πώς εἶμαι δειλός καί πώς μόνο ἀπό δειλία τυχόν θεμελιώνω τή στοά μου. Χίλια ἴσως βήματα μακριά ἀπό τούτη τήν τρύπα θρῖσκεται, σκεπασμένη μ' ἓνα στῶμα ἀπό βρύα, πού μπορεί νά τό σηκώσει κανεῖς, ἡ πραγματική εἴσοδος στή στοά· εἶναι τόσο ἀσφαλισμένη, ὅσο μπορεί γενικά ν' ἀσφαλιστεῖ κάτι στόν κόσμο, βέβαια μπορεί κάποιος νά πατήσει πάνω στά βρύα ἢ νά χωθεῖ μέσα καί τότε ἡ στοά μου εἶναι ἀκάλυπτη καί ὁποῖος ἔχει ὄρεξη – πάντως χρειάζονται, λάβετε τό ὑπόψη, καί μερικές ὄχι πολύ συχνές ἰκανότητες γι' αὐτό– μπορεί νά εἰσχωρήσει καί νά τά καταστρέψει ὅλα γιά πάντα. Αὐτό τό ξέρω καλά, καί ἡ ζωή

μου ακόμα και τώρα στον κολοφώνα της μόλις βρίσκει μιάν ώρα τέλειας ησυχίας, εκεί σ' εκείνο τό μέρος μέσα στά σκοτεινά θρύα, είμαι θνητός και συχνά στά όνειρά μου όσμίζεται εκεί τριγύρω ένα άπληστο ρύγχος ακατάπαυστα. Μπορούσα, θά 'λεγε κανείς, νά παραχώσω και τούτη τήν τρύπα τής εισόδου πραγματικά, από πάνω σε στρώμα λεπτό και μέ στερεό, πιό κάτω μέ χαλαρό χώμα, ώστε νά μου 'δινε πάντα λίγο μόνο κόπο νά κατορθώνω νά ξανανοιίγω διεξοδο. Μολαταύτα τούτο δέν είναι δυνατό, ή πρόνοια ακριβώς απαιτεί νά 'χω μιάν άμεση δυνατότητα διαφυγής, ή πρόνοια ακριβώς απαιτεί, όπως δυστυχώς τόσο συχνά, τή διακινδύνευση τής ζωής. Όλα τούτα είναι πολύ κουραστικοί ύπολογισμοί, και ή χαρά του έξυπνου μυαλου για τον ίδιον έαυτό του είναι κάποτε ή μόνη αιτία νά εξακολουθει κανείς τούς ύπολογισμούς. Πρέπει νά 'χω τήν άμεση δυνατότητα διαφυγής, μήπως δέν είναι δυνατόν παρ' όλη τήν επαγρύπνηση νά προσβληθώ από μιάν όλοτελα άπροσδόκητη πλευρά; Ζώ ειρηνικά στό έσώτατο του σπιτιου μου και στό αναμεταξύ ό αντίπαλος μέ σιμώνει από κάπου σκάδοντας άργά και ήσυχα. Δέ θέλω νά πω πώς έχει καλύτερη τήν αίσθηση τής όσφρήσεως από μένα: ίσως ξέρει τόσο λίγα για μένα όσο έγω γι' αυτόν. Όμως υπάρχουν παράφοροι ληστές πού ανασκάβουν τή γη στά τυφλά και μέ τήν τεράστια έκταση τής στοās μου έχουν ακόμη και τήν έλπίδα κάπου νά συναντήσουν έναν άπ' τούς δρόμους μου. Βέβαια έγω έχω τό πλεονέκτημα νά 'μαι στό σπίτι μου, νά γνωρίζω ακριβώς όλους τούς δρόμους και όλες τίς διευθύνσεις. Πολύ εύκολα μπορεί ό ληστής νά γίνει θύμα μου και μάλιστα ένα όρεχτικό θύμα. Όμως γερνάω, υπάρχουν πολλοί δυνατότεροι μου και υπάρχουν αναρίθμητοι αντίπαλοί μου, θά μπορούσε νά συμβεί νά ξε-

φύγω από έναν ἔχθρο και νά πέσω στά βρόχια του ἄλλου. Ἄχ, πόσα δέν μπορεί νά συμβοῦν! Πάντως ὁμως πρέπει νά ἔχω τή βεβαιότητα πώς κάπου ἴσως ὑπάρχει μιά εὐκολα ἐφικτή, ὀλότελα ἀνοιχτή ἔξοδος, ὅπου, γιά νά διγῶ, δέν ἔχω πιά ἀνάγκη νά δουλέψω, ὥστε νά μήν τυχόν ἔξαφνα νιώσω, ἐνώ θά σκάβω ἀπεγνωσμένα, ἔστω και σέ μιάν ἑλαφριά πρόσχωση, τά δόντια –ὁ Θεός νά μέ φυλάξει– του διώκτη στά μεριά μου. Και δέν εἶναι μόνο οἱ ἔξωτερικοὶ ἔχθροὶ πού μέ ἀπειλοῦν. Ὑπάρχουν και τέτοιοι στό ἔσωτερικό τῆς γῆς. Ἐγῶ δέν τούς ἔχω ἀκόμα ἰδεῖ ποτέ, ὁμως οἱ θρύλοι διηγοῦνται γι' αὐτούς και τούς πιστεύω ἀκράδαντα. Εἶναι πλάσματα του ἔσωτερικοῦ τῆς γῆς· οὔτε κι ὁ θρύλος μπορεί νά τά περιγράψει. Ἀκόμα κι αὐτός πού ἔπεσε θύμα τους, μόλις τά εἶδε ἔρχονται, ἀκούει κανεῖς τό ξύσιμο τῶν νυχθῶν τους ἀκριβῶς ἀπό κάτω του μέσα στή γῆ, πού εἶναι τό στοιχεῖο τους, κι εἶναι κιόλας χαμένος. Ἐδῶ δέν ἔχει πέραση πώς βρῖσκεται κανεῖς στό σπίτι του, βρῖσκεται μᾶλλον στό δικό τους σπίτι. Ἀπ' αὐτά δέ μέ σώζει οὔτε κι ἐκεῖνη ἡ διέξοδος, ὅπως ἄλλωστε ὡς φαίνεται δέ μέ σώζει τίποτα γενικά παρά μέ καταστρέφει, ὁμως εἶναι κι αὐτή μιά ἐλπίδα και δέν μπορῶ νά ζήσω δίχως αὐτήν. Ἐκτός ἀπό τοῦτον τόν μεγάλο δρόμο μ' ἐνώνουν ἀκόμα μέ τόν ἔξωτερικό κόσμο στενότατοι, ἀρκετά ἀκίνδunami δρόμοι, πού μου προμηθεύουν ἀναπνεύσιμο ἀέρα. Ἐχουν φτιαχτεῖ ἀπό τά ποντίκια του δάσους. Κατάλαβα τή σημασία τους νά τους συμπεριλάβω σωστά μέσα στή στοά μου. Μοῦ προσφέρουν και τή δυνατότητα νά ὁσφραίνομαι σέ μεγάλη ἀπόσταση, κι ἔτσι μέ προστατεύουν. Ἐπειτα, ἀπό τούτους τούς δρόμους μοῦ ἔρχονται κάθε λογῆς ζούζουλα πού τά καταβροχθίζω, ἔτσι πού μπορῶ νά ἔχω ἕνα ὀρισμένο, ἀρκετό γιά μιά λιτή διατροφή κυνήγι, δίχως καθό-

λου νά ἐγκαταλείψω τή στοά μου· αὐτό εἶναι φυσικά πολύ πολῦτιμο.

Τό ὁμορφότερο ὅμως στή στοά μου εἶναι ἡ ἡσυχία της. Βέβαια εἶναι ἀπατηλή. Μιά φορά μπορεῖ ξαφνικά νά διακοπεῖ καί ὅλα τέλειωσαν. Πρὸς τό παρόν ὅμως εἶναι ἀκόμα ἐδῶ. Ὡρες ὀλόκληρες μπορῶ νά γλιστρῶ μέσ' ἀπ' τοὺς διαδρόμους μου καί δέν ἀκούω τίποτε ἄλλο ἀπ' τό θόρυβο κάποιου μικροῦ ζώου, πού ἀμέσως κατόπιν τό κάνω νά ἡσυχάσει ἀνάμεσα στά δόντια μου, ἢ τό κύλισμα τοῦ χώματος πού μοῦ ὑποδεικνύει τήν ἀνάγκη κάποιας ἐπισκευῆς· κατά τ' ἄλλα εἶναι ἡσυχά. Ὁ ἀέρας τοῦ δάσους πνέει μέσα, εἶναι ταυτόχρονα θερμά καί δροσερά. Κάποτε τεντώνομαι καί στριφογυρίζω μέσ στό διάδρομο ἀπό εὐχαρίστηση. Εἶναι ὁμορφο γιά τά γηρατεῖα πού πλησιάζουν νά ἔχεις μιά τέτοια στοά, νά ἔχεις βολευτεῖ κάτω ἀπό μιά στέγη, ὅταν ἀρχίζει τό φθινόπωρο. Κάθε ἑκατό μέτρα ἔχω φαρδύνει τοὺς διαδρόμους σέ μικρές, στρογγυλές πλατεῖες, ἐκεῖ μπορῶ ἄνετα νά κουλουριάζομαι, νά ζεσταίνομαι στόν ἑαυτό μου καί νά ἡσυχάζω. Ἐκεῖ κοιμοῦμαι τόν γλυκόν ὕπνο τῆς εἰρήνης, τοῦ ἱκανοποιημένου πόθου, τοῦ ἀποχτημένου σκοποῦ νά ἔχω ἕνα σπίτι. Δέν ξέρω ἂν αὐτό εἶναι συνήθεια ἀπό παλιούς καιρούς ἢ ἂν οἱ κίνδυνοι κι αὐτοῦ τοῦ σπιτιοῦ εἶναι μολαταῦτα ἀρκετά δυνατοί γιά νά μέ ξυπνήσουν: ταχτικά ἀπό καιρό σέ καιρό ἀλαφιάζομαι ἀπ' τόν βαθύν ὕπνο κι ἀφουγκράζομαι, ἀφουγκράζομαι μέσα στήν ἡσυχία, πού ἐδῶ βασιλεῦει ἀναλλοίωτη μέρα καί νύχτα, χαμογελῶ ἱκανοποιημένος καί πέφτω μέ διαλυμένα μέλη σέ βαθύτερον ἀκόμα ὕπνο. Φτωχοί, ἄστεγοι ὀδοιπόροι, σέ δημοσιές, στά δάση, χωμένοι τό πολύ πολύ μέσα σ' ἕνα σωρό φύλλων ἢ κοπαδιαστοί ἀναμεταξύ μας, ἐκδοτοί σέ κάθε καταστροφή τοῦ οὐρανοῦ καί τῆς γῆς!

Ἐγώ εἶμαι ξαπλωμένος ἐδῶ σέ μίαν ἀπό παντοῦ ἀσφαλισμένη πλατεία –περισσότερες ἀπό πενήντα αὐτοῦ τοῦ εἴδους ὑπάρχουν στή στοά μου–, κι ἀνάμεσα σέ λαφροκοίμισμα καί σέ ἀναίσθητον ὕπνο κυλάνε οἱ ὥρες μου, πού τίς διαλέγω γι' αὐτόν τό σκοπό ὅπως μου ἀρέσει.

Ὅχι ἀκριβῶς στή μέση τῆς στοᾶς, ὑπολογισμένη καλά γιά τήν περίπτωση ἔσχατου κινδύνου, ὄχι μιᾶς σωστῆς καταδιώξεως, παρά μιᾶς πολιορκίας, βρίσκεται ἡ κεντρική πλατεία. Ἐνῶ ὅλα τ' ἄλλα εἶναι ἴσως πιά πολύ ἐργασία τοῦ πιά ἐπίμοχθου λογικοῦ παρά τοῦ σώματος, αὐτή ἡ πλατεία τοῦ κάστρου εἶναι τό ἀποτέλεσμα τῆς πιά δύσκολης ἐργασίας τοῦ σώματός μου σ' ὅλα του τά μέλη. Μερικές φορές στήν ἀπόγνωση σωματικῆς κούρασης θέλησα νά τά παρατήσω ὅλα, κυλιόμουν πάνω στή ράχη μου καί καταριόμουν τή στοά, σερνόμουν ἔξω κι ἄφηνά τή στοά νά μένει ἀνοιχτή. Μποροῦσα βέβαια νά τό κάνω ἐπειδή δέν ἤθελα πιά νά ξαναγυρίσω ἐκεῖ, ὥσπου ὕστερα ἀπό ὥρες ἢ μέρες ξαναγυροῦσα μετανιωμένος, θά τό ἔριχνα σχεδόν στά τραγούδια γιά τήν ἀκεραιότητα τῆς στοᾶς, ξανάρχιζα λοιπόν τήν ἐργασία μέ ἀληθινή εὐθυμία. Ἡ ἐργασία στήν πλατεία τοῦ κάστρου δυσκολευόταν ἐπίσης ἄσκοπα (ἄσκοπα σημαίνει πῶς ἡ στοά δέν εἶχε κανένα καθαυτό ὄφελος ἀπ' τήν ἄσκοπη ἐργασία) μέ τό ὅτι ἀκριβῶς στό μέρος πού ἔπρεπε σύμφωνα μέ τό σχέδιο νά ἴναι ὁ τόπος, τό χῶμα ἦταν ἀραιό καί ἀμμουδερό, ἡ γῆς ἐκεῖ ἔπρεπε νά πατηθεῖ κυριολεκτικά, γιά νά σχηματίσει τή μεγάλη ὁμορφοθόλωτη καί στορογγυλεμένη πλατεία. Γιά μιᾶ τέτοια ἐργασία ὅμως ἔχω μόνο τό κούτελο. Μέ τό κούτελο λοιπόν κουτουλοῦσα χίλιες φορές μέρα καί νύχτα τή γῆ, ἤμουν εὐτυχισμένος ὅταν μου τό μάτωνε, ἐπειδή αὐτό ἦταν μιᾶ ἀπόδειξη τῆς ἀρχόμενης στερεότητας τοῦ τοίχου,

καί κατά τοῦτον τόν τρόπο, ὅπως θά μοῦ τό ἀναγνωρίσουν, ἔγινα ἄξιος τῆς πλατείας τοῦ κάστρου μου.

Σέ τούτη τήν πλατεία συναθροίζω τίς προμήθειές μου, ὅλα ὅσα πέρα ἀπ' τίς ἄμεσες ἀνάγκες μου θηρεύω μέσα στή στοά, καί ὅλα ὅσα φέρνω μαζί μου ἀπ' τά κυνήγια μου ἔξω ἀπ' τό σπίτι, τά σωριάζω ἐδῶ. Ἡ πλατεία εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε δέν τή γεμίζουν προμήθειες γιά μισό χρόνο. Γιά τοῦτο μπορῶ βέβαια νά τίς ἀραιώνω, νά τριγυρίζω ἀνάμεσά τους, νά παίζω μαζί τους, νά χαίρομαι γιά τό πλήθος καί γιά τίς διάφορες μυρουδιές καί νά ἔχω πάντα μιάν ἀκριβή ιδέα γιά ὅ,τι ὑπάρχει. Τότε μπορῶ πάντα νά προδαίνω σέ νέες ταξινομήσεις καί νά κάνω, ἀνάλογα μέ τήν ἐποχή, τοὺς ἀναγκαίους προὑπολογισμούς καί τά σχέδια κυνηγιοῦ. Ὑπάρχουν καιροί πού εἶμαι τόσο καλά ἐφοδιασμένος, ὥστε ἀπό ἀδιαφορία πρὸς τό φαγητό δέν ἀγγίζω καθόλου τά ζούζουλα πού γλιστρᾶνε ἐδῶ τριγύρω, πράγμα πού γι' ἄλλους λόγους εἶναι ἴσως ἀπερίσκεπτο. Ἡ συχνή ἀσχολία μέ ἀμυντικές προετοιμασίες συνεπάγεται ν' ἀλλάξω ἢ ν' ἀναπτύξω τίς ἀπόψεις μου σχετικά μέ τή χρησιμοποίηση τῆς στοᾶς γιά τέτοιους σκοπούς, σέ περιορισμένο βέβαια βαθμό. Μοῦ φαίνεται λοιπόν κάποτε ἐπικίνδυνο νά βασίσω ὀλόκληρη τήν ἄμυνα στήν κεντρική πλατεία, ἢ ποικιλία τῆς στοᾶς μοῦ δίνει καί ποικιλία δυνατοτήτων καί μοῦ φαίνεται ὅτι ἀνταποκρίνεται περισσότερο μέ τήν πρόνοια νά μοιράσω κάπως τίς προμήθειες καί νά ἐφοδιάσω μ' αὐτές καί μερικές μικρότερες πλατείες· ὀρίζω λοιπόν κάθε τρίτη ἄς ποῦμε πλατεία ὡς ἐφεδρική ἀποθήκη ἢ κάθε τέταρτη πλατεία ὡς κεντρική ἀποθήκη καί κάθε δεύτερη ὡς παράρτημα καί τά παρόμοια. Ἡ ἀποκλείω, μέ τό σκοπό νά παραπλανήσω, μερικούς δρόμους ἀπό τή συσσώρευση μέ προμήθειες, ἢ διαλέγω μόνο λίγες

πλατείες, σέ διαφορετικά έντελῶς σημεῖα, ἀνάλογα μέ τή θέση τους πρός τήν κεντρική ἔξοδο. Κάθε τέτοιο καινούργιο σχέδιο ἀπαιτεῖ βέβαια βαριάν ἀχθοφορική ἐργασία, πρέπει νά προβῶ στους καινούργιους ὑπολογισμούς καί κουβαλῶ τότε τά φορτία πέρα δῶθε. Βέβαια αὐτό μπορῶ νά τό κάνω ἤσυχα, χωρίς ὑπερβολική βία, καί δέν εἶναι καί τόσο ἀσχημονά κουβαλᾶς τά ὠραία πράγματα στό στόμα, νά ξεκουράζεσαι ὅπου θέλεις καί νά λιχουδεύεσαι ὅ,τι ἀκριβῶς σοῦ τραβᾷ ἡ ὄρεξη. Χειρότερα εἶναι ὅταν καμιά φορά μοῦ φαίνεται, συνήθως καθώς πετιέμαι τρομαγμένος ἀπ' τόν ὕπνο, πῶς ὁ τωρινός καταμερισμός εἶναι ὀλότελα ἀστοχος, μπορεί νά προξενήσει μεγάλους κινδύνους καί πρέπει ἀμέσως τό γρηγορότερο, χωρίς νά λογαριάσω νύστα καί κούραση, νά διορθωθεῖ· τότε διάζομαι. πετῶ, δέν ἔχω καιρό γιά ὑπολογισμούς· ἐγώ πού ἴσα ἴσα θέλω νά φέρω σέ πέρας ἕνα καινούργιο, ἀκριβέστατο σχέδιο, πιάνω αὐθαίρετα ὅ,τι μοῦ πέφτει στά δόντια, σβαρνίζω, κουβαλῶ, ἀναστενάζω, βογκῶ, σκοντάφτω καί ἀρκοῦμαι κιόλας μέ μίαν ὁποιαδήποτε μόνο ἀλλαγὴ τῆς τωρινῆς, τόσο ὑπερεπικίνδυνης καθώς μοῦ φαίνεται, καταστάσεως. "Ὡσπου σιγά σιγά μέ τό τέλειο ξύπνημα ἔρχεται ἡ νηφαλιότητα, ἀπορῶ μέ τήν ὑπερβολική μου βία, ἀνασαινώ βαθιά τήν εἰρήνη τοῦ σπιτιοῦ μου, πού μόνος μου τάραξα, γυρίζω στό μέρος πού κοιμοῦμαι, μέ τήν καινούργια κούραση ἀποκοιμοῦμαι ἀμέσως καί, ξυπνώντας, ἔχω ἀκόμα τυχόν κρεμασμένο ἕνα ποντίκι στά δόντια μου ὡς ἀναντίρρητη ἀπόδειξη τῆς νυκτερινῆς ἐργασίας, πού φαίνεται κιόλας σχεδόν σάν ὄνειρο. "Ὑστερα πάλι ἔρχονται ἐποχές πού ἡ συνάθροιση ὄλων τῶν προμηθειῶν σέ μιά πλατεία μοῦ φαίνεται τό καλύτερο. Σέ τί μποροῦν νά μέ βοηθήσουν οἱ προμήθειες στίς μικρές πλατείες, πόσα πράγματα μποροῦν

ἐκεῖ γενικά νά τοποθετηθοῦν, καί ὅ,τι καί νά φέρει κανεῖς πάντα ἐκεῖ φράζει τό δρόμο κι ἴσως καμιά φορά μ' ἐμποδίσει στήν ἄμυνα, στό τρέξιμο μᾶλλον. Ἐκτός τούτου εἶναι βέβαια κουτό μᾶ ἀληθινό πώς ἡ αὐτοσυναίσθηση ὑποφέρει ὅταν δέ βλέπει κανεῖς ὅλες τίς προμήθειες συγκεντρωμένες, ὥστε νά ξέρει μέ μιά μόνο ματιά τί κατέχει. Μήπως δέν μποροῦν καί νά χαθοῦν πολλά μ' αὐτούς τούς πολλούς καταμερισμούς; Δέν μπορῶ βέβαια πάντα νά καλπάζω ἀνάμεσα ἀπ' τίς γαλερίες καί τούς διαδρόμους μου γιά νά ἰδῶ ἄν εἶναι ὅλα στή σωστή τους θέση. Ἡ βασική σκέψη ἑνός καταμερισμοῦ τῶν προμηθειῶν εἶναι βέβαια σωστή, ὅμως ἀληθινά τότε μόνο, ὅταν ἔχει κανεῖς περισσότερες πλατεῖες τοῦ εἴδους τῆς κεντρικῆς μου πλατείας. Περισσότερες τέτοιες πλατεῖες! Βέβαια! Ποιός μπορεῖ ὅμως νά τό κάνει αὐτό;

Οὔτε καί μποροῦνε πιά τώρα ἐκ τῶν ὑστέρων νά χωρέσουν μέσα στό ὅλο σχέδιο τῆς στοᾶς. Πρέπει ὥστόσο νά ὁμολογήσω πώς αὐτοῦ ἔγκειται ἕνα λάθος τῆς στοᾶς, ὅπως γενικά ἕνα λάθος εἶναι πάντα ἐκεῖ, ὅπου κατέχει κανεῖς ἕνα μόνο δεῖγμα ἀπό ἕνα ὁποιοδήποτε πράγμα. Καί ὁμολογῶ ἐπίσης πώς καθ' ὅλο τό χτίσιμο ζοῦσε μέσα στή συνείδησή μου ἀμυδρά, ὅμως ἀρκετά καθαρά, ὅταν θά 'χα τήν καλή θέληση, ἡ ἀπαίτηση γιά περισσότερες κεντρικές πλατεῖες, μά δὲν ὑποχώρησα σ' αὐτή τήν ἀπαίτηση, αἰσθανόμενον τόν εἰσαυτό μου πολύ ἀδύνατον γιά τήν τεράστια ἐργασία· ναι, αἰσθανόμενον τόν εἰσαυτό μου πολύ ἀδύνατον νά φανταστεῖ τήν ἀναγκαιότητα τῆς ἐργασίας, παρηγοριόμουν κάπως μέ συναισθήματα ὄχι λιγότερο σκοτεινά, σύμφωνα μέ τά ὁποῖα αὐτό πού δέ θ' ἀρκοῦσε σέ ἄλλη, στή δική μου περίπτωση θ' ἀρκοῦσε μιά φορά κατ' ἐξαίρεση, χαριστικά, προφανῶς ἐπιτιμῆ ἐνδιαφερόμουν ιδιαίτερα νά προβλέψω τή διατήρηση

τοῦ μετώπου μου, τοῦ γοιδοχειριοῦ. Ἔτσι λοιπόν ἔχω μιά μόνο κεντρική πλατεία, ὅμως τὰ σκοτεινά προαισθήματα, ὅτι ἡ μία δέ θ' ἀρκέσει αὐτή τή φορά, χαθήκανε. Ὅπως κι ἂν ἔχει τό πράγμα, πρέπει ν' ἀρκεσῶ στή μία, οἱ μικρές πλατείες ἀδύνατο νά τήν ἀναπληρώσουν, κι ἔτσι ξαναρχίζω, ἀφοῦ αὐτή ἡ ἰδέα ὠρίμασε μέσα μου, νά τὰ κουβαλῶ ὅλα ἀπό τίς μικρές πλατείες πίσω στήν κεντρική πλατεία. Γιά κάμποσο καιρό τότε παρηγοριέμαι κάπως, νά ἔχω ὅλες τίς πλατείες καί τούς διαδρόμους ἐλεύθερους, νά βλέπω νά σωριάζονται στήν κεντρική πλατεία πληθος τὰ κρέατα καί νά στέλνουν ὡς τούς ἀκρότατους διαδρόμους τίς πάμπολλες μυρουδιές τους, πού ἡ καθεμιά τους μέ ἀναγαλλιάζει κατά τόν τρόπο της καί πού εἶμαι σέ θέση νά τίς ξεχωρίσω μέ ἀκριβεία ἀπό μακριά. Ὑστερα ἔρχονται συνήθως ἐξαιρετικά εἰρηνικοί καιροί, ὁπότε μετατοπίζω ἀργά, βαθμιαία τούς κοιτῶνες μου ἀπό τούς ἀκρότερους κύκλους πρὸς τό κέντρο, θυθίζομαι ὅλο καί θαθύτερα μέσα στίς μυρουδιές, ὥσπου δέν μπορῶ πιά νά τό ὑποφέρω καί μιά νύχτα ὀρμῶ στήν κεντρική πλατεία, ἀνακατώνω μέσα στίς προμήθειες καί, μέχρι ν' αὐτοναρκωθῶ ὀλότελα, χορταίνω μέ τὰ καλύτερα πού ἀγαπῶ. Εὐτυχισμένοι, ὅμως ἐπικίνδυνοι καιροί ὁποῖος θά ἔξερε νά τούς ἐκμεταλλεுτεῖ, θά μπορούσε εὐκολα, δίχως νά κινδυνέψει, νά μέ καταστρέψει. Κι ἐδῶ συνεργεῖ ἐπιζήμια ἡ ἔλλειψη μιᾶς δεύτερης ἢ τρίτης κεντρικῆς πλατείας, τό μεγάλο συγκέντρωμα πού ἔγινε μιά φορά εἶναι πού μέ ἀποπλανᾷ. Ζητῶ κατά διάφορους τρόπους νά προφυλαχτῶ ἀπ' αὐτό, ὁ διαμερισμός στίς μικρότερες πλατείες εἶναι κι αὐτός βέβαια ἓνα τέτοιο μέτρο, δυστυχῶς ὀδηγεῖ ὅπως καί ἄλλα ὅμοια μέτρα μέ τή στέρηση σέ μεγαλύτερη ἀκόμα ἀπληστία, πού μεταβάλλει τότε αὐθαίρετα καταπα-

τώντας τή φρόνηση τά ἀμυντικά σχέδια γιά χάρη τῶν σκοπῶν της.

“Υστερα ἀπό τέτοιες ἐποχές συνηθίζω, γιά νά συγκεντρώνομαι, νά ἐπιθεωρῶ τή στοά, καί, ἀφοῦ προδῶ στίς ἀναγκαῖες βελτιώσεις, συχνά, ἄν καί μόνο γιά λίγον καιρό, νά τήν ἐγκαταλείπω. Ἡ τιμωρία νά τή στερηθῶ γιά πολύ φαίνεται καί σέ μένα τόν ἴδιο πολύ σκληρή, ὅμως ἀντιλαμβάνομαι τήν ἀναγκαιότητα κατά καιρούς τῶν ἐκδρομῶν. Ἔχει πάντα μιάν ὀρισμένη ἐπισημότητα, ὅταν σιμώνω τήν ἔξοδο. Τίς ἐποχές τῆς οἰκιακῆς ζωῆς τήν ἀποφεύγω, ἀποφεύγω ἀκόμα νά πατήσω καί τό διάδρομο, πού ὀδηγεῖ σ’ αὐτήν, στίς τελευταῖες διακλαδώσεις του· δέν εἶναι καί εὐκολο καθόλου νά περιπλανιέσαι αὐτοῦ, ἐπειδή ἐκεῖ ἔχω φτιάσει ἕναν ὀλόκληρο μικρόν κυκεῶνα διαδρόμων· ἐκεῖ ἄρχισε ἡ στοά μου· δέν μπορούσα τότε ἀκόμα νά ἐλπίζω ὅτι θά μπορούσα ποτέ νά τήν ἀποτελειώσω ἔτσι, ὅπως ἔστεκε στό σχέδιό μου, ἄρχισα μισοπαιζοντας σέ τούτη τή γωνίτσα, κι ἔτσι ξέσπασε ἐκεῖ ἡ πρώτη χαρά τῆς ἐργασίας στό χτίσιμο ἑνός λαβυρίνθου, πού μοῦ φαινόταν τότε ἡ κορωνίδα ὅλων τῶν κτισμάτων, πού σήμερα ὅμως, πιθανόν πιό σωστά, τόν κρίνω σάν ἕναν πολύ τιποτένιον, ἀνάξιον τῆς ὅλης στοᾶς προμαχῶνα, πού θεωρητικά εἶναι ἴσως βέβαια ἐξαίσιος—ἐδῶ εἶναι ἡ εἴσοδος στό σπίτι μου, εἶπα τότε εἰρωνικά στούς ἀόρατους ἐχθρούς, καί τούς ἔβλεπα κιόλας νά σκάνουν μέσα στό λαβύρινθο τῆς εἰσόδου—, στήν πραγματικότητα ὅμως ἀποτελεῖ ἕνα παιχνιδάκι μέ πολύ λεπτά τοιχώματα, πού μόλις θά μπορέσει ν’ ἀντισταθεῖ σέ μιᾶ σοβαρή προσβολή ἢ σ’ ἕναν ἀπεγνωσμένα γιά τή ζωή του ἀγωνιζόμενο ἐχθρό. Πρέπει λοιπόν γι’ αὐτό νά ξαναχτίσω τοῦτο τό τμήμα; Ἀναβάλλω τήν ἀπόφαση καί θά μείνει βέβαια ἔτσι ὅπως εἶναι. Ἀνεξάρτητα ἀπ’ τή μεγά-

λη εργασία πού θ' απαιτούσα γι' αυτό απ' τόν εαυτό μου, θά 'τανε καί ή επικινδυνωδέστερη πού μπορεί κανείς νά σκεφτεί. Τότε, όταν άρχισα τή στοά, μπορούσα νά εργαζομαι εκεί σχετικά ήσυχος, τό τόλμημα δέν ήταν πολύ μεγαλύτερο από άλλου. σήμερα όμως θά σήμαινε σχεδόν πώς θέλω νά επιστήσω θεληματικά τήν προσοχή του κόσμου σ' ολόκληρη τή στοά, σήμερα δέν είναι πιά δυνατό. Σχεδόν χαιρομαι, υπάρχει βέβαια μιά όρισμένη ευαισθησία γιά τούτο τό πρωτόλειο. Κι άν έμελλε νά 'ρθει μιά μεγάλη επίθεση, ποιό σχέδιο τής εισόδου θά μπορούσε νά μέ σώσει; Η εισοδος μπορεί νά ξεγελάσει, ν' αποτρέψει, νά τυραννήσει τόν επιτιθέμενο, αυτό καταφέρει στήν ανάγκη. Όμως μιά πραγματικά μεγάλη επίθεση πρέπει νά επιζητήσω άμέσως νά τήν αντιμετώπισω μέ όλα τά μέσα ολόκληρης τής στοās και μέ όλες τίς δυνάμεις του σώματος και τής ψυχής – αυτό είναι βέβαια αυτόνοητο. Μπορεί λοιπόν νά μείνει καί τούτη ή εισοδος. Η στοά έχει τόσες πολλές αδυναμίες πού τής επιδλήθηκαν απ' τή φύση, μπορεί νά κρατήσει καί τούτη τή φτιαγμένη απ' τά χέρια μου κι ώστόσο μέ ακρίβεια αναγνωρισμένη, άν και εκ των ύστερων, έλλειψη. Μολαταύτα τούτο δέ σημαίνει βέβαια πώς αυτό τό λάθος δέ μέ άνησυχεί από καιρό σέ καιρό ή και πάντοτε ίσως. Όταν κατά τούς συνηθισμένους μου περιπάτους αποφεύγω τούτο τό μέρος τής στοās, αυτό συμβαίνει κυρίως επειδή ή θέα του μου είναι δυσάρεστη, επειδή δέ θέλω νά βλέπω πάντα μιάν έλλειψη τής στοās, όταν μάλιστα ή έλλειψη αυτή μου αναταράζει πάρα πολύ τή συνείδηση. Μπορεί τό λάθος εκεί πάνω στήν εισοδο νά παραμένει ανεξάλειπτο, εγώ όμως θέλω, όσο είναι δυνατό ν' αποφευχθεί, νά μείνω άπαλλαγμένος απ' τή θέα του. Πηγαίνοντας μόνο προς τή διεύθυνση τής έξοδου, έστω κι άν άκόμα μέ

χωρίζουν διάδρομοι καί πλατείες ἀπ' αὐτή, θαρρῶ πὼς πέ-
φτω κιόλας στὴν ἀτμόσφαιρα ἑνὸς μεγάλου κινδύνου, μοῦ
φαίνεται κάποτε πὼς ἀραιώνει τὸ μαλλί μου, πὼς θά 'ταν
δυνατὸ σέ λίγο νά σταθῶ ἐκεῖ μέ γυμνή, φαλακρὴ σάρκα καί
νά γίνω δεκτὸς αὐτὴ τῆ στιγμῇ μέ τὸ οὐρλιαχτὸ τῶν ἐχθρῶν
μου.

Ἀναμφισβήτητα, τέτοια συναισθήματα προκαλεῖ κιόλας ἡ
ἐξοδος ἢ ἴδια αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, τὸ τέλος τῆς οἰκιακῆς ἀσυ-
λίας, ὅμως εἶναι κι αὐτὴ ἡ κατασκευή τῆς εἰσόδου πού μέ
βασανίζει ἰδιαίτερα. Κάποτε ὄνειρεύομαι πὼς τὴν ἔχω ξα-
ναχτίσει, τὴν ἔχω ἀλλάξει ὀλότελα, γρήγορα, μέσα σέ μιὰ
νύχτα μέ γιγάντιες δυνάμεις, δίχως νά παρατηρηθῶ ἀπὸ κα-
νένα, καί πὼς τώρα εἶναι ἀπόρθητη ὁ ὕπνος, ὅταν μοῦ συμ-
βαίνει αὐτό, εἶναι ὁ γλυκύτερος ἀπ' ὅλους, ὅταν ξυπνῶ, δά-
κρυα χαρᾶς κι ἀπολυτρώσεως λάμπουν ἀκόμα πάνω στοῦ γένι
μου.

Τὸ μαρτύριο λοιπὸν αὐτοῦ τοῦ λαβυρίνθου πρέπει νά τὸ
ὑπερνικήσω καί σωματικά, ὅταν θγαίνω ἔξω, καί μοῦ εἶναι
δυσάρεστο καί συγκινητικὸ συνάμα, ὅταν κάποτε χάνομαι
γιὰ μιὰ στιγμῇ μέσα στοῦ ἴδιο μου δημιούργημα, καί τὸ ἔργο
φαίνεται μολαταῦτα ν' ἀγωνίζεται ἀκόμα ν' ἀποδείξει σέ
μένα, πού ἡ κρίση μου εἶναι ὀριστικὴ ἀπὸ καιρὸ, τῆ δικαιο-
λογία τῆς ὑπάρξεώς του. "Ὅμως ὕστερα θρίσκομαι κάτω ἀπ'
τὴ σκέπη τῶν βρύων, πού τῆς ἀφήνω κάποτε καιρὸ –στοῦ διά-
στημα αὐτὸ δέν τὸ κουνῶ ἀπ' τὸ σπίτι– νά ἐνωθεῖ μέ τὸ ἄλλο
ἔδαφος τοῦ δάσους, καί τώρα χρειάζεται μόνο πιά ἓνα
σπρώξιμο τοῦ κεφαλιοῦ καί θρίσκομαι κιόλας στὰ ξένα.
Πολλὴν ὥρα δέν τολμῶ νά ἐκτελέσω αὐτὴ τῆ μικρὴ κίνηση,
ἂν δέν εἶχα πάλι νά ὑπερνικήσω τὸ λαβύρινθο τῆς εἰσόδου.
Ἀσφαλῶς θά τὰ παρατοῦσα σήμερα καί θά γύριζα πίσω.

Πώς; Τό σπίτι σου είναι προστατευμένο, κλεισμένο στον έαυτό του. Ζεις ειρηνικά, ζεστά, καλοτρέφεσαι, κύριος, μόνος κύριος πλήθους διαδρόμων και πλατειών, και όλα αυτά ελπίζω να μη θέλεις να τα θυσιάσεις, παρά μόνο να τα εγκαταλείψεις κάπως, έχεις βέβαια την πεποίθηση να τα ξανακερδίσεις, μολαταῦτα όμως αποφασίζεις να παίξεις ένα μεγάλο, ένα πολύ μεγάλο παιχνίδι; Ὑπάρχουν λογικές αιτίες γι' αυτό; Ὁχι, γιά κάτι τέτοιο δέν μπορεῖ νά ὑπάρχουν λογικές αιτίες. Ὅμως ὕστερα σηκώνω μολαταῦτα προσεχτικά τήν καταλακτή και θρῖσκομαι ἔξω, τήν αφήνω προσεχτικά νά πέσει και τό θάζω στά πόδια ὅσο μπορῶ γρηγορότερα ἀπ' τό προδοτικό μέρος.

Ὡστόσο δέν εἶμαι βέβαια ἐλεύθερος, ἀληθινά δέ συμπιέζομαι πιά ἀνάμεσα στους διαδρόμους, παρά τρέχω στό ἀνοιχτό δάσος, αισθάνομαι καινούργιες δυνάμεις στό σῶμα μου, γιά τίς ὁποῖες σάν νά μήν ὑπάρχει χῶρος στή στοά, οὔτε και στήν κεντρική πλατεία, ἔστω κι ἂν ἦταν δέκα φορές μεγαλύτερη. Ἐπειτα και ἡ διατροφή εἶναι ἔξω καλύτερη, τό κυνήγι βέβαια δυσκολότερο, ἡ ἐπιτυχία σπανιότερη, ὁμως τό ἀποτέλεσμα ἔχει ἀπό κάθε ἄποψη μεγαλύτερη ἀξία, ὅλα αυτά δέν τά ἀρνοῦμαι και ξέρω νά τά παρατηρῶ και νά τ' ἀπολαμβάνω, τουλάχιστον τόσο καλά ὅσο κάθε ἄλλος, ὁμως πιθανόν πολύ καλύτερα, ἐπειδή δέν κυνηγῶ σάν κανένας ἀλήτης ἀπερίσκεπτα ἢ ἀπεγνωσμένα, παρά σκόπιμα και ἀτάραχα. Οὔτε και εἶμαι προορισμένος και παραδομένος στήν ἐλεύθερη ζωή, παρά ξέρω πῶς ὁ χρόνος μου εἶναι μετρημένος, πῶς δέν πρέπει νά κυνηγῶ ἐδῶ ἀπεριόριστα, παρά πῶς κάποιος θά μέ καλέσει κοντά του ὅταν θελήσω και βαρεθῶ ἐδῶ κάπως τή ζωή, κάποιος πού δέ θά μπορέσω ν' ἀντισταθῶ στήν πρόσκλησή του. Κι ἔτσι μπορῶ ἐδῶ ν' ἀπολάψω

όλοτελα αὐτόν τόν καιρό καί νά τόν περάσω ἀμέριμνος, ἢ μᾶλλον θά μπορούσα κι ὥστόσο δέν μπορῶ. Μέ ἀπασχολεῖ πάρα πολύ ἡ στοά. Ἀπομακρύνθηκα γρήγορα ἀπ' τήν εἴσοδο, ξαναγυρίζω ὅμως σέ λίγο. Διαλέγω ἕναν καλό κρυψώνα καί παραφυλάγω τήν εἴσοδο τοῦ σπιτιοῦ μου –ἀπέξω αὐτή τή φορά– μέρες καί νύχτες. Μπορεῖ κανεῖς νά τ' ὀνομάσει τρέλα, ἐμένα μοῦ προξενεῖ ἀνείπωτη χαρά καί μέ καθησυχάζει. Μοῦ φαίνεται τότε σά νά στέκω ὄχι μπροστά στό σπίτι μου, παρά μπροστά στόν ἴδιον ἑαυτό μου, ἐνῶ κοιμοῦμαι, καί πῶς ἔχω τήν εὐτυχία νά κοιμοῦμαι ταυτόχρονα βαθιά καί συνάμα νά μπορῶ νά περιφρουροῦμαι προσεχτικά. Εἶμαι σά νά λέμε προικισμένος νά βλέπω τά φαντάσματα τῆς νύχτας ὄχι μονάχα μέσ στήν ἀμηχανία καί τή μακάρια ἐμπιστοσύνη τοῦ ὕπνου, παρά ταυτόχρονα νά τ' ἀντιμετωπίζω στήν πραγματικότητα μέ ὅλη τή δύναμη τῆς ἐγρηγόρσεως καί μέ ἀτάραχη κρίση. Καί βρίσκω πῶς κατά περίεργο τρόπο τό πράγμα μέ μένα δέν εἶναι καί τόσο ἄσκημο, ὅπως συχνά πίστεψα καί πιθανόν νά ξαναπιστέψω ὅταν κατέδω στό σπίτι μου. Ἀπό τήν ἀποψη αὐτή, κι ἀπό ἄλλη βέβαια, ὅμως ιδιαίτερα ἀπ' αὐτή, εἶναι πραγματικά ἀπαραίτητες αὐτές οἱ ἐκδρομές. Βέβαια, ὅσο κι ἂν διάλεξα μέ φροντίδα τήν εἴσοδο σέ παράμερο μέρος – ἡ κίνηση πού γίνεται αὐτοῦ εἶναι βέβαια πολύ μεγάλη, ἂν συνοψίσει κανεῖς τίς παρατηρήσεις μᾶς ἐβδομάδας, ὅμως ἔτσι εἶναι ἴσως γενικά σ' ὅλες τίς κατοικημένες περιοχές, καί πιθανόν νά ἔναι καί καλύτερα νά ἐκτίθεται κανεῖς σέ μιά μεγαλύτερη κίνηση, πού ἐξαιτίας τοῦ μεγέθους της συμπαρασέρνει καί τόν ἴδιο, παρά νά ἔναι ὀλομόναχος παραδομένος στόν πρῶτο τυχόντα παρτίδα πού ψάχνει μέ τήν ἡσυχία του. Ἐδῶ ὑπάρχουν πολλοί ἐχθροί κι ἀκόμα περισσότεροι συνένοχοι τῶν ἐχθρῶν, ὅμως καί ἀντι-

μάχονται ἀναμεταξύ τους καί μέ τούτη τήν ἀσχολία προσπερνούν διαστικά τή στοά. Κανέναν δέν ἔχω ἰδεῖ ὄλο τόν καιρό νά ψάχνει στήν εἴσοδο ἀκριβῶς, πρὸς δική μου καί δική του εὐτυχία, ἐπειδή ἀσφαλῶς θά ριχνόμουν μέ τήν ἔγνοια γιά τή στοά ἀπερίσκεπτα στό λαρύγγι του. Βέβαια ἐρχόνταν καί ζωντανά, πού δέν τολμοῦσα νά μείνω κοντά τους καί πού ἔπρεπε νά φύγω ἀπό μπροστά τους μόλις τά μάντευα στό μάκρος, γιά τή συμπεριφορά τους πρὸς τή στοά δέ θά μπορούσα ἀλήθεια νά ἐκφραστῶ μέ βεβαιότητα, ὅμως ἀρκεῖ βέβαια γιά νά καθησυχάσω ὅτι σέ λίγο ξαναγύριζα, δέν ἔβρισκα κανένα τους πιά ἐκεῖ καί τήν εἴσοδο ἄθιχτη. Ὑπῆρχαν εὐτυχισμένοι καιροί, πού ἔλεγα σχεδόν στόν ἑαυτό μου πῶς ὁ ἀνταγωνισμός τοῦ κόσμου ἐναντίον μου ἴσως εἶχε σταματήσει ἢ κοπάσει, ἢ πῶς ἡ δύναμη τῆς στοᾶς μέ ἀποσποῦσε ἀπό τόν ἀγῶνα ἐξοντώσεως πού γινόταν ὡς τώρα. Ἴσως ἡ στοά προστατεύει περισσότερο ἀπ' ὅσο εἶχα ποτέ στοχαστεῖ ἢ τολμῶ νά στοχαστῶ μέσα στό ἐσωτερικό τῆς στοᾶς. Κατάντησε νά ἔχω κάποτε τήν παιδιάτικη ἐπιθυμία νά μὴν ξαναγυρίσω πιά καθόλου στή στοά, παρὰ νά βουλευτῶ ἐδῶ κοντά στήν εἴσοδο, νά περάσω τή ζωή μου μέ τήν παρακολούθηση τῆς εἰσόδου καί νά ἔχω πάντα πρὸ ὀφθαλμῶν, καί σ' αὐτό νά θρῖσκω τήν εὐτυχία μου, πόσο γερά θά μπορούσε ἡ στοά, ἂν ἦμουν μέσα, νά μέ ἀσφαλίζει. Βέβαια, ὑπάρχει ἓνα γρήγορο ξάφνισμα ἀπ' τά παιδιάτικα ὄνειρα. Τί ἀσφάλεια εἶναι λοιπόν αὐτή πού βλέπω ἐδῶ: Μπορῶ λοιπόν νά κρίνω τόν κίνδυνο, πού διατρέχω μέσα στή στοά, μέ τήν πείρα πού ἀποχτῶ ἐδῶ ἀπέξω; Ὁσφραίνονται λοιπόν οἱ ἐχθροί μου σωστά ὅταν δέ θρῖσκομαι στή στοά; Βέβαια κάποια μυρουδιά παίρνουν γιά μένα, ὅμως ὄχι ὀλόκληρη. Καί δέν εἶναι συχνά ἡ ὑπαρξή τέλειος ὀσφρήσεως ἢ προϋπόθεση

τοῦ κανονικοῦ κινδύνου; Οἱ δοκιμές λοιπόν πού κάνω ἐδῶ εἶναι μισές καί δεκατημόρια μόνο, κατάλληλες νά μέ καθησυχάσουν καί μέ ψεύτικη καθησύχηση νά μ' ἐκθέσουν στόν ἔσχατο κίνδυνο. "Όχι, δέν παρακολουθῶ, ὅπως πίστευα. τόν ὕπνο μου, μᾶλλον ἐγώ εἶμαι αὐτός πού κοιμᾶται, ἐνῶ ὁ καταστροφέας ἀγρυπνᾷ. Ἴσως βρίσκεται ἀνάμεσα σ' ἐκείνους πού περνοδιαβαίνουν ἀδιάφορα μπροστά στήν εἴσοδο, πού βεβαιώνονται μόνο πάντα, ὄχι διαφορετικά ἀπό μένα, πώς ἡ πόρτα εἶναι ἀκόμα ἀθίχτη καί περιμένει τήν ἐπίθεσή τους, καί προσπερνᾷ μονάχα, ἐπειδή ξέρουν πώς ὁ οἰκοδεσπότης δέ βρίσκεται μέσα, ἤ ἐπειδή ἴσως μάλιστα ξέρουν πώς παραμονεύει ἄθῶος πλάι στή λόχμη. Κι ἐγκαταλείπω τή σκοπιά μου κι εἶμαι χορτάτος ἀπ' τή ζωή στό ὕπαιθρο, μοῦ φαίνεται, σά νά μήν εἶχα πιά ἐδῶ νά διδαχῶ, οὔτε τώρα οὔτε ἀργότερα. Κι ἔχω ὄρεξη νά τ' ἀποχαιρετήσω ὅλα ἐδῶ, νά κατέβω στή στοά καί νά μήν ξαναφυρίσω ποτέ πιά, ν' ἀφήσω τά πράγματα νά τραβήξουν τό δρόμο τους καί νά μήν τά σταματῶ μέ ἄσκοπη παρακολούθηση.

Ἄλλά κακοσυνηθισμένος πού τόσον καιρό τά ἔβλεπα ὅλα ὅσα συνέβαιναν πάνω ἀπ' τήν εἴσοδο, μοῦ εἶναι τώρα πολύ βασανιστικό νά ἐκτελέσω τήν κυριολεκτικά ἐντυπωσιακή διαδικασία τῆς καθόδου καί νά μήν ξέρω τί θά συμβεῖ στά γύρω μου πίσω ἀπ' τήν πλάτη μου κι ὕστερα πίσω ἀπ' τήν ξαναεφαρμοσμένη καταπακτή. Τό δοκιμάζω στήν ἀρχή σέ νύχτες θυελλώδεις ρίχνοντας γρήγορα μέσα τή λεία, φαίνεται νά πετυχαίνει, ὅμως ἂν πραγματικά ἐπέτυχε θά φανεῖ ὅταν θά ἔχω κατέβει κι ὁ ἴδιος, ὅμως θά φανεῖ, ὄχι πιά σέ μένα ἢ καί σέ μένα ἀκόμα, πολύ ἀργά. Τά παρατῶ λοιπόν καί δέν κατεβαίνω. Σκάβω ἓνα δοκιμαστικό χαντάκι, φυσικά σέ ἀρκετήν ἀπόσταση ἀπ' τήν πραγματικήν εἴσοδο, δέν εἶναι

μακρύτερο απ' όσο είμαι εγώ, κι επίσης κλεισμένο μ' ένα στρώμα θρύων. Σέρνομαι μέσα στο χαντάκι, τό σκεπάζω από πίσω μου, περιμένω προσεχτικά, υπολογίζω μικρότερα ή μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα σέ διάφορες ώρες τῆς ἡμέρας, ὕστερα πετῶ τά θρύα, βγαίνω ἔξω καί καταχωρῶ τίς παρατηρήσεις μου. Ἀποχτῶ τίς πιό διαφορετικές ἐμπειρίες, καλές ἢ κακές, ὥστόσο δέ βρίσκω ἕναν γενικό κανόνα ἢ μιάν ἀλάθευτη μέθοδο καθόδου. Γιά τοῦτο δέν ἔχω ἀκόμα κατέβει στήν πραγματικήν εἴσοδο, κι εἶμαι ἀπελλιμένος πώς μολαταῦτα πρέπει σέ λίγο νά τό κάνω. Δέν ἀπέχω πολύ απ' τήν ἀπόφαση νά φύγω μακριά, νά ξαναρχίσω τήν παλιά ἀπαρηγόρητη ζωή, πού δέν εἶχε καμιάν ἀπολύτως ἀσφάλεια, πού ἦταν ἕνα μοναδικό δυσδιάκριτο πλῆθος κινδύνων καί συνεπῶς δέν ἄφηνε νά ἰδεῖ κανεῖς μέ ἀκριβεία καί νά φοθηθεῖ τόν κάθε κίνδυνο χωριστά. Ὅπως μέ διδάσκει πάντα ἡ σύγκριση μεταξύ τῆς ἀσφαλισμένης μου στοᾶς καί τῆς ἄλλης ζωῆς. Βέβαια μιὰ τέτοια ἀπόφαση θά 'τανε σωστή τρέλα, πού γεννήθηκε μόνο απ' τήν πολύ μακρόχρονη διαδίωξη μέσα στή δίχως νόημα ἐλευθερία· ἡ στοά ἀνήκει ἀκόμα σέ μένα, δέν ἔχω παρὰ νά κάνω ἕνα θῆμα κι εἶμαι ἀσφαλισμένος. Κι ἀπολυτρώνομαι απ' ὅλες τίς ἀμφιβολίες καί τρέχω ὁλοῖσια μέρα μεσημέρι πρὸς τήν πόρτα, γιά νά τήν ἀνασηκῶσω ἀσφαλῶς, ὅμως δέν μπορῶ νά τό κάνω μολαταῦτα, περνῶ τρεχάτος πάνωθῆ της καί ρίχνομαι ἐπίτηδες μέσα σ' ἕναν ἀγκαθερό θάμνο γιά νά τιμωρήσω τόν ἑαυτό μου, νά τόν τιμωρήσω γιά ἕνα παράπτωμα πού δέν τό γνωρίζω. Ὑστερα βέβαια πρέπει στό τέλος νά πῶ στόν ἑαυτό μου πώς μολαταῦτα ἔχω δίκαιο, καί πώς πραγματικά εἶναι ἀδύνατο νά κατέβω δίχως νά ἐγκαταλείψω ἔρμαιο γιά μιὰ στιγμούλα τουλάχιστον τό ἀκριβότερο πού κατέχω σ' ὅλους τριγύρω.

στή γῆ, στά δέντρα, στοὺς ἀέρες. Κι ὁ κίνδυνος δέν εἶναι φανταστικός, παρά πολύ πραγματικός. Δέν εἶναι βέβαια ἀνάγκη νά 'ναι ἕνας πραγματικός ἐχθρός, πού νά τοῦ ἀνοίξω τήν ὄρεξη νά μέ ἀκολουθήσει, μπορεῖ πολύ καλά νά 'ναι ἕνα ὅποιοδήποτε μικρό ἀθῶο πλάσμα, ἕνα ὅποιοδήποτε ἀποκρουστικό μικρό πλάσμα πού μέ ἀκολουθεῖ ἀπό περιέργεια καί, χωρίς νά τό ξέρει, γίνεται ὁδηγός τοῦ κόσμου ἐναντίον μου, καί δέν εἶναι ἀνάγκη νά 'ναι κι αὐτό. Ἴσως εἶναι καί τοῦτο δέν εἶναι λιγότερο κακό ἀπό τ' ἄλλο, ἀπό μίαν ἀποψη εἶναι τό χειρότερο—, ἴσως εἶναι ἕνας ὅποιοσδήποτε τοῦ εἶδους μου, ἕνας πού γνωρίζει κι ἐκτιμᾷ τίς στοές, ἕνας ὅποιοσδήποτε ἀδελφός τοῦ δάσους, ἕνας φίλος τῆς εἰρήνης, ὡστόσο ἕνας φαῦλος κατεργάρης, πού θέλει νά κατοικήσει δίχως νά χτίσει. Ἄν τουλάχιστον ἐρχότανε τώρα, ἄν τουλάχιστον ἀνακάλυπτε τήν εἴσοδο μέ τή βρωμερή λαιμαργία του, ἄν τουλάχιστον ἄρχιζε αὐτοῦ νά καταπιάνεται νά ξεσκεπάσει τά θρύα, κι ἄν τό κατόρθωνε καί εἰσχωροῦσε στή θέση μου κι ἦτανε κίόλας τόσο μέσα, ὥστε νά ξεπροβάλει μπροστά μου γιά μιά στιγμή ἀκριβῶς ὁ πισινός του, ἄν τουλάχιστον συνέβαιναν ὅλα αὐτά γιά νά μπορούσα νά τοῦ ριχτῶ ἀπό πίσω μέ λύσσα, χωρίς ἐνδοιασμούς, νά τόν δαγκάσω, νά τόν σπαράξω, νά τόν ξεσκίσω καί νά τοῦ ρουφήξω τό αἷμα, καί νά μπορούσα νά στοιδιάξω τό κουφάρι του μαζί μέ τήν ἄλλη λεία, προπάντων ὁμως, αὐτό θά 'ταν τό κυριότερο, νά θρυσκόμουν τέλος ξανά στή στοά μου, αὐτή τή φορά θά θαύμαζα πρόθυμα καί τό λαβύρινθο ἀκόμα, πρῶτα πρῶτα ὁμως θά 'σερνα τή σκέπη τῶν θρύων πάνθῃ μου καί θά ἠσύχαζα, πιστεύω, ὁλόκληρο τό ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς μου. Ὅμως δέν ἐρχεται κανεῖς καί μένω μόνος μέ τόν ἑαυτό μου. Ἀπασχολημένος ὁλοένα μόνο μέ τή δυσκολία τοῦ ζητήμα-

τος, χάνω πολύ από τή δειλία μου, δέν ἀποφεύγω πιά τήν εἴσοδο οὔτε ἐξωτερικά, γίνεται ἡ ἀγαπημένη μου ἀσχολία νά κυκλοφέρνω γύρω της, μοιάζει σχεδόν σά νά ἔμαι ἐγώ ὁ ἐχθρός καί παραμονεύω τήν κατάλληλη εὐκαιρία γιά νά εἰσχωρήσω μ' ἐπιτυχία. Ἄν εἶχα τουλάχιστον κάποιον πού νά μποροῦσα νά τόν ἐμπιστευθῶ, πού νά μποροῦσα νά τόν τοποθετήσω στή σκοπιά μου, τότε θά μποροῦσα βέβαια νά κατέβω ἀξένοιαστος. Θά συμφωνοῦσα μ' αὐτόν πού τόν ἐμπιστεύομαι νά παρακολουθήσει μέ ἀκριβεία τήν κατάσταση κατά τήν κάθοδό μου κι ἓνα μακρὺ χρονικό διάστημα κατόπι, σέ περίπτωση προμηνύματος κινδύνου, νά χτυπήσει τή σκέπη τῶν δρύων, ἄλλο ὅμως τίποτε. Ἔτσι θ' ἀπαλασσοῦμαι ἀπ' ὅλα, δέ θά ἔμεινε τίποτε, τό πολύ ὁ ἐμπιστός μου. – Δέ θά ζητήσῃ λοιπόν μιά ἀντεκδούλευση, δέ θά θελήσῃ τουλάχιστον νά ἴδῃ τή στοά; Αὐτό μόνο, ν' ἀφήσω κάποιον θεληματικά νά μπεῖ στή στοά μου, θά μοῦ ἦταν ἐξαιρετικά δυσάρεστο. Τήν ἔχω χτίσει γιά μένα, ὄχι γιά ἐπισκέπτες, νομίζω, δέ θά τόν ἄφηνα νά μπεῖ· ἀκόμα καί γιά χάρη τοῦ ὅτι μοῦ δίνει τή δυνατότητα τοῦ ἐρχομοῦ μου στή στοά, δέ θά τόν ἄφηνα νά μπεῖ. Ὅμως δέ θά μποροῦσα καί νά τόν ἀφήσω καθόλου, ἐπειδή ἢ θά ἔπρεπε νά τόν ἀφήσω νά κατέβῃ μονάχος, καί τοῦτο οὔτε νά τό φανταστῇ κανεῖς, ἢ θά ἔπρεπε νά κατεβῶμε ταυτόχρονα, ὅποτε τό κέρδος πού πρέπει ἀκριβῶς νά μοῦ ἀποφέρει θά χανόταν μέ τό νά κάνει πίσω μου παρατηρήσεις. Καί ἡ ἐμπιστοσύνη; Μπορῶ αὐτόν πού ἐμπιστεύομαι μπροστά στά μάτια μου, νά τόν ἐμπιστεύομαι τό ἴδιο κι ὅταν δέν τότε βλέπω, κι ὅταν μᾶς χωρίζει ἡ σκέπη τῶν δρύων; Εἶναι σχετικά εὐκόλο νά ἐμπιστεύεσαι κάποιον, ὅταν ταυτόχρονα τόν ἐπιτηρεῖς ἢ τουλάχιστον μπορεῖς νά τόν ἐπιτηρεῖς, εἶναι ἴσως μάλιστα δυνατό νά ἐμπιστεύεσαι

κάποιον από μακριά, όμως απ' τὸ ἐσωτερικὸ τῆς στοᾶς, δηλαδὴ μέσα ἀπὸ ἕναν ἄλλον κόσμον, νὰ ἐμπιστεύεσαι ὀλότελα κάποιον πού βρίσκεται ἔξω, νομίζω, εἶναι ἀδύνατο. Ὅμως τέτοιες ἀμφιβολίες δέ χρειάζονται κἀν, ἀρκεῖ κιόλας ἡ σκέψη ὅτι κατὰ τὴ διάρκεια ἢ μετὰ τὴν ἀπόδοσός μου θὰ μπορούσαν ὅλες οἱ ἀναρίθμητες συμπτώσεις τῆς ζωῆς νὰ ἐμποδίσουν τὸν ξένο νὰ ἐκπληρώσει τὸ καθῆκόν του, καὶ τί ἀνυπολόγιστα ἐπακόλουθα μπορεῖ νὰ ἔχει γιὰ μένα ἢ παραμικρὴ του παρεμπόδιση. Ὅχι, ὅταν κανεῖς τὰ συνοψίσει ὅλα, δὲν πρέπει καθόλου νὰ παραπονιέμαι πὼς εἶμαι μονάχος καὶ δὲν ἔχω κανέναν πού νὰ μπορῶ νὰ τὸν ἐμπιστευθῶ. Μὲ τοῦτο δὲ χάνω βέβαια τίποτε κι ἀποφεύγω πιθανόν ζημιές. Ὅμως νὰ ἐμπιστευθῶ μπορῶ μόνο στὸν ἑαυτὸ μου καὶ στὴ στοᾶ. Τοῦτο ἔπρεπε νὰ τὸ συλλογισθῶ πρωτύτερα καὶ νὰ προνοήσω γιὰ τὴν περίπτωση πού τώρα τόσο μὲ ἀπασχολεῖ. Αὐτὸ θὰ ἔταν τουλάχιστον ἓν μῆρει δυνατόν ὅταν ἄρχισε τὸ χτίσιμο. Θὰ ἔπρεπε νὰ τοποθετήσω ἔτσι τὸν πρῶτο διάδρομο, ὥστε νὰ εἶχε δύο εἰσόδους σὲ κατάλληλη ἀπόσταση ἀναμεταξύ τους, ὥστε νὰ κατέβαινα ἀπὸ τὴ μίαν εἴσοδο μὲ κάθε ἀναπόφευκτη προφύλαξη, νὰ διέτρεχα γρήγορα τὸν ἀρχικὸ διάδρομο ὡς τὴ δευτέρη εἴσοδο, ἐκεῖ νὰ σήκωνα λίγο τὴ σκέπη τῶν βρῦων, πού θὰ ἔπρεπε νὰ ἔναι ταιριασμένη ἀνάλογα πρὸς αὐτὸν τὸ σκοπὸ, κι ἀπὸ κεῖ νὰ δοκίμαζα νὰ ἐπισκοπήσω τὴν κατάστασι μερικὲς μέρες καὶ νύχτες. Ἔτσι μονάχα θὰ ἔταν σωστό. Βέβαια δύο εἰσοδοὶ διπλασιάζουν τὸν κίνδυνον, ὅμως αὐτὸς ὁ ἔνδοιασμός θὰ ἔπρεπε νὰ σιγήσει στὴν περίπτωση αὐτῇ, ἀφοῦ μάλιστα ἢ μία εἴσοδος, πού ὑπολογίστηκε μόνο ὡς σκοπιὰ, θὰ μπορούσε νὰ ἔναι στενότερη. Καὶ μὲ τούτῃ τὴ σκέψη χάνομαι μέσα σὲ τεχνικούς ὑπολογισμούς, ξαναρχίζω πάλι νὰ ὄνειρεύομαι τ' ὄνειρον μιᾶς ἐντε-

λῶς τέλειας στοᾶς, αὐτό μέ καθησυχάζει λίγο, γοητευμένος βλέπω μέ κλειστά μάτια ξεκάθαρες καί λιγότερο ξεκάθαρες ἀρχιτεκτονικές δυνατότητες γιά νά μπορῶ νά μπαινοβγαίνω ἀπαρατήρητος. "Όταν βρίζομαι ἔτσι ξαπλωμένος καί τά συλλογίζομαι αὐτά, ὑπερτιμῶ πολύ αὐτές τίς δυνατότητες, ὡστόσο μόνο ὡς τεχνικά ἐπιτεύγματα, ὄχι ὡς πραγματικά πλεονεκτήματα, ἐπειδή τοῦτο τό ἀπρόσκοπτο ἔμπα κι ἔβγα τί σημαίνει; Δείχνει ἀνήσυχη διάνοια, ἀδέβαιη ἐκτίμηση τοῦ ἑαυτοῦ μας, ρυπαρές ἐπιθυμίες, κακές ιδιότητες, πού γίνονται ἀκόμα χειρότερες στή θεά τῆς στοᾶς, πού ὡστόσο στέκει αὐτοῦ καί μπορεῖ νά σταλάξει εἰρήνη, ὅταν κανεῖς τῆς ἀνοίξει ὀλότελα τόν ἑαυτό του. Τώρα βρίζομαι δέβαια ἔξω ἀπ' αὐτή καί ζητῶ μιά δυνατότητα ἐπιστροφῆς· γι' αὐτόν τό σκοπό θά ἦσαν πολύ ἐπιθυμητές οἱ ἀναγκαῖες τεχνικές διευθετήσεις. "Όμως ἴσως ὄχι καί τόσο. Δέ σημαίνει πῶς ὑποτιμᾶς πολύ τή στοά στόν στιγμιαῖο νευρικό φόβο, ὅταν τή βλέπεις μόνο σά μιά σπηλιά, ὅπου θέλει κανεῖς νά συρθεῖ μέ ὅσο τό δυνατό μεγαλύτερη ἀσφάλεια; "Ασφαλῶς, εἶναι δέβαια κι αὐτή ἡ σίγουρη σπηλιά, ἣ ἔπρεπε νά ἔναι, κι ὅταν φανταστῶ πῶς βρίζομαι μέσα σέ κίνδυνο, τότε μέ δόντια σφιγμένα καί μ' ὄλη τή δύναμη τῆς θελήσεως ἐπιθυμῶ νά μὴν εἶναι ἡ στοά τίποτε ἄλλο παρά ἡ προορισμένη γιά τή σωτηρία τῆς ζωῆς μου τρύπα, καί νά ἐκπληρώνει τοῦτο τό χρέος πού τῆς ἔταξαν καθαρά μέ τή δυνατότερη τελειότητα, κι εἶμαι ἔτοιμος νά τήν ἀπαλλάξω ἀπό κάθε ἄλλο χρέος. "Όμως τό ζήτημα ἔχει ἔτσι, ὅτι στήν πραγματικότητα –κι αὐτή τήν πραγματικότητα δέν ἔχει κανεῖς μάτια νά τή δεῖ στή μεγάλη ἀνάγκη κι ἀκόμα καί σέ παρακινδυνευμένους καιρούς πρέπει κανεῖς νά καταβάλλει προσπάθεια γιά νά τή δεῖ – παρέχει δέβαια πολλήν ἀσφάλεια, ὁμως καθόλου ἀρκετή, ἔ-

πειδή μήπως παύουν ποτέ οι ἔγνοιες ὀλότελα μέσα σ' αὐτή; Εἶναι ἔγνοιες διαφορετικές, πὶο περήφανες, πλουσιότερες σέ περιεχόμενο, συχνά πολὺ ἀπωθημένες, ὅμως ἡ διαβρωτική τους ἐπίδραση εἶναι ἴσως ἡ ἴδια ὅπως ἐκείνη τῶν φροντίδων πού ἐτοιμάζει ἔξω ἡ ζωή. "Ἄν εἶχα οἰκοδομήσει τὴ στοά μόνο γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῆς ζωῆς μου, δέ θά εἶχα βέβαια ἀπατηθεῖ, ὅμως ἡ ἀναλογία μεταξύ τῆς τεράστιας ἐργασίας καί τῆς πραγματικῆς ἀσφάλειας, ὅσο τουλάχιστον εἶμαι σέ θέση νά τὴν αἰσθανθῶ καί ὅσο μπορῶ νά ὠφεληθῶ ἀπ' αὐτή, δέ θά ἔταν γιὰ μένα εὐνοϊκή. Εἶναι πολὺ ὀδυνηρὸ νά τό ὁμολογῶ αὐτό, ὅμως πρέπει νά γίνει ἀκριβῶς μπροστά στήν εἴσοδο ἐκεῖ, πού τώρα κλείνεται, κυριολεχτικά σπασμωδικά μάλιστα, στὰ μούτρα μου, ἔμένα τοῦ χτίστη καί τοῦ ιδιοχτήτη.

"Ὅμως ἡ στοά δέν εἶναι ἀκριβῶς μόνο μιά τρύπα σωτηρίας. Ὅταν στέκω στήν κεντρική πλατεία, περιτριγυρισμένος ἀπ' τίς ψηλές προμήθειες τοῦ κρέατος, μέ τό πρόσωπο στραμμένο στοὺς δέκα διαδρόμους πού ξεκινᾶνε ἀπό δῶ, ὁ καθένας ἰδιαίτερα χαμηλωμένος ἢ ὑψωμένος ἀνάλογα πρὸς τὴν ὄλη πλατεία, ἀπλωτός ἢ στρογγυλεμένος, πλαταίνοντας ἢ στενεύοντας, καί ὅλοι ὁμοιόμορφα ἤσυχτοι καί ἄδειοι κι ἔτοιμοι, ὁ καθεὶς μέ τόν τρόπο του νά μέ ὀδηγήσουν παρακάτω πρὸς τίς πολλές πλατεῖες, πού κι αὐτές ὅλες ἤσυχες κι ἄδειες – τότε ἡ σκέψη γι' ἀσφάλεια εἶναι μακριά μου, τότε ξέρω ἀκριβῶς πῶς ἐδῶ εἶναι τό κάστρο μου, πού τό κέρδισα ἀπ' τὴν ἀνυπόταχτη γῆ ξύνοντας καί δαγκάνοντας, ποδοπατώντας καί σκουπώντας, τό κάστρο μου πού δέν μπορεῖ μέ κανέναν τρόπο ν' ἀνήκει σέ ἄλλον καί πού εἶναι τόσο δικό μου, ὥστε μπορῶ ἐδῶ στό τέλος ἤσυχτα νά λάβω ἀπό τόν ἔγχθρό μου καί τὴ θανατική λαβωματιά, ἐπειδὴ τό αἷμα μου

θά χυθεί ἐδῶ στό δικό μου χῶμα καί δέ θά πάει χαμένο. Καί ποιό ἄλλο εἶναι λοιπόν καί τό νόημα ἀπ' τῆς ὁμορφῆς ὧρες πού συνηθίζω νά περνῶ στούς διαδρόμους, κοιμισμένος μισοειρηνικά, ἀγρυπνώντας μισοχαρούμενα, σέ τούτους τούς διαδρόμους, πού ἔχουν ἀκριβέστατα ὑπολογιστεῖ γιά μένα, γιά εὐχάριστο τάνυσμα, γιά παιδιάτικο κύλισμα, γιά ὄνειροπόλο ξάπλωμα, γιά μακάριο ἀποκοίμισμα. Καί οἱ μικρές πλατεῖες, πού τήν καθεμιᾶ τή γνωρίζω καλά, τήν καθεμιᾶ τήν ξεχωρίζω καθαρά μέ κλειστά μάτια παρ' ὅλη τήν ὁμοιότητά τους ἀπ' τήν κλίση τῶν τοίχων, μέ περιβάλλουν εἰρηνικά καί ζεστά, ὅσο καμιά φωλιά δέν περιβάλλει τό πουλί της. Καί ὅλα, ὅλα ἤσυχα καί ἄδεια.

Ἄν ὅμως εἶναι ἔτσι, γιατί τότε διστάζω, γιατί φοβοῦμαι τόν παρείσρακτο περισσότερο ἀπ' τή δυνατότητα νά μὴν ξαναϊδῶ ἴσως ποτέ τή στοά μου; Λοιπόν, τό τελευταῖο αὐτό εἶναι εὐτυχῶς ἀδύνατο, δέν εἶναι καθόλου ἀνάγκη νά διευκρινίσω μέ συλλογισμούς τί σημαίνει γιά μένα ἡ στοά· ἐγώ κι ἡ στοά ἀνήκουμε τόσο μαζί, ὥστε μπορῶ ἤσυχα, ἤσυχα μ' ὅλο μου τό φόβο, νά ἐγκατασταθῶ ἐδῶ, δέν ἔπρεπε νά δοκιμάσω νά ὑπερνικήσω τόν ἑαυτό μου γιά ν' ἀνοίξω παρ' ὅλους τούς ἐνδοιασμούς τήν εἴσοδο, θά ἦταν ἐντελῶς ἀρκετό ἂν περίμενα ἄπραχτος – ἐπειδή τίποτε δέν μπορεῖ νά μᾶς χωρίζει διαρκῶς – καί μ' ἕναν ὅποιοδήποτε τρόπο ἀσφαλῶς θά κατέβω στό τέλος. Ὅμως πόσος καιρός μπορεῖ νά περάσει θέβαια ὡς τότε καί πόσα μποροῦν νά συμβοῦν στό διάστημα αὐτό ἐδῶ ἐπάνω ὅσο κι ἐκεῖ κάτω; Κι ὥστόσο ἐναπόκειται μόνο σέ μένα νά συντομέψω αὐτό τό χρονικό διάστημα καί νά κάνω ἀμέσως αὐτό πού χρειάζεται.

Καί τότε, ἀνίκανος πιά ἀπ' τήν κούραση νά σκεφτῶ, μέ κρεμασμένο κεφάλι, μέ ἀβέβαια πόδια, μισοκοιμισμένος, πε-

ρισσότερο ψηλαφώντας παρά περπατώντας, πλησιάζω τήν είσοδο, σηκώνω σιγά τὰ θρύα, κατεβαίνω άργά, αφήνω άπό άφηρημάδα τήν είσοδο περισσότερο άπ' όσο χρειάζεται άσκέπαστη, θυμούμαι ύστερα τήν παράλειψη, ξανανεβαίνω έπάνω για νά τήν επανορθώσω, αλλά γιατί ν' άνέβω λοιπόν; Μόνο τή σκέπη τών θρύων πρέπει νά κλείσω, καλά, ξανακατεβαίνω λοιπόν και τέλος κλείνω τή σκεπή. Μόνο στήν κατάσταση αυτή, αποκλειστικά σ' αυτή τήν κατάσταση μπορώ νά κάνω αυτό τό πράγμα. – “Υστερα λοιπόν κείτομαι κάτω άπ' τά θρύα, πάνω στή λεία πού έφερα μέσα, περιχυμένος άπό αίματα και χυμούς άπ' τά κρέατα, και θά μπορούσα ν' αρχίσω τόν ποθητόν ύπνο. Τίποτε δέ μ' ένοχλεί, κανείς δέ μέ άκολουθήσε, πάνω άπ' τά θρύα φαίνεται, τουλάχιστον ώς τώρα, νά ναι ήσυχία, κι άκόμα κι αν δέν ήταν ήσυχία, νομίζω, δέ θά μπορούσα τώρα νά χρονοτριβώ μέ παρατηρήσεις: άλλαξα τόπο, άπ' τόν έπάνω κόσμο ήρθα στή στοά μου κι αισθάνομαι άμέσως τήν επίδραση τής άλλαγής. Είναι ένας καινούργιος κόσμος πού δίνει καινούργιες δυνάμεις, κι ό,τι έπάνω είναι κούραση έδω δέν ισχύει ώς τέτοια. Έπέστρεψα άπό νά ταξίδι, μέχρις άναισθησίας κουρασμένος άπ' τά στραπάτσα, όμως τό ξαναντίκρισμα τής παλιής κατοικίας, ή δουλειά του συγυρίσματος πού μέ περιμένει, ή ανάγκη νά επιθεωρήσω γρήγορα όλους τούς χώρους τουλάχιστον επίπολαια, προπάντων όμως νά εισχωρήσω γρήγορα έως τήν κεντρική πλατεία, όλα αυτά μεταβάλλουν τήν κούρασή μου σέ άνησυχία και ζήλο, είναι σά νά χα κοιμηθεί πολύωρον και βαθύν ύπνο τή στιγμή πού πάτησα στή στοά. Η πρώτη δουλειά είναι πολύ επίπονη και μέ άπασχολεί καθ' ολοκληρίαν: νά κουβαλήσω δηλαδή τή λεία μέσα άπ' τούς στενούς και μέ άδύνατα τοιχώματα διαδρόμους του λαβυρίνθου.

Σπρώχνω μέ ὄλη τή δύναμη καί τά καταφέρνω, ὅμως πολύ ἀργά κατά τή γνώμη μου· γιά νά ἐπιταχύνω τήν ἐργασία, ρίχνω ἕνα μέρος ἀπ' τά κρέατα πίσω καί στριμώχνομαι ἀπό πάνω τους, ἀνάμεσά τους, ἔχω τώρα μόνο ἕνα μέρος μπροστά μου, τώρα εἶναι εὐκολότερο νά τό προωθήσω, ὅμως βρίσκομαι τόσο μέσα στήν ἀφθονία τοῦ κρέατος ἐδῶ στους στενοὺς διαδρόμους, μέσα ἀπ' τούς ὁποίους, ἔστω κι ἂν εἶμαι μονάχος, δέ θά μπορέσω πάντα εὐκολα νά περάσω, ὥστε μπορῶ πολύ καλά νά πνιγῶ μέσα στίς ἴδιες μου προμήθειες, κάποτε μπορῶ πιά μόνο τρώγοντας καί πίνοντας νά προφυλαχτῶ ἀπ' τό βᾶρος τους. Ὅμως ἡ μεταφορά κατορθώνεται, τήν τελειώνω σέ ὄχι πολύν χρόνο, ὁ λαβύρινθος ὑπερνικήθηκε, ἀνασαινοντας μέ ἀνακούφιση στέκω σ' ἕναν κανονικό διάδρομο, φέρνω τή λεία μέσα ἀπό ἕναν συνδετικό σ' ἕναν ιδιαίτερα προβλεπόμενον γιά τέτοιες περιπτώσεις κεντρικό διάδρομο, πού μέ ἀπότομη κλίση ὁδηγεῖ πρὸς τήν κεντρική πλατεία. Τώρα δέν εἶναι πιά κόπος, τώρα κυλᾶνε καί χύνονται ὅλα σχεδόν μόνα τους κάτω. Ἐπιτέλους στήν κεντρική μου πλατεία! Ἐπιτέλους θά μπορέσω νά ἡσυχάσω. Ὅλα εἶναι ἀμετάβλητα, δέ φαίνεται νά ἔχει συμβεῖ τίποτε σοδαρό, οἱ μικρές ζημιές, πού παρατηρῶ μέ τήν πρώτη ματιά, γρήγορα θά διορθωθοῦν, μονάχα τή μακριά περιοδεία ἀκόμα ἀνάμεσα ἀπ' τούς διαδρόμους πρῶτα πρῶτα, ὅμως αὐτό δέν εἶναι κόπος, αὐτό εἶναι συνομιλία μέ φίλους, ὅπως τό ἴκανα τούς παλιούς καιρούς, ἢ -δέν εἶμαι ἀκόμα τόσο γέρος, ὅμως γιά πολλά θολώνει ἡ μνήμη μου ὀλότελα- ὅπως τό ἔκανα ἢ ἀκουγα πῶς συνήθως γίνεται. Ἀρχίζω τώρα ἀργά ἀπό σκοποῦ μέ τόν δεύτερο διάδρομο, ἀφοῦ εἶδα τήν κεντρική πλατεία, διαθέτω ἀνεξάντλητο χρόνο -πάντα μέσα στή στοά διαθέτω ἀνεξάντλητο χρόνο-, ἐπειδή ὅλα ὅσα κάνω ἐκεῖ εἶ-

ναι καλά και σπουδαία και σά νά μέ χορταίνουν. Ἀρχίζω μέ τόν δεύτερο διάδρομο και διακόπτω τήν ἐπιθεώρηση στή μέση και περνῶ στόν τρίτο διάδρομο και ἀφήνομαι ξανά νά ὀδηγηθῶ ἀπ' αὐτόν στήν κεντρική πλατεία και πρέπει τώρα βέβαια νά ξαναπιάσω τόν δεύτερο διάδρομο ἐκ νέου και παίζω ἔτσι μέ τή δουλειά και τήν πληθαίνω και γελῶ μέσα μου και χαίρομαι και τά χάνω ὁλότελα ἀπ' τήν πολλή δουλειά, ὥστόσο δέν τήν παρατῶ. Γιά χάρη σας, διάδρομοι και πλατείες και προπάντων γιά τά ζητήματά σου, κεντρική πλατεία, εἶναι ἀλήθεια πώς ἦρθα, ἀψήφησα τή ζωή μου, ἀφοῦ πολύν καιρό ἔκανα τή βλακεία νά τρέμω γιά χάρη της και ν' ἀναβάλλω τήν ἐπιστροφή μου σέ σās. Τί μέ νοιάζει ὁ κίνδυνος, τώρα, πού εἶμαι κοντά σας; Μοῦ ἀνήκετε, σās ἀνήκω, εἶμαστε ἐνωμένοι, τί μορεῖ νά μās συμβεῖ; Μορεῖ νά συνωστίζεται κιόλας ἐπάνω τό πλήθος και νά ἔναι ἔτοιμο τό ρύγχος πού θά διατρυπήσει τά δοῦα. Και μέ τή βουβαμάρα της και τήν ἐρημιά της μέ χαιρετᾶ τώρα και μένα ἡ στοά και ἐνδυναμώνει τά λόγια μου. Ὡστόσο μέ καταλαμβάνει μολαταῦτα μιά ὀρισμένη νωθρότητα και σέ μιά πλατεία, πού ἀνήκει στίς ἀγαπημένες μου, κουλουριάζομαι λίγο, ἀκόμα δέν τά ἔχω ἐπιθεωρήσει ὅλα καθόλου, ἀλλά θέλω βέβαια νά ἔξακολουθήσω τήν ἐπιθεώρηση ὡς τό τέλος, δέ θέλω νά κοιμηθῶ ἐδῶ, μόνο ὑποχωρῶ στόν πειρασμό νά βουλευτῶ σά νά ἔθελα νά κοιμηθῶ, θέλω νά δῶ, ἂν κατορθώνεται ἀκόμα ἐδῶ πάντα τόσο καλά, ὅπως ἄλλοτε. Κατορθώνεται, ὁμως ἐγῶ δέν τό κατορθώνω ν' ἀπαλλαγῶ, μένω ἐδῶ σέ βαθύν ὕπνο.

Κοιμήθηκα βέβαια πολλήν ὥρα. Μόνο ἀπό τόν τελευταῖον ὕπνο, πού διαλύεται μόνος του, ξυπνῶ, ὁ ὕπνος πρέπει νά ἔναι πιά πολύ ἔλαφρός, ἐπειδή μέ ξυπνᾶ ἔνα μόλις ἀκουστό σούρισμα. Τό καταλαβαίνω ἀμέσως, τό μικρό ζουζουλο.

πού λίγο τό πρόσεξα καί πολύ τοῦ χαρίστηκα, ἔχει κάπου ὀρυξεί κατά τήν ἀπουσία μου ἕναν καινούργιο δρόμο, ὁ δρόμος αὐτός ἔχει συναντήσει ἕναν παλιό, ὁ ἀέρας μπερδεύεται αὐτοῦ καί τοῦτο δημιουργεῖ τόν συριστικόν ἤχο. Πόσο ἀκατάπαυστα ἐργατικά ζούζουλα εἶναι αὐτά καί πόσο ὀχληρός ὁ ζῆλος τους! Θά πρέπει, βάζοντας αὐτί ἀκριβῶς στούς τοίχους τοῦ διαδρόμου μου, νά ἐξακριβώσω πρῶτα μέ δοκιμαστικές ὀρυξεις τόν τόπο τῆς ἀνωμαλίας κι ὕστερα μόνο νά μπορέσω ν' ἀπομακρύνω τό θόρυβο. Ἄλλωστε μπορεῖ τό καινούργιο ὄρυγμα, ἂν ἀνταποκρίνεται κάπως στίς συνθηκες τῆς στοᾶς, νά μοῦ εἶναι καί καλοδεχούμενο ὡς καινούργιος ἀεραγωγός. Ὅμως τούς μικρούς θά τούς προσέχω τώρα πολύ καλύτερα ἀπό πρίν, σέ κανέναν δέν πρέπει νά χαριστώ. Μιά κι ἔχω μεγάλη πείρα σέ τέτοιες ἔρευνες δέ θά διαρκέσει βέβαια πολύ καί μπορῶ ν' ἀρχίσω ἀμέσως μ' αὐτό, προβλέπονται βέβαια ἀκόμα κι ἄλλες δουλειές, ὅμως τούτη εἶναι ἡ πιό ἐπείγουσα, μέσα στούς διαδρόμους μου πρέπει νά ὑπάρχει ἡσυχία. Αὐτός ὁ θόρυβος εἶναι ἄλλωστε σχετικά ἀθῶος· δέν τόν ἀκουσα καθόλου ὅταν ἤρθα, ἂν καί ἀσφαλῶς θά ὑπῆρχε· ἔπρεπε πρῶτα νά ξανασυνηθίσω ὀλοτελα τό σπίτι, γιά νά τόν ἀκούσω, εἶναι τρόπον τινά ἀκουστός μόνο μέ τό αὐτί τοῦ οἰκοδεσπότη. Καί δέν εἶναι κἀν διαρκῆς, ὅπως συνήθως εἶναι τέτοιοι θόρυβοι, κάνει μεγάλες ἀνάπαυλες, αὐτό ὀφείλεται προφανῶς σ' ἐμβολή τοῦ ρεύματος τοῦ ἀέρος. Ἀρχίζω τήν ἔρευνα, ὅμως δέν τό κατορθώνω νά βρῶ τό μέρος, ὅπου θά ἔπρεπε κανεῖς νά ἐπέμβει, κάνω βέβαια μερικές ὀρυξεις, ὅμως μόνο στήν τύχη· φυσικά ἔτσι δέν προκύπτει τίποτε, καί ἡ μεγάλη ἐργασία τῆς ἐκσκαφῆς καί ἡ ἀκόμα μεγαλύτερη τῆς προσχώσεως καί ἰσοπεδώσεως εἶναι μάταιη. Δέν πλησιάζω καθόλου τόν τόπο

τοῦ θορύβου, ἔξακολουθεῖ ν' ἀντηχεῖ ἀπαράλλαχτα λεπτός σέ κανονικά διαστήματα, μιά φορά σά σούρισμα. μιά φορά σά σφύριγμα. Βέβαια θά μπορούσα πρὸς τό παρόν καί νά τό ἀφήσω στήν ἡσυχία του, εἶναι βέβαια πολύ ἐνοχλητικό, ὅμως δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει ἀμφιβολία γιά τήν προέλευση τοῦ θορύβου πού παραδέχτηκα, δέ θά δυναμώσει λοιπόν, ἀπεναντίας, μπορεῖ καί νά συμβεῖ, ὥστε μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου –ποτέ ὡς τώρα δέν περιμένα πάντως τόσο πολύ– τέτοιοι θόρυβοι νά σταματήσουνε μόνοι τους μέ τήν ἔξακολουθήση τῆς ἐργασίας τῶν μικρῶν ὀρύχων, καί ἀνεξάρτητα ἀπ' αὐτό, συχνά ἓνα τυχαῖο γεγονός σέ φέρνει εὐκολα ἐπί τά ἴχνη τῆς ἀνωμαλίας, ἐνῶ συστηματική ἔρευνα μπορεῖ πολύν καιρό ν' ἀστοχεῖ. Ἔτσι παρηγοριέμαι καί θά προτιμοῦσα νά ἔξακολουθήσω τήν περιπλάνηση στούς διαδρόμους καί τήν ἐπίσκεψη στίς πλατείες, πού πολλές ἀκόμα δέν τίς ἔχω ξαναἰδεῖ, καί στό ἀναμεταξύ νά κινηθῶ λίγο μέσα στήν κεντρική πλατεία, ὅμως αὐτό δέ μ' ἀφήνει, πρέπει νά ἔξακολουθήσω τήν ἔρευνα. Πολύ χρόνο, πολύ χρόνο. πού θά μπορούσε καλύτερα νά χρησιμοποιηθεῖ, μοῦ κοστίζουν τά μικρά ζούζουλα. Σέ τέτοιες περιστάσεις εἶναι συνήθως τό τεχνικό πρόβλημα πού μέ θέλγει, φαντάζομαι λόγου χάρη τήν ἀφορμή τοῦ θορύβου, πού τό αὐτί μου ἔχει τήν ἱκανότητα νά ξεχωρίσει σ' ὅλες του τίς λεπτότητες, ἀκριβέστατα προσδιορισμένες, καί τώρα διάζομαι νά ἐλέγξω ἄν αὐτό ἀνταποκρίνεται στήν πραγματικότητα. Πολύ δικαιολογημένα, ἐπειδή ὅσο δέν ἔχει γίνει ἐδῶ μιά διαπίστωση, δέν μπορῶ καί νά αἰσθάνομαι τόν ἑαυτό μου ἀσφαλῆ, ἔστω κι ἄν ἐπρόκειτο μόνο νά ξέρω πού θά κυλήσει ἓνας κόκκος ἄμμου πού πέφτει ἀπό ἓναν τοῖχο. Κι ἀκόμα ἓνας τέτοιος θόρυβος δέν εἶναι ἀπό τήν ἄποψη αὐτή μιά καθόλου ἀναξιόλογη ὑπόθεση. Ὡ-

στόσο αξιόλογη ἢ ἀναξιόλογη, ὅσο κι ἂν ψάχνω, δέ βρίσκω τίποτε, ἢ μᾶλλον βρίσκω πάρα πολλά. Ἰσα ἴσα στήν ἀγαπημένη μου πλατεία ἔπρεπε νά συμβεῖ αὐτό, στοχάζομαι, ἀπομακρύνομαι πολύ ἀπό κεῖ, στή μέση σχεδόν τοῦ δρόμου πρὸς τὴν ἐπόμενη πλατεία, ὅλη ἡ ὑπόθεση εἶναι ἀληθινὰ ἀστεία, σά νά 'θελα ν' ἀποδείξω πὼς δέ μοῦ προξένησε μόνο ἡ ἀγαπημένη μου πλατεία ἴσα ἴσα αὐτὴ τὴν ἀνωμαλία, παρά πὼς ὑπάρχουν ἀνωμαλίες κι ἄλλου, κι ἀρχίζω ν' ἀφουγκράζομαι χαμογελώντας, ὅμως γρήγορα παύω νά χαμογελῶ, ἐπειδὴ ἀληθινὰ τό ἴδιο σούρισμα ὑπάρχει κι ἐδῶ. Δέν εἶναι βέβαια τίποτε, κάποτε πιστεύω πὼς κανένας ἐκτός ἀπό μένα δέ θά τ' ἄκουγε, ἐγὼ βέβαια τό ἀκούγω τώρα μέ τό ἀκονισμένο ἀπὸ τὴν πείρα αὐτὴ ὄλο καὶ καθαρότερα, ἂν καὶ στήν πραγματικότητα παντοῦ εἶναι ἀκριβῶς ὁ ἴδιος θόρυβος, καθὼς μπορῶ νά πεισθῶ μέ τὴ σύγκριση. Οὔτε καὶ γίνεται δυνατότερος, ὅπως ἀναγνωρίζω, ὅταν δίχως νά βάζω αὐτὸ στὸν τοῖχο ἀκριβῶς, ἀφουγκράζομαι στή μέση τοῦ διαδρόμου. Τότε μπορῶ μόνο μέ προσπάθεια, μέ προσήλωση μάλιστα, νά μαντέψω μᾶλλον ποῦ καὶ ποῦ παρά ν' ἀκούσω τὴν πνοὴ ἑνὸς ἤχου. Ὅμως ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ ὁμοιότητα σ' ὅλους τοὺς τόπους μ' ἐνοχλεῖ περισσότερο, ἐπειδὴ δέ συμβιβάζεται μέ τὴν ἀρχικὴ μου ὑπόθεση. Ἄν εἶχα μαντέψει σωστά τὴν αἰτία τοῦ θορύβου, θά 'πρεπε ἀπὸ ἓνα ὀρισμένο μέρος, πού θά ἦταν δυνατόν ἀκριβῶς νά προσδιοριστεῖ, ν' ἀκτινοβολεῖ μέ τὴ μεγαλύτερη ἔνταση κι ὕστερα νά γίνεται ὄλο καὶ πῶς ἀδύνατος. Ἄν ὅμως ἡ ἐξήγησή μου δέν ἐπαλήθευε, τί ἄλλο ἦταν; Ὑπῆρχε ἀκόμα ἡ δυνατότητα νά ὑπῆρχαν δυὸ ἐπίκεντρα τοῦ θορύβου· ἐγὼ ἀφουγκραζόμουν ὡς τώρα μόνο μακριὰ ἀπ' τὰ ἐπίκεντρα καὶ ὅταν πλησίαζα πρὸς τό ἓνα ἐπίκεντρο, δυνάμωναν βέβαια οἱ θόρυβοί του, ὅμως ἐπειδὴ ἀδυ-

νάτιζαν οί θόρυβοι του άλλου, τό γενικό αποτέλεσμα για τό αὐτί ἔμενε περίπου τό ἴδιο. Σχεδόν πίστεψα κιόλας, ὅταν ἀφουγκράστηκα μέ ἀκρίβεια, ὅτι ἀναγνώρισα διαφορές ἤχου πού ἀνταποκρίνονταν πρὸς τήν καινούργια ὑπόθεση, ἄν καί μόνο πολύ ἀμυδρές. Πάντως ἔπρεπε νά ἐπεκτείνω πολύ μακρύτερα τήν περιοχή τῶν πειραματισμῶν ἀπ' ὅσο εἶχα κάνει ὡς τώρα. Γιά τοῦτο κατεβαίνω τό διάδρομο ὡς κάτω στήν κεντρική πλατεία κι ἀρχίζω ν' ἀφουγκράζομαι ἐκεῖ. – Περίεργο, κι ἐδῶ ὁ ἴδιος θόρυβος. Λοιπόν, εἶναι ὁ θόρυβος πού προξενοῦν οἱ ἐσκαφές κάποιων ἀσήμαντων ζῶων, πού ἐκμεταλλεύτηκαν τό χρόνο τῆς ἀπουσίας μου κατά τρόπον ἄτιμο, πάντως ἀποκλείεται νά ἔχουν πρόθεση ἐναντίον μου, εἶναι ἀπασχολημένα μονάχα μέ τό ἔργο τους καί, ὅσο δέν τοὺς τυχαίνουν στό δρόμο ἐμπόδια, βαστοῦν τήν κατεύθυνση πού πῆραν μιά φορά, αὐτά ὅλα τά ξέρω, μολαταῦτα μοῦ εἶναι ἀκατανόητο καί μέ ταράζει καί μέ συγχύζει τό πολύ ἀπαραίτητο γιά τήν ἐργασία λογικό, ὅτι τολμήσανε νά πλησιάσουν τήν κεντρική πλατεία. Δέ θέλω ἀπό τήν ἀποψη αὐτή νά κάνω διακρίσεις: ἦταν τό ὅπωςδήποτε σημαντικό βάθος ὅπου βρῖσκεται ἡ κεντρική πλατεία, ἦταν ἡ μεγάλη της ἔκταση καί τό ἀνάλογο μ' αὐτήν δυνατό ρεῦμα τοῦ ἀέρα πού τρόμαξε τοὺς ὀρύχους, ἢ ἦταν ἀπλῶς τό γεγονός πῶς αὐτή ἦταν ἡ κεντρική πλατεία πού τήν πῆραν κάπως εἶδηση καί τοὺς μπῆκε μέσα στό κοντό τους μυαλό; Πάντως δέν παρατήρησα ὡς τώρα ἐσκαφές στοὺς τοίχους τῆς κεντρικῆς πλατείας. Ἐρχονταν βέβαια πλήθος ζῶα, δελεασμένα ἀπό τίς δυνατές ἀναθυμιάσεις (ἐδῶ εἶχα τό μόνιμο κυνήγι μου), ὁμως τρυποῦσαν σκάδοντας κάπου ψηλά στοὺς διαδρόμους μου κι ἐρχόντανε ὕστερα, δισταχτικά βέβαια, ὥστόσο δελεασμένα σφοδρά, κατεβαίνοντας βιαστικά τοὺς διαδρόμους.

“Ωστε λοιπόν σκάβανε καί στους διαδρόμους. “Αν είχα τουλάχιστον έκτελέσει τά σπουδαιότερα σχέδια τῆς νεανικῆς καί τῆς πρώτης μου ἀνδρικής ἐποχῆς, ἢ μᾶλλον ἂν εἶχα τή δύναμη νά τά ἐκτελέσω, ἐπειδή ἡ θέληση δέ μου ἔλειψε. “Ἐνα ἀπό τούτα τά ἀγαπημένα σχέδια ἦταν νά χωρίσω τήν κεντρική πλατεία ἀπό τό χῶμα πού τήν περιβάλλει, δηλαδή ν’ ἀφήσω μόνο τούς τοίχους τῆς σ’ ἕνα πάχος ἀνάλογο κάπως μέ τό ὕψος μου, ἔξω ἀπό κεῖ ὅμως καί γύρω ἀπ’ τήν κεντρική πλατεία νά φτιάξω ἕναν κενό χῶρο στίς διαστάσεις τοῦ τοίχου, ἐκτός ἀπό ἕνα μικρό θεμέλιο. πού δυστυχῶς δέν μπορεῖ νά χωριστεῖ ἀπ’ τή γῆ. Μέσα σ’ αὐτόν τόν κενό χῶρο φανταζόμουν πάντα, καί ὄχι βέβαια ἀδικαιολόγητα, τόν ὁμορφότερον τόπο διαμονῆς πού θά μπορούσε νά ὑπάρξει γιά μένα. Νά κρέμεσαι πάνω σέ τούτη τήν καμπυλότητα, ν’ ἀναρριχίσαι ἐπάνω, νά γλιστρᾷς κάτω, ν’ ἀναποδογυρίζεις καί νά ἔχεις πάλι ἔδαφος κάτω ἀπ’ τά πόδια σου, κι ὅλα τούτα τά παιχνίδια νά τά παίζεις κυριολεκτικά πάνω στό σῶμα τῆς κεντρικῆς πλατείας κι ὥστόσο ὄχι στόν κυρίως τῆς χῶρο· νά μπορεῖς ν’ ἀποφεύγεις τήν κεντρική πλατεία, νά μποροῦν τά μάτια σου νά βρῖσκουν ἡσυχία ἀπ’ αὐτή, ν’ ἀναβάλλεις γιά μιά κατοπινήν ὥρα τή χαρά νά τή δεῖς κι ὥστόσο νά μήν πρέπει νά τή στερηθεῖς, παρά νά τή κρατᾷς γερά μέσα στά νύχια σου κυριολεκτικά, κάτι πού εἶναι ἀδύνατο, ὅταν ἔχει κανεῖς μόνο τή μιά συνηθισμένη ἀνοιχτήν εἴσοδο πρὸς αὐτή· προπάντων ὅμως νά μπορεῖς νά τή φρουρεῖς, γιά τή στέρηση τῆς θέας τῆς ν’ ἀποζημιώνεσαι κατά τέτοιον τρόπο, ὥστε ἀσφαλῶς, ἂν εἶχε κανεῖς νά διαλέξει μεταξύ τῆς παραμονῆς στήν κεντρική πλατεία ἢ στόν κενόν χῶρο, θά διάλεγε τόν κενόν χῶρο γιά ὅλη του τή ζωή, γιά νά πηγαινοέρχεται πάντα αὐτοῦ καί νά φυλάγει τήν κεντρική πλατεία. Τότε δέ θά

ὑπῆρχαν θόρυβοι στοὺς τοίχους, δὲ θὰ ὑπῆρχανε θρασεῖς ἐκκαφεῖς μέχρι τὴν πλατεία κοντά, τότε θὰ ἔταν ἐκεῖ ἡ ἐγγύηση τῆς εἰρήνης κι ἐγὼ θὰ ἴμουν ὁ φρουρός τῆς· δὲ θὰ ἔχαν ἄφουγκράζομαι μὲ ἀηδία τὰ σκαψίματα τῶν μικρῶν ζούζουλων, παρὰ γοητευμένος, κάτι πού τώρα μοῦ διαφεύγει ὁλότελα: τὸ δούισμα τῆς ἡσυχίας στὴν κεντρικὴ πλατεία.

Ὅμως ὅλα αὐτὰ τὰ ὠραῖα δὲν ὑπάρχουν βέβαια τώρα, κι ἐγὼ πρέπει νὰ πάγω στὴ δουλειά μου, σχεδὸν πρέπει νὰ ἴμαι χαρούμενος ὅτι αὐτὴ ὁρίζεται σὲ ἄμεση σχέση μὲ τὴν κεντρικὴ πλατεία, ἐπειδὴ αὐτὸ μὲ ἀναφερώνει. Χρειάζομαι βέβαια, καθὼς ὅλο καὶ περισσότερο προκύπτει, ὅλες μου τίς δυνάμεις γι' αὐτὴ τὴν ἐργασία, πού στὴν ἀρχὴ φαινόταν μιά ἐντελῶς ἀσήμαντη. Ἄφουγκράζομαι τώρα στοὺς τοίχους τῆς κεντρικῆς πλατείας, κι ὅπου ἀφουγκράζομαι, ψηλά ἢ χαμηλά, στοὺς τοίχους ἢ στό ἔδαφος, στίς εἰσόδους ἢ στό ἐσωτερικό, παντοῦ, παντοῦ ὁ ἴδιος θόρυβος. Καί πόσον καιρό, πόσην ἔνταση ἀπαιτεῖ τοῦτο τὸ μακροχρόνιο ἀκρόασμα τοῦ διακοπτόμενου θορύβου. Μπορεῖ κανεῖς ὅταν θέλει νὰ ὄρει σ' αὐτὸ μιά μικρὴ παρηγοριά γιὰ νὰ γελάσει τὸν ἑαυτό του, ὅτι ἐδῶ στὴν κεντρικὴ πλατεία, ὅταν ἀπομακρύνει κανεῖς τὸ αὐτί ἀπ' τὸ ἔδαφος δὲν ἀκούγει τίποτε, ἀντίθετα πρὸς τοὺς διαδρόμους, ἐξαιτίας τοῦ μεγέθους τῆς πλατείας. Μόνο γιὰ νὰ ἡσυχάσω, γιὰ ν' ἀπασχολήσω τὴ σκέψη μου κάνω συχνά αὐτές τίς δοκιμές, ἀφουγκράζομαι ἐντατικά κι εἶμαι εὐτυχῆς πού δὲν ἀκούω τίποτε. Ὅμως κατὰ τ' ἄλλα τί συνέβη λοιπόν; Μπροστά σὲ τοῦτο τὸ φαινόμενο ἀστοχοῦν ὁλότελα οἱ πρῶτες μου ἐξηγήσεις. Ὅμως κι ἄλλες ἐξηγήσεις, πού μοῦ προσφέρονται, πρέπει νὰ τίς ἀπορρίψω. Θὰ μποροῦσε κανεῖς νὰ σκεφτεῖ πὼς αὐτὸ πού ἀκούω εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἴδιο τὸ μικρὸ ζούζουλο κατὰ τὴν ἐργασία του. Τοῦτο ὁ-

μως θ' ἀντέφασκε πρὸς κάθε πείρα· ὅ,τι δέν ἔχω ἀκούσει ποτέ, ἂν καί ὑπῆρχε πάντα, δέν μπορεῖ βέβαια ν' ἀρχίσω νά τό ἀκούω ξαφνικά. Ἡ εὐαισθησία μου γιά τίς ἀνωμαλίες ἔγινε ἴσως μεγαλύτερη μέ τά χρόνια στή στοά, ὅμως ὄχι καί ἡ ἀκοή ὀξύτερη. Εἶναι ἀκριβῶς τό φυσικό τοῦ μικροῦ ζούζουλου νά μὴν τό ἀκούει κανεῖς. Ἀλλιῶς θά ἔτανε δυνατό ποτέ νά τό ἀνεχτῶ; Θά τό ἐξολόθρευα μέ κίνδυνο νά πεθάνω τῆς πείνας. Ὅμως ἴσως, καί τούτη ἡ σκέψη ὑπεισέρχεται μέσα μου, νά πρόκειται ἐδῶ γιά ἓνα ζῶο πού δέν τό γνωρίζω ἀκόμα. Μπορεῖ. Βέβαια ἀπό καιρό καί ἀρκετά προσεχτικά παρατηρῶ τῆ ζωὴ ἐδῶ κάτω, ὅμως ὁ κόσμος εἶναι ποικιλόμορφος καί ποτέ δέ λείπουν οἱ ἐκπλήξεις. Ἀλλά δέ θά ἔτανε βέβαια ἓνα μονάχο ζῶο, θά ἔπρεπε νά ἔναι ἓνα μεγάλο κοπάδι πού εἶχε ἐπιδράμει ξαφνικά στήν περιοχὴ μου, ἓνα μεγάλο κοπάδι μικρῶν ζῶων, πού, μιά καί εἶναι ἀκουστά, στέκουν πάνω ἀπ' τά μικρά ζούζουλα, μολαταῦτα ὅμως λίγο μονάχα τά ξεπερνᾶνε, ἐπειδὴ ὁ θόρυβος τῆς ἐργασίας τους εἶναι καθαυτό μόνο ἀσήμαντος. Μποροῦσαν λοιπόν νά ἔναι ἄγνωστα ζῶα, ἓνα κοπάδι σέ πορεία, πού περνᾶνε μονάχα, πού μ' ἐνοχλοῦν, πού τό πέρασμά τους ὅμως θά πάρει γρήγορα τέλος. Θά μποροῦσα λοιπόν ἀληθινά νά περιμένω καί δέ θά ἔπρεπε νά κάνω στό ὕστερο καμιά περιττὴ ἐργασία. Ὅμως ἂν εἶναι ξένα ζῶα, γιατί δέν τά βλέπω; Ἐκανα βέβαια κιόλας πολλές ἐκσκαφές γιά νά πιάσω ἓνα τους, ὅμως δέ βρίσκω κανένα. Μοῦ ἔρχεται στό νοῦ πὼς εἶναι ἴσως ἐντελῶς μικρούλικά ζῶα καί πολύ μικρότερα ἀπ' αὐτά πού γνωρίζω, καί πὼς μόνον ὁ θόρυβος πού κάνουν εἶναι μεγαλύτερος. Γι' αὐτό ἐρευνῶ τό σκαμμένο χῶμα, πετῶ τοὺς σβώλους ψηλά, ὥστε νά διαλυθοῦν σέ μικρότατα κομματάκια, ὅμως οἱ θορυβοποιοὶ δέ βρίσκονται μέσα. Σιγὰ σιγὰ

καταλαβαίνω πώς δέν μπορώ τίποτε νά ἐπιτύχω μέ τέτοιες τυχαῖες ἐκσκαφές, μέ τόν τρόπο αὐτόν ἀνασκάφτω μονάχα τούς τοίχους τῆς στοᾶς μου. σκαλίζω ἐδῶ κι ἐκεῖ βιαστικά, δέν ἔχω καιρό νά παραχώσω τίς τρύπες, σέ πολλές μεριές ὑπάρχουν κιόλας σωροί χώματα, πού κρύβουν τό δρόμο καί τή θέα. Βέβαια ὅλα αὐτά μ' ἐνοχλοῦν μόνο ἐκ περισσοῦ, δέν μπορῶ τώρα οὔτε νά περπατήσω οὔτε νά κοιτάξω τριγύρω οὔτε νά ἠσυχάσω, ἀποκοιμήθηκα κιόλας μιά στιγμούλα σέ μίαν τρύπα πάνω στή δουλειά, μέ τό ἕνα πόδι γαντζωμένο ψηλά μέσα στή γῆ, ὅθι προσπαθοῦσα μισοκοιμισμένος νά ἀποσπάσω ἕνα κομμάτι. Τώρα θ' ἀλλάξω τή μέθοδό μου. Θά φτιάσω ἕνα μεγάλο κανονικό χαντάκι πρὸς τήν κατεύθυνση τοῦ θορύβου καί δέ θά πάψω νά σκάβω, ὥσπου, ἀνεξάρτητα ἀπ' ὅλες τίς θεωρίες, νά βρῶ τήν πραγματικήν αἰτία τοῦ θορύβου. Τότε θά τήν ἀπομακρύνω, ἂν εἶναι τῶν δυνάμεών μου, ἂν ὅμως ὄχι, θά ἔχω τουλάχιστον βεβαιότητα. Τούτη ἡ βεβαιότητα θά μοῦ φέρει ἢ ἀνακούφιση ἢ ἀπόγνωση, ὅπως ὅμως κι ἂν γίνει, τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, θά ἔναι ἀναμφίβολο καί δικαιολογημένο. Τούτη ἡ ἀπόφαση μοῦ κάνει καλό. Ὅλα ὅσα ἔκανα ὡς τώρα μοῦ φαίνονται πολύ βεβαιωμένα, μέσα στήν ταραχή τῆς ἐπιστροφῆς, ὄχι ἀπαλλαγμένα ἀκόμα ἀπ' τίς ἔγνοιες τοῦ ἐπάνω κόσμου, ὄχι ἀκόμα ὀλότελα δεκτά μέσα στήν εἰρήνη τῆς στοᾶς, γινωμένα ἔτσι ὑπερευαίσθητα: ἐπειδή ἔπρεπε τόσον καιρό νά τή στερηθῶ, ἔχασα τό μυαλό μου μ' ἕνα ὁμολογουμένως παράξενο φαινόμενο.

Τί εἶναι λοιπόν; Ἐνα ἑλαφρό σούρισμα, ἀκουστό μόνο κατά μακρά διαλείμματα, ἕνα τίποτε, πού, δέ λέγω, θά μπορούσε κανεῖς νά τό συνηθίσει· ὄχι, νά τό συνηθίσει δέ θά μπορούσε κανεῖς, ὅμως, δίχως πρὸς τό παρόν νά ἐπιχειρήσει κάτι ἀκριβῶς ἐναντίον του, θά μπορούσε νά τό παρακολου-

θήσει ένα χρονικό διάστημα, δηλαδή ν' άφουγκράζεται κάθε δυό τρείς ώρες όταν τύχει ευκαιρία και νά καταγράφει υπομονητικά τό άποτέλεσμα. Όχι όμως όπως έγώ νά σέρνει τό αυτί του στό μάκρος τών τοίχων και ν' ανασκάφτει μέ τό κάθε άκουσμα του θορύβου τής γής, όχι βέβαια για νά βρει κάτι, παρά για νά κάνει κάτι ανάλογο προς τήν έσωτερική του άνησυχία. Τώρα θά γίνει διαφορετικά, έλπίζω. Καί πάλι δέν τό έλπίζω –καθώς όμολογώ μέ κλειστά μάτια και μέ λύσσα για τόν ίδιον έαυτό μου–, επειδή ή άνησυχία τρέμει μέσα μου ακόμα ακριβώς όπως πριν από ώρες, κι αν δέ μέ συγκρατούσε τό λογικό, θά προτιμούσα πιθανόν μέ τό μυαλό θολωμένο και πεισματικά ν' αρχίσω νά σκάβω σ' ένα οποιοδήποτε μέρος, μόνο για νά σκάβω, αδιάφορο αν εκεί άκούγεται κάτι ή όχι, σχεδόν όμοια μέ τά μικρά ζούζουλα, πού ή σκάβουν όλότελα δίχως νόημα ή μόνο επειδή τρώνε τή γής. Μέ θέλγει και δέ μέ θέλγει τό καινούργιο φρόνιμο σχέδιο. Δέν έχει κανείς τίποτε ν' αντείπει. Έγώ τουλάχιστον δέ γνωρίζω καμιάν αντίρρηση, πρέπει, όσο έγώ τό καταλαβαίνω, νά οδηγήσει στό σκοπό. Καί μολαταυτα κατά βάθος δέν τό πιστεύω, τό πιστεύω τόσο λίγο, ώστε ούτε τίς ένδεχόμενες τρομάρες του άποτελέσματος του νά μή φοβοῦμαι, ούτε καν πιστεύω σ' ένα τρομερό άποτέλεσμα· μου φαίνεται μάλιστα πως απ' τήν πρώτη εμφάνιση του θορύβου είχα κιόλας σκεφτεί σέ μία λελογισμένη έκσκαφή, και μόνο επειδή δέν είχα εμπιστοσύνη δέν τήν είχα αρχίσει ως τώρα. Μολαταυτα θ' αρχίσω φυσικά τό χαντάκι, άλλη δυνατότητα δέ μου μένει, όμως δέ θ' αρχίσω άμέσως, θ' αναβάλω λίγο τήν εργασία. Όταν πάλι ξαναεπικρατήσει ή φρόνηση, τότε μπορεί νά γίνει, δέν πρόκειται νά πέσω μέ τά μούτρα σέ τούτη τή δουλειά. Πάντως θά διορθώσω πρώτα τίς βλάβες πού προ-

Ξένησα στη στοά μέ τά σκαψίματά μου· αυτό δέ θά κοστίσει λίγο χρόνο, όμως είναι αναγκαίο· αν τό καινούργιο χαντάκι έμελλε νά οδηγήσει πραγματικά σ' έναν σκοπό θά γίνει προφανώς μακρύ, κι αν δέν οδηγήσει στό σκοπό θά 'ναι άπέραντο, πάντως αυτή ή εργασία σημαίνει μακροχρόνια απομάκρυνση άπ' τή στοά, όχι τόσο άσκημη όσο εκείνη στον επάνω κόσμο, μπορώ όταν θελήσω νά διακόψω τήν εργασία και νά επισκεφτώ τό σπίτι, κι ακόμα κι αυτό αν δέν κάνω, ο άέρας τής κεντρικής πλατείας θά πνέει σέ μένα και θά μέ περιβάλλει κατά τήν εργασία, ωστόσο όμως κι αυτό σημαίνει μίαν απομάκρυνση άπ' τή στοά και μίαν εγκατάλειψη σέ μίαν άβέβαιη τύχη, για τούτο θέλω ν' αφήσω πίσω μου τή στοά σέ καλή τάξη, δέν πρέπει νά λένε πώς έγώ πού αγωνίστηκα για τήν ήσυχία τής τήν κατέστρεψα ο ίδιος χωρίς νά τήν αποκαταστήσω άμέσως. Κι έτσι αρχίζω μέ τό νά ξαναρίχνω τό χώμα μέσα στις τρύπες, μιά δουλειά πού τήν ξέρω ακριβώς, πού τήν έκανα άμέτρητες φορές δίχως σχεδόν νά 'χω τή συναίσθηση πώς εργάζομαι, και πού, ιδιαίτερα όσον άφορᾶ τό τελευταίο πρεσάρισμα και ίσοπέδωμα –πραγματικά δέν είναι μόνο περιαιτολογία, είναι άπλως ή αλήθεια– είμαι ανυπέροβλητος στην εκτέλεσή της. Αυτή τή φορά όμως θά μου είναι δύσκολο, είμαι πολύ άφηρημένος, όλο και ξανακολλῶ τό αυτί στη μέση τής δουλειᾶς στον τοίχο κι άφουγκράζομαι κι αφήνω άδιάφορος νά ξανακυλήσει από κάτω μου τό χώμα στό διάδρομο πού μόλις είχα σηκώσει. Τίς τελευταίες έξω-ραϊστικές εργασίες, πού απαιτούν μεγαλύτερη προσοχή, ούτε μπορώ νά τίς καταφέρω. Απομένουν άσκημες καμπούρες, ένοχλητικά ρήγματα, κι ἄς αφήσουμε πώς και ή παλιά γενικά κλίση ενός τόσο μπαλωμένου τοίχου δέν έννοει νά ξαναποκατασταθεί. Ζητώ νά παρηγορηθῶ μέ τήν ιδέα πώς

πρόκειται για μία προσωρινή εργασία. "Όταν ξαναγυρίσω και αποκατασταθεί πάλι ειρήνη, θά τά διορθώσω όλα οριστικά, όλα θά γίνουν τότε στό άψε σβήσε. Ναι, στά παραμύθια γίνονται όλα στό άψε σβήσε και στά παραμύθια ανήκει και τούτη ή παρηγόρια. Καλύτερα θά 'ταν νά κάνω άμέσως τώρα τέλεια εργασία, πολύ πιό ωφέλιμη, παρά νά τή διακόπτω κάθε τόσο, νά περιπλανιέμαι μέσα στους διαδρόμους και νά εξακριβώνω καινούργιες έστιες θορύβου, πράγμα πού εΐναι άληθινά πολύ εύκολο, επειδή δέν άπαιτεί τίποτε παρά νά σταματᾶς σ' ένα οποιοδήποτε μέρος και ν' άφουγκράζεσαι. Και κάνω ακόμα κι άλλες άσκοπες ανακαλύψεις. Κάποτε μου φαίνεται σά νά 'χει σταματήσει ό θόρυβος, κάνει άληθινά μακρές παύσεις, κάποτε παρακοῦς ένα τέτοιο σούρισμα, πάρα πολύ δυνατά χτυπάει τό ίδιο σου τό αίμα στό αυτί, και τότε σμίγουν οί δυό άναπαυλες σέ μία και θαρρείς μία στιγμούλα πώς τό σούρισμα τέλειωσε για πάντα. Δέν άφουγκράζεσαι πιά, άναπηδᾶς, όλη ή ζωή άναποδογυρίζει, εΐναι σά νά 'νοιξε ή πηγή, όθε εκρέει ή γαλήνη της στοᾶς. Φυλάγεσαι νά έλέγξεις άμέσως τήν ανακάλυψη, ζητᾶς κάποιον πού θά μπορούσες πρώτα νά του τήν έμπιστευθεΐς άδιαφιλονίκητα, καλπάζεις λοιπόν προς τήν κεντρική πλατεΐα, θυμᾶσαι, μία και ξυπνᾶς μ' ό,τι κι αν εΐσαι για νέα ζωή, πώς από καιρό δέν έχεις φάγει τίποτε, βγάζεις κάτι άπ' τίς μισοπαραχωμένες κάτω άπ' τή γῆ προμήθειες και τό καταβροχθίζεις ενώ ακόμα τρέχεις πίσω στον τόπο της άπίστευτης ανακάλυψεως, θέλεις στήν αρχή μόνο εκ περισοῦ, μόνο επιπόλαια τρώγοντας νά πεισθεΐς άλλη μία φορά για τό πράγμα, άφουγκράζεσαι, όμως τό επιπόλαιο γροΐκημα δείχνει άμέσως πώς άπατήθηκες έλεεινά, άμετάτρεπτα σουρίζει εκεί πέρα στό μακρος. Και φτύνεις τό φα-

γητό και θά 'θελες νά τό τσαλαπατήσεις και ξαναγυρίζεις στή δουλειά σου, δίχως νά ξέρεις σέ ποιάν, όπουδήποτε, όπου φαίνεται νά 'ναι ανάγκη, και τέτοιοι τόποι υπάρχουν αρκετοί, αρχίζεις μηχανικά κάτι νά φτιάχνεις, σά νά 'χεν έρθει μονάχα ό εργοδηγός κι έπρεπε νά παίξεις κωμωδία μπροστά του. "Όμως μόλις δουλέψεις έτσι μιά στιγμούλα, μπορεί νά συμβεί, νά κάνεις μιά καινούργια ανακάλυψη. "Ο θόρυβος φαίνεται νά 'γινε δυνατότερος, όχι φυσικά πολύ δυνατότερος, εδώ πρόκειται πάντα μόνο για λεπτότατες διαφορές, μοιλαταύτα όμως λίγο δυνατότερος, καθαρά ευδιάγνωστος στό αυτί. Και τούτο τό δυνάμωμα μοιάζει σάν πλησίασμα, πολύ καθαρότερο απ' όσο ακούει κανείς τό δυνάμωμα, βλέπει κανείς κυριολεκτικά τό ήημα, μέ τό όποιο ό θόρυβος πλησιάζει. "Αποτραδιέσαι ανατηδώντας απ' τόν τοίχο, ζητάς νά συνοψίσεις μέ μιάν ματιάν όλες τίς δυνατότητες πού μπορεί νά 'χει ως επακόλουθο τούτη ή ανακάλυψη. Έχεις τό αίσθημα πώς αληθινά ποτέ δέν είχες διευθετήσει τή στοά για άμυνα εναντίον μιάς προσβολής, είχες βέβαια τήν πρόθεση, όμως παρά πᾶσα πείρα τής ζωής ό κίνδυνος μιάς προσβολής και συνεπώς τά μέτρα άμύνης σου φαινόταν άσκοπα – ή όχι άσκοπα (πώς θά 'ταν αυτό δυνατό!), όμως σέ βαθμό κατώτερο απ' τά μέτρα για μιάν ειρηνική ζωή, πού για τούτο τό λόγο τούς έδωσες τήν προτίμησή σου παντού μέσα στή στοά. Πολλά θά μπορούσαν νά γίνουν προς εκείνη τήν κατεύθυνση, δίχως νά πειράξουν τό βασικό σχέδιο, κατά έναν άκατανόητο τρόπο παραμελήθηκαν. "Όλα τούτα τά χρόνια είχα μεγάλη τύχη, ή ευτυχία μέ κακοσυνήθισε, ανήσυχος ήμουν, όμως ή ανησυχία μέσα στό πλαίσιο τής ευτυχίας δέ βγάζει πουθενά.

Αυτό πού θά 'πρεπε τώρα πρώτα νά γίνει, θά 'ταν αλή-

θεια νά ἐπιθεωρήσω μέ ἀκριβεία τή στοά ὡς πρός τήν ἄμυνα καί ὅλες τίς δυνατότητες πού μπορεῖ κανεῖς νά φανταστεῖ γι' αὐτή, νά καταστρώσω ἓνα σχέδιο ἀμύνης κι ἓνα κατάλληλο σχέδιο δομῆς καί ν' ἀρχίσω ἀμέσως μέ τήν ἐργασία, φρέσκος σάν παιδί. Αὐτό θά 'ταν ἡ ἀναγκαία ἐργασία, γιά τήν ὁποία ἐδῶ πού τά λέμε εἶναι φυσικά πολύ ἀργά, ὅμως αὐτό θά 'ταν ἡ ἀναγκαία ἐργασία κι ὄχι τό σκάψιμο κάποιας μεγάλης δοκιμαστικῆς τάφρου, πού ἀληθινά ἔχει μονάχα σκοπό νά μέ ἐκθέσει ἀνυπεράσπιστο μέ ὅλες μου τίς δυνάμεις στήν ἀναζήτηση τοῦ κινδύνου, μέ τήν τρελήν ὑποψία ὅτι δέ θά μπορούσε ὁ ἴδιος νά 'ρθεῖ ἀρκετά γρήγορα. Ξαφνικά δέν καταλαβαίνω τό προηγούμενο σχέδιό μου. Στό ἄλλοτε συνετό δέν μπορῶ νά βρῶ τήν παραμικρή σύνεση, ξαναπαρατῶ τήν ἐργασία καί παρατῶ καί τό γροίκιμα, δέ θέλω πιά τώρα ν' ἀνακαλύψω ἄλλο δυνάμωμα, χόρτασα τίς ἀνακαλύψεις, τά παρατῶ ὅλα, θά 'μουν εὐχαριστημένος κιόλας ἂν καθησύχαζα τήν ἐσωτερική μου ἀντινομία. Ἀφήνομαι πάλι νά ὀδηγηθῶ ἀπ' τούς διαδρόμους μου μακριά, φτάνω ὅλο καί σέ πιά ἀπομακρυσμένους, πού δέν τούς ἔχω ἀκόμα ἰδεῖ ἀπό τόν καιρό τῆς ἐπιστροφῆς μου, ἀνέπαφους ἀκόμα ὀλότελα ἀπ' τό σκάλισμα τῶν νυχιῶν μου, πού ἡ γαλήνη τους ἀφυπνίζεται μέ τόν ἐρχομό μου καί πέφτει ἐπάνω μου. Δέν παραδίνομαι, περνῶ διαστικά, δέν ξέρω καθόλου τί ζητῶ, πιθανόν μονάχα ἀναβολή χρόνου. Ἀποπλανιέμαι τόσο πολύ, ὥστε φτάνω ὡς τό λαθύρινο, μέ θέλγει ἡ σκέψη ν' ἀφουγκραστῶ στή σκέπη τῶν βρύων, τόσο μακρινά πράγματα, τόσο μακρινά γιά τή στιγμή κινοῦν τό ἐνδιαφέρον μου. Προχωρῶ ὡς ἐπάνω κι ἀφουγκράζομαι. Βαθιά ἡσυχία· πόσο ὠραία εἶναι ἐδῶ, κανεῖς δέ σκοτίζεται αὐτοῦ γιά τή στοά μου, ὁ καθένας ἔχει τίς δουλειές του, πού δέν ἔχουν καμιά σχέση μέ μένα.

πῶς τὰ βόλεψα γιά νά τό κατορθώσω αὐτό. Ἐδῶ κοντά στή σκέπη τῶν βρύων εἶναι ἴσως τώρα ἡ μόνη θέση στή στοά μου, ὅπου μπορῶ τοῦ κάκου ν' ἀφουγκράζομαι ὄρες. – Μιά τέλεια μεταστροφή τῶν ὁρων τῆς στοᾶς. ὁ μέχρι σήμερα τόπος τοῦ κινδύνου ἐγινε τόπος εἰρήνης, ὁμως ἡ κεντρική πλατεία παρασύρθηκε μέσα στό θόρυβο τοῦ κόσμου καί τῶν κινδύνων του. Ἀκόμα χειρότερα, κι ἐδῶ στήν πραγματικότητα δέν ὑπάρχει εἰρήνη, ἐδῶ δέν ἔχει ἀλλάξει τίποτε, ὁ κίνδυνος, σιωπηλός ἢ θορυβώδης, καταδοκεῖ ὅπως ἄλλοτε πάνω ἀπ' τὰ βρύα, ὁμως ἐγώ ἔγινα ἀναίσθητος στόν κίνδυνο. εἶμαι πάρα πολύ ἀπασχολημένος μέ τό σούρισμα μέσα στούς τοίχους μου. Αὐτό μέ ἀπασχολεῖ; Γίνεται δυνατότερο, ἔρχεται σιμότερα, ὁμως ἐγώ στριφοσέρομαι μέσα ἀπ' τό λαθύρινθο καί λημεριάζω ἐδῶ πάνω κάτω ἀπ' τὰ βρύα, μοιάζει σχεδόν σά νά παράτησα κιόλας τό σπίτι σ' αὐτόν πού σουρίζει. εὐχαριστημένος, ὅταν ἔχω μόνο ἐδῶ πάνω λίγη ἡσυχία. Σ' αὐτόν πού σουρίζει; Μήπως τυχόν ἔχω μιᾶ καινούργια ὀρισμένη γνώμη γιά τήν αἰτία τοῦ θορύβου; Ὁ θόρυβος προέρχεται βέβαια ἀπ' τ' ἀλλάκια πού σκάδουν τά μικρά ζῶα. Αὐτό δέν εἶναι ἡ ὀρισμένη μου γνώμη; Ἀπ' αὐτή φαίνεται μολαταῦτα πῶς δέν ἔχω ἀκόμα ἀπομακρυνθεῖ. Κι ἂν δέν προέρχεται ἄμεσα ἀπ' τ' ἀλλάκια, τότε κάπως ἔμμεσα. Κι ἂν πάλι δέν εἶχε καμιά σχέση μαζί τους, τότε δέν μπορεῖ κανεῖς ἐκ τῶν προτέρων νά ὑποθέσει τίποτε καί πρέπει νά περιμένει, ὥσπου νά βρεῖ ἴσως τήν αἰτία ἢ νά φανεῖ μόνη της. Μέ ὑποθέσεις θά μπορούσε βέβαια κανεῖς νά παίξει ἀκόμα καί τώρα, θά μπορούσε νά εἰπωθεῖ λόγου χάρι πῶς κάπου μακριά ἔλαβε χώρα εἰσροή νεροῦ κι αὐτό πού μοῦ φαίνεται σά σφύριγμα ἢ σούρισμα εἶναι κυρίως ἓνα πάφλασμα. Ὅμως ἀνεξάρτητα ἀπ' αὐτό, ὅτι δέν ἔχω ἀπό τήν ἀπο-

ψη αυτή καμιά πείρα –τό υπόγειο νερό πού βρήκα στην αρχή, τό αποχέτευσα άμέσως και δέν ξαναφάνηκε σ' αυτό τό άμμουδερό έδαφος–, ανεξάρτητα άπ' αυτό, πρόκειται άκριβώς για σούρισμα και δέν μπορεί νά μεθερμηνευτεί σέ πάφλασμα. "Όμως τί ωφελούν όλες οί νουθεσίες για ήσυχία, ή φαντασία δέ θέλει νά σταματήσει κι επιμένω πραγματικά νά πιστεύω –είναι άσκοπο νά διαψεύσω τόν έαυτό μου– πώς τό σούρισμα προέρχεται από ένα ζώο και μάλιστα όχι από πολλά και μικρά, παρά από ένα μονάχα μεγάλο. Υπάρχει κάποια αντίρρηση σ' αυτό. "Ότι ό θόρυβος άκούγεται παντού και πάντα μέ τήν ίδιαν ένταση, κι επιπλέον κανονικά μέρα και νύχτα. Βέβαια στην αρχή θά 'πρεπε μάλλον ν' αποκλίνει προς τή γνώμη, νά παραδεχτεί πολλά μικρά ζώα, επειδή όμως θά 'πρεπε νά τ' ανακαλύψω κατά τίς εκσκαφές μου και δέν έχω ανακαλύψει τίποτε, μένει μονάχα ή υπόθεση τής ύπάρξεως του μεγάλου ζώου, αφού μάλιστα αυτό πού φαίνεται ν' αντιφάσκει προς τήν υπόθεση είναι άπλώς κάτι πού καθιστά τό ζώο όχι αδύνατο παρά πέρα από κάθε δυνατότητα φαντασίας επικίνδυνο. Μόνο γι' αυτό εναντιώθηκα στην άποδοχή τής υποθέσεως. Παιρτούμαι άπ' αυτή τήν άυταπάτη. Από καιρό κιόλας παίζω μέ τή σκέψη πώς για τούτο είναι άκουστό άκόμα και σέ μεγάλη απόσταση, επειδή δουλεύει λυσσαλέα, χώνεται σκάδοντας τόσο γρήγορα μέσα άπ' τή γής, όπως ένας περιπατητής περπατάει βαδίζοντας ελεύθερα, ή γή τρέμει άπ' τό σκάψιμό του, άκόμα κι όταν έχει περάσει, αυτή ή τρεμούρα κι ό θόρυβος τής ίδιας εργασίας σμίγουνε μέσα στή μεγάλη απόσταση κι εγώ, πού ακούω τό τελευταίο μόνο ξεθύμασμα του θορύβου, τό ακούω παντού όμοιο. Συνάμα συντείνει σ' αυτό ότι τό ζώο δέν προχωρεί προς τό μέρος μου, για τούτο ό θόρυβος δέ μετα-

βάλλεται. πρόκειται μάλλον για ένα σχέδιο πού δέν μπορώ νά διαδλέψω τό νόημά του, ὑποθέτω μονάχα ὅτι τό ζῶο μέ κυκλώνει, χωρίς βέβαια νά θέλω καθόλου νά ἰσχυρισθῶ πῶς γνωρίζει γιά μένα, ὅτι ἔχει κάνει κιόλας μερικούς κύκλους γύρω ἀπ' τή στοά μου ἀπ' τόν καιρό πού τό παρακολουθῶ. – Σέ πολλές σκέψεις μέ βάζει τό εἶδος τοῦ θορύβου, τό σούρισμα ἢ τό σφύριγμα. Ὅταν ἐγώ γρατσουνίζω καί σκαλίζω τή γῆ κατά τόν τρόπο μου, ἀκούγεται ἐντελῶς διαφορετικά. Τό σούρισμα μπορῶ μόνο νά τό ἐξηγήσω ὅτι τό κυριότερο ἐργαλεῖο τοῦ ζῶου δέν εἶναι τά νύχια του, μέ τά ὁποῖα ἴσως ὑποδοηθεῖ μόνο, παρά ἡ μούρη του ἢ τό ρύγχος του, πού πάντως, ἀνεξάρτητα ἀπ' τή μεγάλη τους δύναμη, ἔχουν καί κάποια σουβλεράδα. Πιθανόν χώνει μ' ἓνα μονάχα δυνατό σκούνημα τό ρύγχος του μέσα στή γῆ κι ἀποσπᾷ ἓνα μεγάλο κομματί, κατά τό διάστημα αὐτό δέν ἀκούω τίποτε, αὐτό εἶναι ἡ ἀνάπαυλα, ὕστερα ὁμως ξαναρουφᾷ ἀέρα γιά καινούργιο σκούνημα. Αὐτό τό ρούφηγμα τοῦ ἀέρα, πού πρέπει νά ἔναι ἓνας θόρυβος πού συγκλονίζει τή γῆς, ὄχι μόνο γιά τή δύναμη τοῦ ζῶου, παρά καί γιά τή βιασύνη του, τοῦ ζήλου του στήν ἐργασία, αὐτόν τό θόρυβο τόν ἀκούω τότε σάν ἑλαφρό σούρισμα. Ὅλοτελα ἀκατάληπτη μοῦ μένει πάντως ἡ ἰκανότητα νά ἐργάζεται ἀκατάπαυστα· ἴσως οἱ μικρές ἀνάπαυλες περιέχουν καί τήν εὐκαιρία γιά μιάν ἐλάχιστη ἀνάπαυση, ὁμως μιά πραγματική μεγάλη ἀνάπαυση καθῶς φαίνεται δέν τήν κατόρθωσε ἀκόμα, μέρα νύχτα σκάδει, πάντα μέ τήν ἴδια δύναμη καί φρεσκάδα, ἔχοντας μπρός στά μάτια τό σχέδιό του πού πρέπει νά ἐπιτελεστεῖ βιαστικά, πού γιά τήν πραγματοποίησή του ἔχει ὅλες τίς ἰκανότητες. Λοιπόν, ἓναν τέτοιον ἀντίπαλο δέ θά μποροῦσα νά περιμένω. Ὅμως, ἀνεξάρτητα ἀπ' τίς ἰδιορρυθμίες του, συμβαίνει

τώρα μολαταῦτα μόνο κάτι πού θά ἔπρεπε ἀλήθεια πάντα νά τό φοβόμουν, κάτι πού γιά τήν ἀντιμετώπισή του θά ἔπρεπε πάντα νά εἶχα κάνει τίς προετοιμασίες μου: Κάποιος πλησιάζει! Πῶς συνέβη τόσον καιρό νά πηγαίνουν ὄλα ἡσυχά κι εὐτυχημένα; Ποιός ὀδήγησε τούς δρόμους τῶν ἐχθρῶν γιά νά κάνουν τό μεγάλο τόξο γύρω ἀπ' τήν ἰδιοκτησία μου; Γιατί τόσον καιρό προστατευόμουν, γιά νά τρομάξω τώρα τόσο πολύ; Τί ἦσαν ὄλοι οἱ μικροί κίνδυνοι, πού περνοῦσα τόν καιρό μέ τή σκέψη τους, μπροστά σέ τοῦτον τόν ἕνα! Ἦλπισα ὡς ἰδιοκτήτης τῆς στοᾶς νά ἔχω τήν ὑπεροχή ἀπέναντι σ' ὄλους πού θά ἔρχονταν; Ἀκριβῶς ὡς ἰδιοκτήτης αὐτοῦ τοῦ μεγάλου εὐαίσθητου ἔργου εἶμαι ἐννοεῖται ἄοπλος ἀπέναντι σ' ὄλες τίς σοβαρές ἐπιθέσεις. Ἡ εὐτυχία τῆς ἰδιοκτησίας του μέ κακοσυνήθισε, ἡ εὐαισθησία τῆς στοᾶς μ' ἔκανε εὐαίσθητο, τά τραύματά της μέ πονοῦν, σά νά ἔταν δικά μου. Ἀκριβῶς αὐτό ἔπρεπε νά τό εἶχα προβλέψει, ὄχι μονάχα νά σκέπτομαι τήν ἴδια μου ὑπεράσπιση –καί πόσο ἐπιτόλαια καί ἀτελέσφορα τό ἔκανα κι αὐτό–, παρά τήν ὑπεράσπιση τῆς στοᾶς. Ἐπρεπε προπάντων νά ληφθεῖ πρόνοια, ὥστε ὅταν ξεχωριστά τμήματα τῆς στοᾶς, καί κατά τό δυνατόν πολλά ξεχωριστά τμήματα, προσβληθοῦν ἀπό κάποιον, νά χωρίζονται μέ προσχώσεις, πού θά ἔπρεπε νά ἦσαν κατορθωτές συντομότητες, ἀπό τά τμήματα πού κινδύνειαν λιγότερο, καί μάλιστα μέ τέτοιες μάζες γῆς καί νά μποροῦνε νά χωρίζονται κατά τέτοιον ἀποτελεσματικό τρόπο, ὥστε ὁ ἐπιτιθέμενος νά μή μαντεύει πῶς μόνο πίσω ἀπό κεῖ βρῖσκεται ἡ πραγματική στοά. Ἀκόμα περισσότερο, αὐτές οἱ προσχώσεις ἔπρεπε νά ἔναι κατάλληλες ὄχι μόνο νά κρούσουν τή στοά παρά καί νά θάψουν τόν ἐπιτιθέμενο. Γιά κάτι τέτοιο δέν ἔχω κάνει οὔτε τήν παραμικρή προσπάθεια.

τίποτε, τίποτε απολύτως δέν ἔχει γίνει πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση, ὑπῆρξα ἐλαφρόμυαλος σάν παιδί, πέρασα τ' ἀντρίκια μου χρόνια μέ παιδιάτικα παιχνίδια, ἀκόμα καί μέ τίς σκέψεις στοὺς κινδύνους ἔπαιζα μόνο, παράλειψα νά συλλογιστῶ πραγματικά τοὺς πραγματικούς κινδύνους. Καί οἱ ὑπομνήσεις δέν ἔλειψαν.

Κάτι πού νά πλησίαζε τό τωρινό δέν ἔγινε βέβαια, ὅπως-δήποτε ὅμως κάτι παρόμοιο τὴν ἐποχὴ πού ἄρχισε ἡ στοά. Ἡ κυριότερη διαφορά ἦταν ἀκριβῶς πὼς ἦταν ἡ ἐποχὴ πού ἄρχισε ἡ στοά... Δούλευα ἀκόμα τότε κυριολεκτικά σάν ἕνας μικρὸς μαθητευόμενος στὸν πρῶτο διάδρομο, ὁ λαβύρινθος μὸλις εἶχε σχεδιαστῆι στό προσχέδιο, εἶχα κιόλας διανοίξει μιὰ μικρὴ πλατεία, ὅμως εἶχε ἀποτύχει ὀλοτέλα στίς διαστάσεις καί στό ταίριασμα τῶν τοίχων, σύντομα, ὅλα στὴν ἀρχὴ ἦσαν τέτοια, ὥστε μπορούσαν νά περάσουν μόνο γιὰ πείραμα, σάν κάτι, πού, ὅταν σπάσει ἡ ὑπομονή, θά μπορούσε κανεὶς νά τό παρατήρει ξαφνικά δίχως πολλὴ λύπη. Τότε συνέβη νά 'μαι ξαπλωμένος μιὰ φορά κατὰ τό διάλειμμα τῆς δουλειᾶς –πάντα στὴ ζωὴ μου ἔχω κάνει πολλὰ διαλείμματα στὴ δουλειά– ἀνάμεσα ἀπ' τοὺς σωρούς τῶν χωμάτων μου καί ν' ἀκούσω ξάφνου στό μακρὸς ἕναν θόρυβο. Νέος καθὼς ἤμουν, μ' ἔκανε αὐτὸ περισσότερο περίεργο παρά δειλό. Ἄφησα τὴ δουλειά καί βάλθηκα ν' ἀφουγκράζομαι, ὅπως-δήποτε ἀφουγκραζόμενοι κι ἔτρεξα ἐπάνω, κάτω ἀπ' τὰ ὄρυα, γιὰ ν' ἀπλώσω ἐκεῖ τὴν ἀριδα μου καί νά μὴν πρέπει ν' ἀκούω. Τουλάχιστον ἀφουγκραζόμενοι. Μπόρεσα νά ξεχωρίσω πολὺ καλά πὼς ἐπρόκειτο γιὰ σκάψιμο, ὅμοιο μέ τό δικό μου, βέβαια ἀνηγοῦσε κάπως πιο ἀδύνατα, ὅμως πόσο ἀπ' αὐτὸ ἔπρεπε νά καταλογιστῆι στὴν ἀπόσταση, δέν μπορούσε νά ξέρει κανεὶς. Ἦμουν περίεργος, ὅμως κατὰ τ' ἄλλα

ψύχραιμος και ήσυχος. Ίσως, στοχάστηκα, βρίσκομαι σέ μιά ξένη στοά, κι ό ιδιοκτήτης μέ πλησιάζει σκάβοντας. "Αν άποδεικνυόταν ή ορθότητα αυτής τής ύποθέσεως, θ' άποσυρόμουν για νά χτίσω άλλου, άφου δέν υπήρξα ποτέ καταχτητικός ή επιθετικός. "Ομως ήμουν βέβαια άκόμα νέος και δέν είχα άκόμα στοά, μπορούσα άκόμα νά 'μαι ψύχραιμος και ήρεμος. Άκόμα και ή εξέλιξη του πράγματος κατόπι δέ μου προξένησε καμιάν ουσιώδη ταραχή, μόνο ή εξήγηση δέν ήταν εύκολη. "Αν αυτός πού έσκαβε εκεί προσπαθούσε πραγματικά νά 'ρθει προς τό μέρος μου επειδή μέ είχε ακούσει νά σκάβω, τότε δέν ήταν δυνατό νά διαπιστωθει, όταν αυτός, όπως συνέβη τώρα πραγματικά, άλλαξε τήν κατεύθυνση, αν τό έκανε αυτό επειδή έγώ μέ τά διαλείμματα τής δουλειάς μου του άφαιρούσα κάθε ξρεια για τήν κατεύθυνσή του, ή μάλλον επειδή άλλαξε ό ίδιος τήν πρόθεσή του. Ίσως όμως και νά 'χα κι ό ίδιος άπατηθει και νά μήν είχε ποτέ στραφεί αυτός άκριβώς εναντίον μου, πάντως ό θόρυβος δυνάμωσε άκόμα ένα χρονικό διάστημα, σά νά πλησίαζε αυτός, κι έγώ ό νεαρός ίσως νά μήν ήμουν τότε καθόλου δυσαρεστημένος, νά ιδώ έξαφνα τόν σκαφτιά νά προβάλλει άπ' τή γή, όμως δέ συνέβη τίποτε τέτοιο, από μιάν ορισμένη στιγμή άρχισε τό σκάψιμο ν' άδυνατίζει, γινόταν ολοένα και σιγανότερο, σά ν' άπομακρυνόταν ό σκαφτιάς σιγά σιγά από τήν πρώτη του κατεύθυνση, και ολομεμιάς σταμάτησε ολότελα, σά νά 'χε τώρα αυτός αποφασίσει νά στραφεί προς μιάν ολότελα αντίθετη κατεύθυνση και μετακινούνταν μακριά έντελως από μένα στό μάκρος. Πολλήν ώρα τόν άφουγκραζόμουν άκόμα μέσα στην ήσυχία, πριν ξαναρχίσω νά δουλεύω. Λοιπόν, αυτή ή προειδοποίηση ήταν αρκετά σαφής, όμως σύντομα τή λησιμόνησα και δέν είχε καμιάν επίδραση στά σχέδιά μου.

Ἄνάμεσα ἀπό τότε καί σήμερα βρίσκεται ἡ ἀντρική μου ἡλικία, δέ μοιάζει ὅμως σά νά μήν ὑπῆρξε τίποτε στό ἀναμεταξύ, ἐξακολουθῶ νά κάνω ἕνα μεγάλο διάλειμμα στή δουλειά μου κι ἀφουγκράζομαι στόν τοίχο κι ὁ σκαφτιάς ἀλλάξε τελευταία τήν πρόθεσή του, ἔκανε μεταβολή, γυρίζει πίσω ἀπ' τό ταξίδι του, νομίζει πώς μου ἄφησε στό μεταξύ ἀρκετόν καιρό νά ἐτοιμαστῶ γιά τήν ὑποδοχή του. Ὅμως ἀπό τή δική μου μεριά ὅλα εἶναι λιγότερο ἐτοιμα, ἀπ' ὅ,τι ἦσαν τότε. ἡ μεγάλη στοά στέκει ἐδῶ, ἀνυπεράσπιστη, κι ἐγώ δέν εἶμαι πιά νεαρός μαθητευόμενος παρὰ ἕνας γέρος ἀρχιτέχτονας, καί ὅλες μου οἱ δυνάμεις πού ἀκόμα διαθέτω ἀστοχοῦν ὅταν ἔρθει ἡ ἀποφασιστική ὥρα, ὅμως, ὅσο γέρος κι ἂν εἶμαι, μου φαίνεται πώς πολύ θά προτιμοῦσα νά ἦμουν γεροντότερος ἀπ' ὅ,τι εἶμαι, τόσο γέρος, ὥστε νά μήν μπορῶ πιά καθόλου νά σηκωθῶ ἀπ' τό ἀναπαυτήριό μου κάτω ἀπ' τά θρύα. Ἐπειδή στήν πραγματικότητα μολαταῦτα δέν τό ὑποφέρω, σηκώνομαι καί τρέχω ξανά κάτω στό σπίτι, σά νά φορτώθηκα ἐδῶ ἀντί μέ ἡσυχία μέ καινούργιες φροντίδες. – Πῶς εἶχαν τά πράγματα τελευταία; Ἔγινε τό σούρισμα σημανότερο; Ὁχι, δυνάμωσε. Ἀφουγκράζομαι σέ δέκα ὁποιοδήποτε μεριές καί ἀντιλαμβάνομαι καθαρά τήν ἀπάτη, τό σούρισμα ἔχει μείνει τό ἴδιο, τίποτε δέν ἔχει ἀλλάξει. Ἐκεῖ πέρα δέ συμβαίνουν ἀλλαγές, ἐκεῖ εἶναι κανεῖς ἡσυχος καί στέκεται πάνω ἀπ' τό χρόνο, ἐδῶ ὅμως ἡ κάθε στιγμή συνταραίζει αὐτόν πού ἀφουγκράζεται. Καί ξαναπαίρνω πάλι τό μακρῦ δρόμο πίσω πρὸς τήν κεντρική πλατεία, ὅλα γύρω τοιγύρω μου φαίνονται ἐρεθισμένα, φαίνεται νά μέ κοιτάζουν, φαίνεται ν' ἀποστρέφουν ὕστερα ἀμέσως τό βλέμμα ἀπό πάνω μου, γιά νά μή μ' ἐνοχλήσουν, καί προσπαθοῦν μολαταῦτα ξανά νά διαβάσουν ἀπ' τή φυσιολογία μου τίς

σωτήριες αποφάσεις. Έγώ κουνῶ τό κεφάλι, δέν ἔχω ἀκόμα καμιά. Οὔτε καί πηγαίνω στήν κεντρική πλατεία γιά νά καταστρώσω ἐκεῖ ἕνα ὁποιοδήποτε σχέδιο. Περνῶ ἀπ' τό μέρος ὅπου θέλησα ν' ἀνοίξω τό δοκιμαστικό χαντάκι, τό ἐξετάζω ἄλλη μιά φορά, θά ἔταν μιά καλή θέση, τό χαντάκι θά ὀδηγοῦσε πρὸς τή διεύθυνση ὅπου βρῖσκονται οἱ περισσότεροι μικροί ἀεραγωγοί πού θά μοῦ διευκόλυναν πολύ τήν ἐργασία, ἴσως δέ θά ἔπρεπε νά σκάψω πολύ μακριά, ἴσως δέ θά χρειαζόταν καθόλου νά πλησιάσω πρὸς τήν ἐστία τοῦ θορύβου, ἴσως ἀρκοῦσε ν' ἀφουγκραστῶ στοὺς ἀεραγωγούς. Ὅμως καμιά σκέψη δέν εἶναι ἀρκετά δυνατή γιά νά μ' ἐνθαρρύνει γιά τούτη τήν ἐργασία. Αὐτό τό χαντάκι θά μοῦ φέρει τή βεβαιότητα; Προχώρησα τόσο, ὥστε δέν τή θέλω πιά τή βεβαιότητα. Στήν κεντρική πλατεία διαλέγω ἕνα ὠραῖο κομμάτι γδαρμένο κόκκινο κρέας καί χώνομαι μ' αὐτό μέσα σ' ἕνα σωρόν ἀπό χῶμα, ἐκεῖ πάντως θά ἔναι ἡσυχία, ὅσο βέβαια ὑπάρχει ἀκόμα ἐδῶ ἀληθινή ἡσυχία. Γλείφω καί λιχουδεύομαι τό κρέας, συλλογίζομαι ἐναλλάξ μιά φορά τό ξένο ζῶο πού τραβάει τό δρόμο του στό μακρὸς, κι ὕστερα πάλι, πῶς, ὅσο ἔχω ἀκόμα τή δυνατότητα, θά ἔπρεπε ν' ἀπολαμβάνω πλουσιοπάροχα τίς προμήθειές μου. Αὐτό τό τελευταῖο εἶναι πιθανόν τό μόνο κατορθωτό σχέδιο πού ἔχω. Κατά τ' ἄλλα ψάχνω νά ξεδιαλύνω τό σχέδιο τοῦ ζώου. Βρίσκεται σέ πορεία ἢ δουλεύει στή δική του στοά; Ἄν βρῖσκεται σέ πορεία, τότε θά ἔταν δυνατή ἴσως μιά συνεννόηση μαζί του. Ἄν πραγματικά εἰσχωρήσει ὡς ἐμένα, τοῦ δίνω κάτι ἀπ' τίς προμήθειές μου καί θά τραβήξει τό δρόμο του. Βέβαια, θά τραβήξει τό δρόμο του. Μέσα στό σωρόν ἀπ' τὰ χῶματα μπορῶ φυσικά νά ὄνειρεύομαι τά πάντα, ἀκόμα καί γιά συνεννόηση, ἂν καί ξέρω ἀκριβῶς πῶς κάτι τέτοιο δέ

γίνεται, και πώς τή στιγμή πού θά ιδούμε ό ένας τόν άλλον, ακόμα κι όταν μαντέψουμε μόνο κοντά ό ένας τόν άλλον, θ' ανοίξουμε άμέσως μέ άλλοφροσύνη τά νύχια και τά δόντια μας ό ένας ενάντια στόν άλλον, ταυτόχρονα και οι δυό, μέ μιá καινούργια διαφορετική πείνα, έστω κι αν είμαστε όλο-τελα χορτάτοι. Και όπως πάντα, έτσι κι έδω μ' όλο τό δικαιο, επειδή ποιός, έστω κι αν βρίσκεται σέ πορεία, δέ θ' άλλαζε στή θέα τής στοάς τά σχέδια του ταξιδιού και του μέλλοντός του; Όμως ίσως τό ζώο σκάδει στήν ίδια του στοά, τότε δέν μπορώ ούτε νά τήν όνειρευτώ τή συνεννόηση. Άκόμα κι αν ήταν ένα τόσο αλλόκοτο ζώο, ώστε ή στοά του νά μπορούσε νά υποφέρει μιá γεινίαση, ή δική μου ή στοά δέν τήν υποφέρει, τουλάχιστον δέν υποφέρει μιá γεινίαση πού γίνεται άκουστή. Τώρα βέβαια τό ζώο φαίνεται νά 'ναι πολύ μακριά, αν ήθελε ν' αποσυρθεί ακόμα λίγο μακρύτερα, θά εξαφανιζόταν βέβαια κι ό θόρυθος, ίσως μπορούσαν τότε όλα νά διορθωθούν ακόμα, όπως στήν παλιά έποχή, θά ήτανε τότε μόνο ένα κακό, όμως ευεργετικό πάθημα, θά μέ παρακινούσε νά κάνω τίς πιό διαφορετικές βελτιώσεις: όταν έχω ήσυχία κι ό κίνδυνος δέν απειλεί άμεσα, είμαι βέβαια ακόμα ικανός για κάθε λογής σημαντική εργασία, ίσως παρατηρεί τό ζώο μπροστά στίς τεράστιες δυνατότητες πού φαίνεται νά 'χει μέ τή δύναμή του προς εργασία, απ' τήν επέκταση τής στοάς του προς τήν κατεύθυνση τής δικής μου και αποζημιωθεί προς μιάν άλλη πλευρά. Ούτε κι αυτό βέβαια κατορθώνεται μέ συνεννοήσεις, παρά μονάχα μέ τήν ίδια φρόνηση του ζώου ή μέ κάποιον έξαναγκασμό πού θά άσκούσαν από τή δική μου πλευρά. Άποφασιστικό θά 'ναι και από τίς δυό έπόψεις, τό αν και τί ξέρει τό ζώο για μένα. Όσο περισσότερο τό στοχάζομαι αυτό, τόσο πιό άπίθανο

μου φαίνεται ότι μ' έχει ακούσει καθόλου τό ζωο, είναι δυνατόν, αν και δεν μπορώ να τό φανταστώ, πώς έχει κάποιες πληροφορίες για μένα, όμως να μ' έχει ακούσει βέβαια όχι. Όσο δεν ήξερα τίποτε γι' αυτό, δεν είναι δυνατό να μέ είχε ακούσει καθόλου, επειδή τότε συμπεριφερόμουν ήσυχα, δεν υπάρχει τίποτε πιο ήσυχο από τό ξαναντάμωμα μέ τή στοά, ύστερα, όταν έκανα τίς δοκιμαστικές έσκαφές, θά μπορούσε βέβαια να μ' άκουγε, αν και ο τρόπος μου στό σκάψιμο προξενεί πολύ λίγον θόρυβο· αν όμως μέ είχε ακούσει, θά 'πρεπε βέβαια κι εγώ κάτι ν' αντιλαμβανόμουν, θά 'πρεπε τουλάχιστον συχνά να σταματά την εργασία και ν' άφουγκράζεται.

Όμως όλα μένανε άμετάβλητα.

Μπλούμφελντ, ένας κάπως ήλικιωμένος εργένης

Ο Μπλούμφελντ, ένας κάπως ήλικιωμένος εργένης, ανέβαινε ένα βράδυ στην κατοικία του, πράγμα πού ήταν μιά επίπονη εργασία, επειδή κατοικούσε στον έκτον όροφο. Άνεβαινοντας συλλογιζόταν, όπως συχνά τον τελευταίο καιρό, πώς αυτή ή όλότελα μοναχική ζωή ήταν πολύ όκληρή, νά πρέπει τώρα ν' ανεβαίνει κυριολεκτικά στά κρυφά αυτούς τούς έξι όρόφους για νά φτάσει επάνω στ' άδεια του δωμάτια, εκεί πάλι κυριολεκτικά στά κρυφά νά φορέσει τή ρόμπα του, ν' ανάψει τήν πίπα του, νά διαβάσει λίγο στό γαλλικό περιοδικό, πού ήταν από χρόνια κιόλας συνδρομητής του, πάνω σ' αυτό νά πιει μιά γουλιά απ' τό κερασόρακο πού παρασκεύαζε μόνος του, καί τέλος νά πάει στό κρεβάτι του ύστερα από μισή ώρα, όχι χωρίς νά πρέπει πρωύτερα ν' αλλάξει όλότελα τό στρώσιμο του κλινოსκεπάσματος, πού ή ανεπίδεκτη για κάθε καθοδήγηση ύπνέτρια τό 'ριχνε πάντα επάνω κατά τό κέφι της. Όποιοσδήποτε συνοδός, όποιοσδήποτε θεατής αυτών των άπασχολήσεων, θά 'ταν για τον Μπλούμφελντ πολύ καλοδεχούμενος. Είχε κιόλας σκεφτεί μήπως έπρεπε νά προμηθευτεί ένα μικρό σκύλο. Ένα τέτοιο ζώο είναι διασκεδαστικό καί προπάντων γεμάτο εύγνωμο-

σύνη και πιστό. Ένας συνάδελφος του Μπλούμφελντ έχει έναν τέτοιο σκύλο, δέν πιάνει σχέσεις με κανέναν εκτός απ' τον κύριό του, κι όταν δέν τον έχει δει λίγες στιγμές, τον υποδέχεται άμέσως μέ δυνατά γαβγίσματα, θέλοντας προφανώς μ' αυτά νά εκφράσει τή χαρά του πού ξαναβρήκε τον κύριό του, αυτόν τον εξαιρετικόν ευεργέτη. Βέβαια ένας σκύλος έχει και μειονεκτήματα. Άκόμα κι όταν τον διατηρούν καθαρόν, βρωμίζει τήν κάμαρη. Αυτό δέν μπορεί νά τό αποφύγει κανείς, δέν μπορεί κανείς κάθε φορά πού θά τον πάρει μέσα στό δωμάτιο, νά τον λούσει μέ ζεστό νερό, αυτό δέ θά τό άνεχόταν και ή υγεία του. Τή ρυπαρότητα όμως στην κάμαρή του δέν μπορεί πάλι νά τήν υποφέρει ό Μπλούμφελντ, ή καθαριότητα στό δωμάτιό του είναι γι' αυτόν κάτι άπαραίτητο, πολλές φορές τήν εβδομάδα έχει καβγάδες μέ τήν υπηρέτρια, πού στό σημείο αυτό δέν είναι δυστυχώς πολύ λεπτολόγα. Έπειδή είναι βαρήκοη, τήν τραβάει συνήθως απ' τό μπράτσο σ' εκείνες τίς μεριές τής κάμαρης όπου έχει κάτι νά επικρίνει σχετικό μέ τήν καθαριότητα. Μέ τήν άυστηρότητα αυτή κατόρθωσε ή τάξη στό δωμάτιό του ν' άνταποκρίνεται κατά προσέγγιση στις επιθυμίες του. Μέ τήν άπόχτηση όμως ενός σκύλου θά 'μπαζε μέ τή θέλησή του ίσα ίσα στην κάμαρή του τή βρωμιά πού μέ τόση φροντίδα είχε άποφύγει ως τώρα. Θά εμφανίζονταν ψύλλοι, πού πάντα συνοδεύουν τούς σκύλους. Άμα όμως μία φορά εμφανίζονταν ψύλλοι, δέ θ' άργοῦσε πιά και ή στιγμή πού ό Μπλούμφελντ θά παραχωρούσε τήν άνετη κάμαρή του στό σκύλο και θά ζητούσε ένα άλλο δωμάτιο. Η ρυπαρότητα όμως ήταν μόνο ένα μειονέκτημα των σκύλων. Οί σκύλοι άρρωσταίνουν επίσης και τίς άρρώστιες των σκύλων δέν τίς καταλαβαίνει αλήθεια κανείς. Τότε τό ζῶο αυτό κάθεται

κουλουριασμένο σέ μιά γωνιά ή τριγυρίζει κουτσαίνοντας, κλαψουρίζει, βήχει, πνίγεται από κάποιον πόνο, τό τυλίγει κανείς μ' ένα σκέπασμα, τοῦ ψιθυρίζει κάτι, τοῦ βάζει γάλα μπροστά του, μέ λίγα λόγια τό περιποιείται μέ τήν ἐλπίδα ὅτι πρόκειται γιά μιά περαστική πάθηση, πράγμα πού εἶναι ἄλλωστε δυνατό, ὡστόσο ὅμως μπορεῖ νά ἔναι μιά σοβαρή, ἀκοκρουστική καί κολλητική ἀρρώστια. Κι ἀκόμα ὅταν ὁ σκύλος μείνει γερός, ἀργότερα ὅμως μιά φορά θά γεράσει, δέ θά μπορέσει νά τ' ἀποφασίσει κανείς νά δώσει τό πιστό ζῶο ἄλλοῦ ὅσο εἶναι καιρός, κι ἔρχεται κατόπιν ὁ καιρός νά βλέπει κανείς τά ἴδια του τά γηρατειά στά δακρυσμένα μάτια τοῦ σκύλου. Τότε ὅμως θά πρέπει νά βασανίζεται κανείς μέ τό μισότυφλο ζῶο, πού ἔχουν ἀδυνατίσει τά πνευμόνια του κι ἀπ' τό πάχος δέν μπορεῖ νά κουνηθεῖ, κι ἔτσι νά πληρώσει ἀκριβά τίς χαρές πού τοῦ ἔχει δώσει πρωτύτερα ὁ σκύλος. "Ὅσο κι ἂν ἤθελε τώρα ὁ Μπλούμφελντ νά ἔχει ἕνα σκύλο, θά προτιμήσει ὡστόσο ν' ἀνεβαίνει τή σκάλα ἄλλα τριάντα χρόνια ἀκόμα μονάχος, παρά νά ἐνοχληθεῖ ἀργότερα ἀπό ἕναν τέτοιο γέρικο σκύλο, πού, ἀγκομαχώντας δυνατότερα ἀπ' τόν ἴδιο, νά σέρνεται πλάι του ἀνεβαίνοντας ἀπό σκαλοπάτι σέ σκαλοπάτι.

Ἐτσι λοιπόν ὁ Μπλούμφελντ θά μείνει μόνος, δέν τυχαίνει νά ἔχει τίς ἐπιθυμίες μιᾶς γεροντοκόρης, πού θέλει νά ἔχει κοντά της ἕνα ὁποιοδήποτε κατώτερο ζωντανό πλάσμα, πού νά μπορεῖ νά τό προστατεύει, νά μπορεῖ νά ἔχει τρυφερές σχέσεις μαζί του, πού θέλει συνεχῶς νά τό ὑπηρετεῖ, ὥστε νά τῆς ἀρκοῦν λοιπόν γι' αὐτόν τό σκοπό μιά γάτα, ἕνα καναρίνι ἢ ἀκόμα καί χρυσόψαρα. Κι ἂν αὐτά δέν μποροῦν νά γίνουν, εἶναι εὐχαριστημένη ἀκόμα καί μέ λουλούδια στό παράθυρο. Ἀντίθετα ὁ Μπλούμφελντ θέλει νά ἔχει μονάχα

ένα σύντροφο, ένα ζώο, για τό όποιο νά μήν ἔχει ἀνάγκη νά νοιάζεται καί πολύ, πού καί μιά κλωτσιά τυχόν δέ θά τό βλάψει, πού στήν ἀνάγκη νά μπορεῖ νά ξενυχτάει καί στό δρόμο, πού ὅμως, ὅταν τό ζητάει ὁ Μπλούμφελντ, νά 'ναι ἀμέσως στή διάθεσή του μέ γαβγίσματα, πηδήματα, γλειψίματα τῶν χειρῶν. Κάτι τέτοιο θέλει ὁ Μπλούμφελντ, ἐπειδή ὅμως ὅπως ἀντιλαμβάνεται δέν μπορεῖ νά τό 'χει δίχως μεγάλα μειονεκτήματα, γι' αὐτό παραιτεῖται, ξανακάνει ὡστόσο ἀπό καιρό σέ καιρό, τοῦτο λόγου χάρη τό βράδυ, σύμφωνα μέ τόν εὐσυνείδητο χαρακτήρα του τίς ἴδιες σκέψεις.

Καθώς βγάζει ἐπάνω μπρός στήν πόρτα τῆς κάμαρῆς του τό κλειδί ἀπ' τήν τσέπη του, τοῦ κάνει ἐντύπωση ἕνας θόρυβος πού ἔρχεται ἀπ' τό δωμάτιό του. "Ενας παράξενος, κροταλιστός θόρυβος, πολύ ζωνηρός ὅμως, πολύ κανονικός. Ἐπειδή ἀκριβῶς ὁ Μπλούμφελντ σκεφτότανε σκύλους, θυμᾶται τό θόρυβο πού κάνουν τά πόδια τοῦ σκύλου ὅταν πατᾶνε στό ἔδαφος ἐναλλάξ. "Ὅμως τά πόδια τοῦ σκύλου δέν κροταλίζουν, δέν εἶναι πόδια ζώου. Ἄνοιγει γρήγορα τήν πόρτα καί γυρίζει τό ἠλεκτρικό φῶς. Γιά τή θεά αὐτή δέν ἦταν προετοιμασμένος. Μά αὐτό εἶναι δά μαγεία, δυό μικρές, ἄσπρες μέ γαλάζιες ρίγες μπάλες ἀπό σελουλόιδ πηδᾶνε πάνω στό παρκέτο, ἢ μιά πλάι στήν ἄλλη ἐπάνω κάτω· ὅταν ἢ μιά χτυπάει στό πάτωμα, βρίσκεται ἢ ἄλλη ψηλά, καί ἀκούραστες ἐκτελοῦν τό παιχνίδι τους. Μιά φορά στό γυμνάσιο ὁ Μπλούμφελντ εἶχε ἰδεῖ κατά τή διάρκεια ἑνός γνωστοῦ ἠλεκτρικοῦ πειράματος μικρά σφαιρίδια νά πηδᾶνε παρόμοια, αὐτές ὅμως ἐδῶ εἶναι σχετικά μεγάλες μπάλες, πηδᾶνε στήν ἐλεύθερη κάμαρη καί δέ διεξάγεται κανένα ἠλεκτρικό πείραμα. Ὁ Μπλούμφελντ σκύβει ἐπάνω τους γιά νά τίς παρατηρήσει ἀκριβέστερα. Εἶναι χωρίς ἀμφιβολία συνηθισμένες

μπάλες, περιέχουν πιθανόν στό έσωτερικό τους μικρότερες ακόμα μπάλες, κι αυτές δημιουργούν τόν κροταλιστό θόρυβο. 'Ο Μπλούμφελντ άπλώνει τά χέρια στόν άέρα γιά νά διαπιστώσει ότι δέν κρέμονται τυχόν άπό όποιοσδήποτε κλωστές, όχι, κινούνται έντελώς άνεξάρτητα. Κρίμα πού δέν είναι ό Μπλούμφελντ μικρό παιδί, δυό τέτοιες μπάλες θά ήσαν γι' αυτόν μιά χαρούμενη έκπληξη, ένώ τώρα τό πράγμα του προξενεί μιά μάλλον δυσάρεστη έντύπωση. Δέν είναι ώστόσο τελείως άνάξιο νά ζει σάν ένας άγνοημένος εργένης μόνο στά κρυφά, τώρα κάποιος, άδιάφορο ποιός, ξεσκέπασε αυτό τό μυστικό και του 'στειλε μέσα αυτές τίς δυό κωμικές μπάλες.

Θέλει νά πιάσει μιά μπάλα, όμως αυτές όπισθοχωρούν μπροστά του και τόν παρασύρουν στην κάμαρη πίσω τους. Μά είναι βαρετό, συλλογίζεται, νά τρέχει κανείς έτσι πίσω άπ' τίς μπάλες, σταματάει και τίς παρακολουθει πώς κι αυτές σταματάνε στην ίδια θέση, επειδή φαίνεται νά έγκαταλείφθηκε ή καταδίωξη. Θά προσπαθήσω ώστόσο νά τίς πιάσω, ξανασκέφτεται πάλι και σπεύδει σ' αυτές. 'Αμέσως αυτές ξεφεύγουν, όμως ό Μπλούμφελντ τίς αναγκάζει μέ άνοιγμένα τά πόδια νά όπισθοχωρήσουν σε μιά γωνιά της κάμαρης, και μπροστά άπό τή βαλίτσα πού στέκει εκεί κατορθώνει νά πιάσει μιά μπάλα. Είναι μιά ψυχρή μικρή μπάλα και στριφογυρίζει μέσα στό χέρι του, μέ τή λαχτάρα προφανώς νά ξεγλιστρήσει. Και ή άλλη μπάλα επίσης, σά νά βλέπει τή δύσκολη θέση της συντροφισσάς της, πηδάει ψηλότερα άπό πριν, και προεκτείνει τά πηδήματα ώσπου άγγίζει τό χέρι του Μπλούμφελντ. Χτυπάει πάνω στό χέρι, χτυπάει μέ όλο και πιό γρήγορα πηδήματα, αλλάζει τό σημείο επιθέσεως, πηδάει κατόπιν ακόμα ψηλότερα, μιά και δέν

μπορεῖ νά πετύχει τίποτα ἐνάντια στό χέρι πού βαστάει κλειστή μέσα του τήν μπάλα, θέλοντας προφανῶς νά φτάσει τό πρόσωπο τοῦ Μπλούμφελντ. Ὁ Μπλούμφελντ θά μπορούσε νά πιάσει καί τούτη τήν μπάλα καί νά τίς κλείσει κάπου καί τίς δυό, ὅμως πρός στιγμήν τοῦ φαίνεται πολύ ἐξευτελιστικό νά παίρνει τέτοια μέτρα ἐνάντια σέ δυό μικρές μπάλες· εἶναι ἄλλωστε καί γουστόζικο νά ἔχει κανείς δυό τέτοιες μπάλες, σύντομα θά κουραστοῦνε κι αὐτές ἀρκετά, θά κυλήσουν κάτω ἀπό κάποια ντουλάπα καί θά ἤσυχάσουν. Μ' ὅλη τούτη τή σκέψη πετάει ὅμως ὁ Μπλούμφελντ μ' ἕναν τρόπο ὀργισμένο τήν μπάλα καταγῆς, εἶναι θαῦμα πού τό λεπτό διάφανο περίβλημα ἀπό σελουλόιδ δέν ἔσπασε. Χωρίς μεταβολή οἱ δυό μπάλες ξαναρχίζουν τά προηγούμενα χαμηλά, ἀμοιβαία συντονισμένα πηδήματα.

Ὁ Μπλούμφελντ ξεντύνεται μέ τήν ἤσυχία του, τακτοποιεῖ τά ρούχα στήν ντουλάπα, συνηθίζει πάντα νά ἐπιθεωρεῖ μέ ἀκριβεία ἂν ἡ ὑπηρετρία τά ἔχει ἀφήσει ὅλα ἐντάξει. Μιά ἢ δυό φορές κοιτάζει πάνω ἀπ' τόν ὦμο του γιά τίς μπάλες, πού καθῶς ἔμειναν ἀκαταδίωχτες φαίνεται τώρα ἀκόμα καί νά τόν καταδιώκουν, προωθήθηκαν καί τώρα πηδᾶνε κοντά, ἀκριβῶς ἀπό πίσω του. Ὁ Μπλούμφελντ φοράει τή ρόμπα του καί θέλει νά πάει πρός τόν ἀντικρινό τοῖχο γιά νά πάρει μίαν ἀπ' τίς πίτες πού κρέμονται ἐκεῖ σ' ἕνα κρεμαστάρι. Προτοῦ στραφεῖ, ἀπλώνει ἄθελα τό ἕνα πόδι πρός τά πίσω, ὅμως οἱ μπάλες ξέρουν νά τό ἀποφύγουν καί δέν τίς πετυχαίνει. Καθῶς τώρα προχωρεῖ γιά τήν πίπα, ἀμέσως οἱ μπάλες τόν ἀκολουθοῦν, σέρνεται μέ τίς παντοῦφλες, κάνει ἀκανόνιστα θήματα, ὅμως κάθε φορά πού ἀπλώνει τό πόδι ἀναπηδοῦν στή συνέχεια οἱ μπάλες σχεδόν χωρίς διακοπή, συμβαδίζουν μαζί του. Ὁ Μπλούμφελντ στρέφεται ἀπροσδόκη-

τα για να ιδει πώς θα τό καταφέρουν αυτό οί μπάλες. "Όμως καλά καλά δέν έχει ακόμη στραφεί, και οί μπάλες διαγράφουν ένα ημικύκλιο και βρίσκονται πάλι πίσω του, κι αυτό επαναλαμβάνεται όσο αυτός στρέφεται. Σάν υφιστάμενοι συνοδοί προσπαθοῦν ν' αποφύγουν να σταματήσουν μπρός απ' τόν Μπλούμφελντ. "Ως τώρα τό είχαν μόνο αποτολμήσει, προφανώς για να συστηθοῦν, τώρα όμως έχουν αναλάβει πιά τήν ὑπηρεσία τους.

"Εως τώρα ό Μπλούμφελντ σ' όλες τίς ἐξαιρετικές περιπτώσεις, πού ή ικανότητά του δέν ἐπαρκοῦσε για να γίνει κύριος τῆς καταστάσεως, διάλεγε πάντα ως προσωρινή λύση να καμώνεται ότι δέν ἀντιλαμβανόταν τίποτα. Αυτό συχνά ὠφέλησε και τίς περισσότερες φορές καλύτερεψε τουλάχιστον τήν κατάσταση. Και τώρα λοιπόν συμπεριφέρεται κατά τόν ἴδιο τρόπο, στέκει μπροστά απ' τήν κρεμάστρα μέ τίς πίπες, διαλέγει μέ ἀναστραμμένα τά χεῖλη μιὰ πίπα, τή γεμίζει μέ ἰδιαίτερη φροντίδα ἀπό τήν καπνοσακούλα πού έχει ἔτοιμη στή διάθεσή του, κι ἀφήνει ἀνενόχλητος τίς μπάλες να κάνουν πίσω του τά πηδήματά τους. Διστάζει μονάχα να προχωρήσει πρὸς τό τραπέζι, τοῦ εἶναι σχεδόν ὀδυνηρό ν' ἀκούσει τόν συγχρονισμένο ρυθμό ἀπό τά πηδήματα και τά ἴδια του δῆματα. Στέκεται λοιπόν, ἐξακολουθεῖ να γεμίζει ὦρα τήν πίπα χωρίς να χρειάζεται κι ἐξετάζει τήν ἀπόσταση πού τόν χωρίζει απ' τό τραπέζι. Στό τέλος ὅμως κατανικᾷ τήν ἀδυναμία του και διατρέχει τήν ἀπόσταση μέ τέτοια τσαλαπατήματα πού δέν ἀκούει καθόλου τίς μπάλες. "Όταν κάθεται, αὐτές ξαναρχίζουν βέβαια να πηδᾶνε πίσω απ' τό κάθισμά του κι ἀκούγονται ὅπως πρῖν.

Πάνω απ' τό τραπέζι στόν τοῖχο και σέ ἀπόσταση πού να γτάνει κανείς ἀπλώνοντας τό χέρι εἶναι τοποθετημένο ένα

ράφι, και πάνω του στέκει τό μπουκάλι μέ τό κερασόρακο περιτριγυρισμένο από μικρά ποτηράκια. Πλάι απ' τό μπουκάλι υπάρχει μιá στοιβα από τεύχη του γαλλικού περιοδικού. (Σήμερα ακριβώς ήρθε ένα καινούργιο τεύχος κι ό Μπλούμφελντ τό παίρνει. Τό κερασόρακο τό ξεχνάει όλότελα, έχει ακόμα και τό αίσθημα, σά νά μήν εμποδίζεται σήμερα στίς συνηθισμένες του άπασχολήσεις μόνο από παρηγοριά, και ούτε έχει πραγματική άνάγκη νά διαβάσει. Άνοίγει τό τεύχος σέ μιάν οποιαδήποτε σελίδα, παρά τήν παλιά του συνήθεια νά γυρίζει φύλλο πρós φύλλο προσεχτικά, και βρίσκει εκεί μιá μεγάλη εικόνα. Βιάζει τόν έαυτό του νά τήν κοιτάξει προσεχτικότερα. Παριστάνει τή συνάντηση μεταξύ του Τσάρου τής Ρωσίας και του Προέδρου τής Γαλλίας. Γίνεται πάνω σ' ένα πλοίο. Γύρω τριγύρω μέχρι τό μακρος υπάρχουν ακόμα κι άλλα πλοία, ό καπνός των φουγάρων τους εξατμίζεται στον φωτεινό ουρανό. Και οι δύο, ό Τσάρος και ό Πρόεδρος, σπεύδουν αυτή τή στιγμή μέ μεγάλα δήματα ό ένας πρós τον άλλον και δίνουν ίσα ίσα τά χέρια. Πίσω απ' τόν Τσάρο όπως και πίσω απ' τόν Πρόεδρο στέκουν ανά δύο κύριοι. Μπροστά στά χαρούμενα πρόσωπα του Τσάρου και του Προέδρου, τά πρόσωπα των συνοδών είναι πολύ σοβαρά, τά βλέμματα κάθε συνοδευτικής ομάδας ενώνονται πάνω στους άρχοντές της. Πιό κάτω στό βάθος, τό περιστατικό προφανώς λαμβάνει χώρα στό ψηλότερο κατάστρωμα του πλοίου, στέκουν, κομμένοι απ' τό γύρο τής εικόνας, μακρές σειρές ναυτών που χαιρετάνε. Ό Μπλούμφελντ παρατηρεί τήν εικόνα μέ όλο και περισσότερο ένδιαφέρον. ύστερα τήν κρατάει λίγο σέ απόσταση και τήν κοιτάζει μισοκλείνοντας τά μάτια. Πάντα είχε πολλή προδιάθεση για τέτοιες μεγαλειώδεις σκηνές. "Ότι τά κύρια πρόσωπα

σφίγγουν τὰ χέρια τους τόσο άδίαστα, έγκάρδια κι άπερίσκεπτα, τό βρίσκει ν' άνταποκρίνεται πολύ στην άλήθεια. Καί είναι σωστό επίσης ότι οι συνοδοί –άλλωστε πολύ μεγάλοι κύριοι φυσικά, πού τὰ όνόματά τους στέκουν κάτω σημειωμένα– διατηροϋν μέ τή στάση τους τή σοβαρότητα τής ιστορικής στιγμής.)

Καί άντί νά κατεβάσει όλα όσα του χρειάζονται, ό Μπλούμφελντ κάθεται ήσυχα και κοιτάζει τή σθηστή πάντα άκόμα πίπα. Παραμονεύει κι έξαφνα, έντελώς άπροσδόκητα, ύποχωρεί ή άκίνησία του και μεμιάς στρέφεται μέ τήν πολυθρόνα του. "Όμως και οι μπάλες έπαγρυπνοϋν άνάλογα ή άκολουθοϋν άφηρημένες τό νόμο πού τίς κυβερνά, ταυτόχρονα μέ τή στροφή του Μπλούμφελντ αλλάζουν κι αυτές τή θέση τους και κρύβονται πίσω άπ' τήν πλάτη του. Τώρα ό Μπλούμφελντ κάθεται μέ τήν πλάτη στό τραπέζι και τή σθηστή πίπα στό χέρι. Οι μπάλες πηδάνε τώρα κάτω άπ' τό τραπέζι κι επειδή εκεί ύπάρχει ένα χαλί, άκούγονται λίγο. Αυτό είναι ένα μεγάλο πλεονέκτημα, δημιουργεί μόνο έντελώς αδύνατους, ύπόκωφους θορύβους, πρέπει κανείς νά προσέξει πολύ για νά μπορέσει νά τους συλλάβει άκόμα μέ τό αυτί. Ό Μπλούμφελντ βέβαια είναι πολύ προσεχτικός και τους άκούει άκριβώς. "Όμως αυτό είναι τώρα μόνο έτσι, σε μία στιγμούλα πιθανόν νά μήν τους άκούει πιά καθόλου. "Ότι πάνω σε χαλιά γίνονται τόσο λίγο άντιληπτές, ό Μπλούμφελντ τό θεωρεί μία μεγάλη αδυναμία για τίς μπάλες. Πρέπει νά χώσει κανείς άπό κάτω τους ένα ή άκόμα καλύτερα δύο χαλιά, και είναι σχεδόν άνίσχυρες. Βέβαια μόνο για όρισμένο χρόνο, κι έπειτα ή παρουσία τους μονάχα σημαίνει μία κάποια δύναμη.

Τώρα ένας σκύλος θά μπορούσε νά ήταν του Μπλούμφελντ

πολύ χρήσιμος, ένα νεαρό, άγριο ζώο θά τά κατάφερνε σύντομα μέ τίς μπάλες. Φαντάζεται πώς αυτός ό σκύλος άπλώνει μέ τό πόδι να τίς άρπάξει, πώς τίς διώχνει άπ' τή θέση τους, πώς τίς κυνηγάει πέρα δώθε μέσα στην κάμαρη και τέλος τίς γρατώνει ανάμεσα στά δόντια του. Είναι πολύ δυνατό νά προμηθευτεί σύντομα ό Μπλούμφελντ ένα σκύλο.

Πρός τό παρόν οί μπάλες πρέπει νά φοδούνται μονάχα τόν Μπλούμφελντ, κι αυτός δέν έχει τώρα καμιάν όρεξη νά τίς καταστρέψει, ίσως και νά του λείπει ή άποφασιστικότητα γι' αυτόν τό σκοπό. Έρχεται τό δράδυ κουρασμένος άπ' τή δουλειά, και τώρα πού χρειάζεται ήσυχία, του επιφυλάσσεται αυτή ή έκπληξη. Τώρα μονάχα αισθάνεται πόσο είναι άλήθεια κουρασμένος. Ασφαλώς θά τίς καταστρέψει βέβαια τίς μπάλες, και μάλιστα πάρα πολύ σύντομα, όμως όχι για τήν ώρα και πιθανόν μόνο τήν ερχόμενη μέρα. Αν τό καλοεξετάσει κανείς όλο τό ζήτημα χωρίς προκατάληψη, οί μπάλες συμπεριφέρονται κατά τ' άλλα άρκετά κόσμια. Θά μπορούσαν λόγου χάρη άπό καιρό σέ καιρό νά πηδάνε μπροστά, νά επιδειχονται και πάλι νά ξαναγυρίζουν στη θέση τους, ή θά μπορούσαν νά πηδάνε ψηλότερα για νά χτυπάνε πάνω στην τάβλα του τραπέζιου κι έτσι ν' άποζημιώνονται για τό μετρίασμα του θορύβου άπ' τό χαλί. Όμως δέν τό κάνουν, δέ θέλουν νά ερεθίζουν τόν Μπλούμφελντ δίχως λόγο, περιορίζονται προφανώς μόνο στά άπολύτως αναγκαία.

Βέβαια άρχουν κι αυτά τά αναγκαία για νά κάνουν στον Μπλούμφελντ τήν παραμονή στο τραπέζι άνούσια. Κάθεται εκεί μόλις λίγα λεπτά και σκέφτεται κιόλας νά πάει για ύπνο. Μιά άπό τίς άφορμές γι' αυτό είναι πού εδώ δέν μπορεί νά καπνίσει, επειδή έχει βάλει τά σπίρτα στο κομοδίνο. Θά

ἔπρεπε λοιπόν νά πάει νά πάρει αὐτά τὰ σπύρτα, μιά καί θά ὄρεθει ὅμως κοντά στό κομοδίνο, εἶναι βέβαια καλύτερα νά μείνει κιάλας ἐκεῖ νά ξαπλώσει. Ἐδῶ σκέφτεται ἀκόμα καί μέ κάποια ὑστεροδουλία, πιστεύει δηλαδή πώς οἱ μπάλες μέ τήν τυφλή τους μανία νά θρίσκονται πάντα πίσω του, θά πηδήξουν στό κρεβάτι κι αὐτός, ὅταν κατόπιν ξαπλώσει, θά τίς συνθλίψει ἐκεῖ θέλοντας ἤ μή θέλοντας. Τήν ἔνσταση πώς καί τὰ ὑπολείμματα ἀκόμα ἀπ' τίς μπάλες θά μπορούσαν νά πηδᾶνε τήν ἀπορρίπτει. Ἀκόμα καί τὰ παράξενα πρέπει νά ἔχουν ὄρια. Ὀλόκληρες μπάλες πηδᾶνε κατά κανόνα, ἔστω κι ἂν ὄχι ἀδιάκοπα. ἀντίθετα κομμάτια ἀπό μπάλες δέν πηδᾶνε ποτέ, λοιπόν κι ἐδῶ δέ θά πηδήξουν. «Ἐμπρός!» φωνάζει μέ τούτη τή σκέψη παίρνοντας θάρρος καί τσαλαπατᾶει ξανά πρὸς τό κρεβάτι μέ τίς μπάλες πίσω του. Ἡ ἐλπίδα του φαίνεται νά ἐπιβεβαιώνεται, καθὼς αὐτός ἀπό σκοποῦ τοποθετεῖται πάρα πολύ κοντά στό κρεβάτι, ἀμέσως πηδάει μιά μπάλα πάνω σ' αὐτό. Ἀντ' αὐτοῦ συμβαίνει τό ἀπροσδόκητο, ἡ ἄλλη μπάλα νά χωθεῖ κάτω ἀπ' τό κρεβάτι. Τή δυνατότητα πώς οἱ μπάλες θά μπορούσαν νά πηδᾶνε καί κάτω ἀπ' τό κρεβάτι, ὁ Μπλούμφελντ δέν τή σκέφτηκε καθόλου. Εἶναι ἀγαναχτισμένος μέ τή μιά μπάλα, ἂν καί αἰσθάνεται πόσο εἶναι ἄδικο αὐτό, ἐπειδή πηδώντας κάτω ἀπ' τό κρεβάτι ἐπιτελεῖ ἡ μπάλα τό καθήκον της ἴσως ἀκόμα καλύτερα ἀπ' τήν μπάλα στό κρεβάτι. Τό ζήτημα εἶναι τώρα γιά ποιά θέση θ' ἀποφασίσουν οἱ μπάλες, ἐπειδή ὁ Μπλούμφελντ δέν πιστεύει πώς θά μπορούσαν νά δουλεύουν πολὺν καιρὸ χωριστά. Καί πραγματικά πηδάει τήν πρώτη στιγμή καί ἡ κάτω μπάλα πάνω στό κρεβάτι. Τώρα τίς ἔχω, συλλογίζεται ὁ Μπλούμφελντ, ἄγριος ἀπό χαρά, καί πετᾶει τή ρόμπα ἀπό πάνω του γιά νά πέσει στό κρεβάτι. Ὅμως τήν ἴδια στιγμή

ξαναπηδάει ή μπάλα κάτω απ' τό κρεβάτι. Κυριολεκτικά καταρρέει ό Μπλούμφελντ απογοητευμένος υπερβολικά. Ή μπάλα προφανώς ανέθηκε επάνω για νά ιδει μόνο και δέν τής άρεσε. Καί τώρα τήν ακολουθει και ή άλλη και μένει φυσικά κάτω, επειδή κάτω είναι καλύτερα. «Τώρα θά 'χω έδω όλη τή νύχτα αυτούς τούς τυμπανοκροούστες», συλλογίζεται ό Μπλούμφελντ, δαγκάνει τά χείλια του και κουνάει τό κεφάλι.

Είναι λυπημένος, χωρίς καλά καλά νά ξέρει πώς θά μπορούσαν οί μπάλες νά τόν βιάσουν τή νύχτα. Ό ύπνος του είναι άριστος, θά νικήσει εύκολα τόν μικρό θόρυβο. Για νά 'ναι όλοτελα σίγουρος γι' αυτό, τούς χώνει σύμφωνα μέ τήν αποκτηθείσα πείρα δυό χαλιά από κάτω. Είναι σά νά 'χε ένα σκυλάκι πού 'θελε νά τό κοιμίσει στά μαλακά. Καί σά νά ήσαν και οί μπάλες κουρασμένες και νυσταγμένες, είναι και τά πηδήματά τους χαμηλότερα και αργότερα από πρίν. Καθώς ό Μπλούμφελντ γονατίζει μπροστά στό κρεβάτι και φέγγει μέ τή λάμπα από κάτω, νομίζει πότε πότε πώς οί μπάλες θά μείνουν για πάντα πάνω στά χαλιά, πέφτουν τόσο άτονα, κυλάνε λιγάκι πιό κάτω τόσο αργά. "Υστερα βέβαια ξανασηκώνονται πάλι πιστές στό καθήκον. Είναι όμως πολύ πιθανό, κοιτάζοντας ό Μπλούμφελντ τό πρωί κάτω απ' τό κρεβάτι νά θρει εκεί δυό ήσυχες, άθως παιδικές μπάλες.

Όμως φαίνεται πώς δέ θά μπορέσουν νά βαστάξουν τά πηδήματα ούτε και μέχρι τό πρωί, αφού όταν πιά ό Μπλούμφελντ θρίσκειτα ξαπλωμένος στό κρεβάτι, δέν τίς άκούει πιά καθόλου. Καταβάλλει προσπάθεια ν' άκούσει κάτι, άφουγκράζεται σκύβοντας έξω απ' τό κρεβάτι - κανένας θόρυβος. Τόσο δραστικά δέν μπορεί νά επενεργούν τά

χαλιά, ή μόνη εξήγηση είναι πώς οι μπάλες σταμάτησαν να πηδάνε, ή δέν μπορούν να έκτινάσσονται άρκετά άπ' τά μαλακά χαλιά και γι' αυτό παράτησαν για τήν ώρα τά πηδήματα ή πάλι. πράγμα πού είναι και τό πιθανότερο, δέ θά ξαναπηδήξουν ποτέ. 'Ο Μπλούμφελντ θά μπορούσε να σηκωθεί και να κοιτάξει πώς έχει αλήθεια τό πράγμα, ώστόσο, ίκανοποιημένος πού έγινε επιτέλους ήσυχία, προτιμάει να μείνει ξαπλωμένος, τίς μπάλες πού ήρέμησαν δέ θέλει πιά ούτε καν μέ τό βλέμμα του να τίς ταράξει. 'Ακόμα κι άπ' τό κάπνισμα παραιτείται ευχαρίστως, γυρίζει στό πλάι κι άποκοιμείται άμέσως.

'Ωστόσο δέ μένει ανενόχλητος· όπως πάντοτε άλλωστε ό ύπνος του είναι κι αυτή τή φορά δίχως όνειρα, όμως πολύ ανήσυχος. 'Αμέτρητες φορές τή νύχτα τινάζεται τρομαγμένος μέ τήν ψευδαίσθηση πώς κάποιος χτυπάει στήν πόρτα. Τό γνωρίζει μέ βεβαιότητα ότι κανείς δέ χτυπάει· ποιός θά χτυπούσε τή νύχτα στήν πόρτα του, σ' ενός μοναχού εργένη τήν πόρτα. 'Ομως αν και τό γνωρίζει μέ βεβαιότητα, ώστόσο ανατινάζεται πάντα ξανά και κοιτάζει μιά στιγμή έντατικά πρós τήν πόρτα, μέ τό στόμα άνοιχτό, μέ τά μάτια όρθάνοιχτα, και τά τσουλούφια τών μαλλιών αναπάλλονται πάνω στό ύγρό του μέτωπο. Δοκιμάζει να μετρήσει πόσο συχνά ξυπνάει, όμως άποκαμωμένος άπ' τούς τεράστιους αριθμούς πού προκύπτουν, ξαναλέφτει πάλι στον ύπνο. Πιστεύει να ξέρει πούθε προέρχεται τό χτύπημα, δέ γίνεται στήν πόρτα, αλλά κάπου έντελώς άλλου, όμως μέσα στή σύγχυση του ύπνου δέν μπορεί να θυμηθεί πού στηρίζονται οι ύποψίες του. Ξέρει μονάχα πώς πολλά ανεπαισθητα άποκρουστικά χτυπήματα άθροίζονται προτου άποδώσουν τή μεγάλη δυνατή κρούση. "Όμως θά ήταν διατεθειμένος να ύ-

ποφέρει ὅλη τὴν ἀποκρουστικότητα τῶν μικρῶν χτυπημάτων, ἂν μπορούσε ν' ἀποφύγει τὴν κρούση, ὅμως ἀπὸ κάποια αἰτία εἶναι πολὺ ἀργά, ἐδῶ δὲν μπορεῖ νὰ ἐπέμβει, ἔχει καθυστερήσει, δὲν ἔχει οὔτε κἀν λόγια, τὸ στόμα του ἀνοίγει μόνο γιὰ βουβό χασμουρητό, κι ἔξω φρενῶν γι' αὐτὸ χτυπάει τὸ πρόσωπο στὰ μαξιλάρια. Ἔτσι περνάει ἡ νύχτα.

Τὸ πρωὶ τὸν ξυπνάει τὸ χτύπημα τῆς ὑπηρετριάς, μ' ἓναν ἀναστεναγμὸ τῆς ἀπολύτρωσης χαιρετίζει τὸ ἀπαλὸ χτύπημα, γιὰ τὸ ὁποῖο πάντα παραπονοῖταν ὅτι δὲ γινόταν ἀντιληπτό, καὶ θέλει κιόλας νὰ φωνάξει «ἐμπρός», ὅταν ἀκούει ἓνα ἄλλο ζωηρό, ἀδύνατο βέβαια, ἀλλὰ κυριολεχτικά πολεμικὸ χτύπημα. Εἶναι οἱ μπάλες κάτω ἀπ' τὸ κρεβάτι. Ξύπνησαν, ἔχουν συγκεντρώσει τὴ νύχτα, ἀντίθετα μ' αὐτόν, νέες δυνάμεις; «Ἀμέσως», φωνάζει ὁ Μπλούμφελντ στὴν ὑπηρετρία, πηδάει ἀπ' τὸ κρεβάτι, ὅμως γιὰ λόγους προληπτικούς, ἔτσι ὥστε νὰ κρατάει τὶς μπάλες πίσω του, πέφτει στὸ πάτωμα, πάντα μὲ τὴν πλάτη γυρισμένη σ' αὐτές, κοιτάζει πρὸς τὶς μπάλες στραβώνοντας τὸ κεφάλι καὶ σχεδὸν θὰ ἔθελε νὰ βλαστημήσει. Σὰν παιδιὰ, πού τὴ νύχτα σπρώχνουν ἀπὸ πάνω τους τὰ ἐνοχλητικὰ σκεπάσματα, ἔβγαλαν καὶ οἱ μπάλες προφανῶς μὲ μικροὺς κραδασμοὺς πού ἐξακολουθοῦσαν κατὰ τὴ διάρκεια ὅλης τῆς νύχτας, τὰ χαλιά τόσο ἔξω ἀπ' τὸ κρεβάτι, ὥστε ν' ἀποχτήσουν πάλι τὸ ἐλεύθερο παρκέτο κάτωθι τους καὶ νὰ μποροῦν νὰ θορυβοῦν. «Πίσω στὰ χαλιά!» λέει ὁ Μπλούμφελντ μὲ πρόσωπο κακό, καὶ μόνο ὅταν οἱ μπάλες χάρη στὰ χαλιά ἠσύχασαν πάλι, φωνάζει μέσα τὴν ὑπηρετρία. Ἐνῶ αὐτὴ, μιὰ παχιά, κουτὴ γυναίκα πού περπατᾷ πάντα ὀλόισια, βάζει τὸ πρόγευμα στὸ τραπέζι καὶ κάνει τὶς λίγες ἐξυπηρετήσεις πού εἶναι ἀναγκαῖες, στέκεται ὁ Μπλούμφελντ ἀκίνητος μὲ τὴ ρόμπα κοντὰ στὸ

κρεβάτι του γιά νά κρατήσει τίς μπάλες κάτω φυλακισμένες. Παρακολουθεῖ τήν ὑπνέτρια μέ τό βλέμμα γιά νά διαπιστώσει ἄν ἔχει ἀντιληφθεῖ κάτι. Μέ τή βαρηκοῖα της αὐτό εἶναι πολύ ἀπίθανο καί ὁ Μπλούμφελντ τό ἀποδίδει στήν ὑπερδιέγερσή του ἀπό τόν ἄσκημον ὕπνο, ἄν νομίζει πώς βλέπει ὅτι ἡ ὑπνέτρια κοντοστέκεται μολαταῦτα πού καί πού, στηρίζεται σ' ἕνα ὁποιοδήποτε ἔπιπλο κι ἀφουγκράζεται μέ ἀνασηκωμένα φρύδια. Θά ἦταν εὐτυχής ἄν μπορούσε ν' ἀναγκάσει τήν ὑπνέτρια νά ἐπιταχύνει λίγο τήν ἐργασία της, ὅμως αὐτή εἶναι σχεδόν πιά ἀργοκίνητη ἀπό ἄλλες φορτές. Φορτώνεται ἀργά μέ τά ρούχα καί τά παπούτσια τοῦ Μπλούμφελντ καί τραβάει μ' αὐτά πρὸς τό διάδρομο, μένει ὦρα ἔξω, μονότονα κι ἐντελῶς μεμονωμένα ἀντηχοῦνε οἱ χτύποι καθὼς αὐτή τινάζει ἔξω τά ρούχα.

Καί ὅλο αὐτό τό χρονικό διάστημα πρέπει ὁ Μπλούμφελντ νά μένει στό κρεβάτι, δέν πρέπει νά κινεῖται ἄν δέ θέλει νά θγάλει ἔξω τίς μπάλες ἀπό πίσω του, πρέπει ν' ἀφήσει τόν καφέ νά κρυώσει, αὐτός πού τοῦ ἀρέσει νά τόν πίνει ὅσο τό δυνατόν πιά ζεστόν, καί δέν μπορεῖ νά κάνει ἄλλο παρὰ νά κοιτάζει τό κατεδασμένο στόρι τοῦ παραθύρου, πού πίσω του διαφαίνεται θολή ἡ μέρα. Ἐπιτέλους ἡ ὑπνέτρια τελείωσε, εὐχεται μιὰ καλημέρα καί θέλει νά φύγει. Προτοῦ ὅμως ἀπομακρυνθεῖ ὀριστικά, σταματάει ἀκόμα στήν πόρτα, κουνάει λίγο τά χεῖλια καί κοιτάζει τόν Μπλούμφελντ μ' ἕνα βλέμμα παρατεταμένο. Ὁ Μπλούμφελντ θέλει κιόλας νά τῆς ζητήσει τό λόγο, ὅταν αὐτή τέλος φεύγει. Ὁ Μπλούμφελντ θά προτιμοῦσε ν' ἀνοίγε διάπλατα τήν πόρτα καί νά τῆς φώναζε τί κουτή, γριά καί ἄμυαλη γυναίκα πού εἶναι. Ὅταν ὅμως τό συλλογίζεται τί ἔχει ἀλήθεια ν' ἀντιτάξει ἐναντίον της, βρίσκει μονάχα τήν ἀναπο-

διά ὅτι χωρίς ἀμφιβολία δέν ἔχει ἀντιληφθεῖ τίποτα, θέλησε ὥστόσο νά δώσει τήν ἐντύπωση πώς κάτι εἶχε ἀντιληφθεῖ. Σέ τί σύγχυση βρίσκονται οἱ σκέψεις του! Κι αὐτό μόνο ἐξαιτίας μιᾶς νύχτας πού κοιμήθηκε ἄσκημα! Γιά τόν ἄσκημο ὕπνο βρίσκει μιά μικρή ἐξήγηση, ὅτι χθές τό βράδυ εἶχε ἐκτραπεῖ ἀπό τίς συνήθειές του, δέν κάπνισε καί δέν ἤπιε ρακί. "Όταν μιά φορά, κι αὐτό ἦταν τό τελικό συμπέρασμα τῶν συλλογισμῶν του, δέν καπνίσω καί δέν πιῶ ρακί, κοιμᾶμαι ἄσκημα.

Ἄπό δῶ καί πέρα θά προσέχει περισσότερο τήν καλοπέρασή του, κι ἀρχίζει παίρνοντας ἀπ' τό σπιτικό φαρμακεῖο του, πού κρέμεται πάνω ἀπ' τό κομοδίνο, βαμβάκι καί χώνοντας δύο μπαλίτσες ἀπό δαῦτο σι' αὐτιά του. Ὑστερα σηκώνεται καί κάνει ἕνα δοκιμαστικό θῆμα. Οἱ μπαλίτσες τόν ἀκολουθᾶνε βέβαια, ὅμως αὐτός δέν τίς ἀκούει σχεδόν, μιά ἐνίσχυση ἀκόμα μέ βαμβάκι θά τίς κάνει νά μὴν ἀκούγονται καθόλου. Ὁ Μπλούμφελντ κάνει ἀκόμα μερικά θῆματα, γίνονται χωρίς κανένα ἰδιαίτερο δυσάρεστο. Ὁ καθένας γιά τόν ἑαυτό του, τόσο ὁ Μπλούμφελντ ὅσο καί οἱ μπάλες, αὐτές βέβαια συνδεδεμένες ἀναμεταξύ τους, ὅμως χωρίς νά ἀλληλοενοχλοῦνται. Μονάχα ὅταν ὁ Μπλούμφελντ μιά φορά στρέφεται γρηγορότερα καί ἢ μιά μπάλα δέν μπορεῖ νά κάνει τήν ἀντίστοιχη κίνηση ἀρκετά γρήγορα, τή χτυπάει ὁ Μπλούμφελντ μέ τό γόνατο. Εἶναι τό μοναδικό ἐπεισόδιο, κατά τ' ἄλλα ὁ Μπλούμφελντ πίνει τόν καφέ μέ τήν ἡσυχία του, πεινάει, σά νά μὴν κοιμήθηκε αὐτή τή νύχτα παρὰ νά ἔχει κάνει μιά μεγάλη πορεία, πλένεται μέ κρύο, ὑπερβολικά δροσιστικό νερό καί ντύνεται. "Ὡς τώρα δέν ἔχει σηκώσει τά στόρια, παρὰ προτίμησε νά μείνει γιά λόγους προνοίας στό ἡμίφως, γιά τίς μπάλες δέ χρειάζεται ξένα μάτια. "Ὅμως τώ-

ρα, καθώς ετοιμάζεται νά φύγει, πρέπει νά εξασφαλίσει κάπως τίς μπάλες γιά τήν περίπτωση –αυτός δέν τό πιστεύει– νά τό αποτολμήσουν νά τόν ἀκολουθήσουν καί στό δρόμο. Ἔχει γι' αὐτόν τό σκοπό μιά καλή ἰδέα, ἀνοίγει τή μεγάλη ντουλάπα καί τοποθετεῖται μέ τή ράχη πρός αὐτή. Σά νά τό μυρίστηκαν οἱ μπάλες αὐτό πού σχεδιαζόταν, φυλάγονται ἀπ' τό ἐσωτερικό τῆς ντουλάπας, ἐκμεταλλεύονται κάθε θεσούλα πού μένει, ἀνάμεσα στόν Μπλούμφελντ καί τήν ντουλάπα, πηδᾶνε γιά μιά στιγμή, ὅταν δέ γίνεται διαφορετικά, μέσα στήν ντουλάπα, ξαναφεύγουν ὅμως μπροστά στό σκοτάδι ἀμέσως πάλι ἔξω, εἶναι ἀδύνατο νά τίς ἀναγκάσει κανεῖς νά πᾶνε πιο πέρα ἀπ' τήν κόχη μέσ στήν ντουλάπα, προτιμοῦν νά παραβοῦνε τό χρέος τους καί στέκονται σχεδόν στό πλάι τοῦ Μπλούμφελντ. Ὅμως οἱ μικροπονηριές τους δέ θά τούς βοηθήσουν σέ τίποτα, ἐπειδή τώρα ἀνεβαίνει ὁ ἴδιος ὁ Μπλούμφελντ μέ τήν πλάτη πρός τά πίσω μέσα στήν ντουλάπα, καί τώρα βέβαια πρέπει ν' ἀκολουθήσουν κι αὐτές. Μέ τόν τρόπο αὐτόν ὅμως ἔχει κριθεῖ καί ἡ τύχη τους, ἐπειδή μέσα στήν ντουλάπα ὑπάρχουν κάτω διάφορα μικρότερα ἀντικείμενα, ὅπως παπούτσια, κουτιά, μικρές βαλίτσες, πού εἶναι βέβαια ὅλα βαλμένα σέ τάξη –τόρα ὁ Μπλούμφελντ λυπᾶται γι' αὐτό–, πού ὅμως ἐμποδίζουν τίς μπάλες πολύ. Κι ὅταν τώρα ὁ Μπλούμφελντ, πού στό ἀναμεταξύ ἔχει κλείσει σχεδόν τήν πόρτα τῆς ντουλάπας, μ' ἓνα μεγάλο πήδημα, πού χρόνια τώρα δέν ἔχει κάνει παρόμοιο, ἐγκαταλείπει τήν ντουλάπα, κλείνει τήν πόρτα καί στρέφει τό κλειδί, οἱ μπάλες βρῖσκονται μέσα κλειδωμένες. «Αὐτό λοιπόν τό πετύχαμε», συλλογίζεται ὁ Μπλούμφελντ σκουπίζοντας τόν ἰδρώτα ἀπ' τό πρόσωπο. Τί φασαρία πού κάνουν οἱ μπάλες μέσ στήν ντουλάπα! Γεννιέται ἡ ἐντύπωση πώς

είναι ἀπελπισμένες. Ἀντίθετα ὁ Μπλούμφελντ εἶναι πολὺ εὐχαριστημένος. Ἐγκαταλείπει τὴν κάμαρη κι ὁ ἔρημος διάδρομος ἐπενεργεῖ κιόλας εὐεργετικά ἐπάνω του. Ἐλευθερώνει τ' αὐτιά του ἀπ' τὰ βαμβάκια καὶ οἱ ποικίλοι θόρυβοι τοῦ σπιτιοῦ πού ξυπνάει τὸν γοητεύουν. Ἀνθρώπους βλέπει κανεὶς λίγους, εἶναι ἀκόμα πολὺ πρωί.

Κάτω στό διάδρομο, μπροστά ἀπ' τὴ χαμηλὴ πόρτα, ὅθε μπαίνει κανεὶς στὴν ὑπόγεια κατοικία τῆς ὑπηρετριας, στέκεται τό μικρὸ δεκάχρονο ἀγόρι τῆς. Ὅμοίωμα τῆς μητέρας του, καμιὰ ἀπ' τίς ἀσκήμιες τῆς γοιᾶς δέν ξεχάστηκε σ' αὐτό τό παιδικὸ πρόσωπο. Μὲ στραβά πόδια, μὲ τὰ χέρια στίς τσέπες τοῦ πανταλονιοῦ, στέκεται ἐκεῖ καὶ ρουθουνίζει, γιατί ἀπὸ τώρα κιόλας ἔχει μιὰ θρογγοκὴλη καὶ δύσκολα μόνο μπορεῖ νά παίρνει ἀνάσα. Ἐνῶ ὅμως ὁ Μπλούμφελντ ἄλλες φορές, ὅταν ὁ μικρὸς τοῦ τυχαίνει στό δρόμο του, ἐπιταχύνει τό σῆμα γιὰ ν' ἀποφύγει κατὰ τό δυνατόν τό θέαμα αὐτό, σήμερα θά ἤθελε ἀκόμα καὶ νά σταματήσῃ κοντά του. Κι ἂν ἀκόμα τό παιδί αὐτὸ ἦρθε στόν κόσμο ἀπ' αὐτὴ τὴ γυναίκα καὶ φέρνει ὅλα τὰ σημάδια τῆς καταγωγῆς του, εἶναι ὥστόσο γιὰ τὴν ὥρα ἓνα παιδί, μέσα σ' αὐτό τό κακόμορφο κεφάλι ὑπάρχουν βέβαια παιδικές σκέψεις, ὅταν κανεὶς τοῦ μιλήσῃ φρόνιμα καὶ τό ρωτήσῃ κάτι, τότε εἶναι πιθανὸ ν' ἀποκριθεῖ μὲ καθαρὴ φωνή, ἀθῶα καὶ μὲ σεβασμό, καὶ θά μπορέσῃ κανεὶς μὲ λίγη προσπάθεια ἀκόμα καὶ νά χαϊδέψῃ καὶ τοῦτα τὰ μάγουλα. Ἔτσι συλλογίζεται ὁ Μπλούμφελντ, μολαταῦτα προσπερνάει. Στό δρόμο ἀντιλαμβάνεται πὼς ὁ καιρὸς εἶναι ἠπιότερος ἀπ' ὅσο φαντάστηκε στὴν κάμαρὴ του. Οἱ πρωινὲς ὀμίχλες σκίζονται καὶ παρουσιάζονται τμήματα γαλάζιου οὐρανοῦ πού τὸν σαρώνει ὁ δυνατὸς ἀγέρας. Ὁ Μπλούμφελντ τό χρωστάει στίς μπάλες, ὅτι βγήκε ἀπ' τὴν

κάμαρη του πολύ νωρίτερα από άλλες φορές, ακόμα και την εφημερίδα τή λησμόνησε αδιάβαστη πάνω στο τραπέζι, έτσι πάντως κέρδισε πολύ χρόνο και τώρα μπορεί να περπατάει άργα. Είναι περίεργο πόσο λίγο νοιάζεται για τις μπάλες από τότε πού τις αποχωρίστηκε. "Όσο βρίσκονταν πίσω του, μπορούσε κανείς να τις θεωρήσει κάτι πού του άνηκε, κάτι πού κατά τήν εκτίμηση του άτομου του έπρεπε κατά κάποιο τρόπο να συνυπολογιστεί, ενώ τώρα ήσαν μονάχα ένα παιχνίδι στην ντουλάπα του σπιτιού. Και πάνω σ' αυτό του περνάει του Μπλούμφελντ απ' τό νοῦ ότι θά μπορούσε ίσως ν' άχρηστέψει τις μπάλες καλύτερα, επαναφέροντάς τες στον πραγματικό τους προορισμό. Έκεί στό διάδρομο στέκει ακόμα ο μικρός, ο Μπλούμφελντ θά του χαρίσει τις μπάλες, και μάάλιστα όχι να τις δανείσει τάχα, παρά να τις χαρίσει στ' αλήθεια, πράγμα πού έχει τήν ίδια σημασία μέ τή διαταγή για τήν καταστροφή τους. Κι αν ακόμα έμελλε να μείνουν σώες, στά χέρια του μικρού θά 'χουν ακόμα λιγότερη σημασία παρά μέσα στην ντουλάπα, όλο τό σπίτι θά ιδει τό μικρό να παίζει μ' αυτές, άλλα παιδιά θά σμίξουν, ή γενική γνώμη ότι στην περίπτωση αυτή πρόκειται για μπάλες παιχνιδιού και όχι τυχόν για δορυφόρο τής ζωής του Μπλούμφελντ, θ' αποβεί άτράνταχτη και άκαταμάχητη. Ο Μπλούμφελντ ξαναγυρίζει γρήγορα στό σπίτι. Αυτή τή στιγμή ο μικρός έχει κατεβεί τή σκάλα του ύπογείου κι έτοιμάζεται ν' άνοίξει τήν πόρτα. Ο Μπλούμφελντ πρέπει λοιπόν να φωνάξει τό μικρό και να προφέρει τ' όνομά του, πού είναι γελοίο, όπως όλα πού έχουν σχέση μέ τό μικρό. «Άλφρεδ, Άλφρεδ», φωνάζει. Ο μικρός διστάζει πολλήν ώρα. «Έλα λοιπόν», φωνάζει ο Μπλούμφελντ, «θά σου δώσω κάτι». Τά δυό μικρά κοριτσάκια του θυρωρού βγήκανε από τήν άντικρινή πόρτα

καί περιέργα σταματᾶνε δεξιά καί ἀριστερά ἀπό τόν Μπλούμφελντ. Ἔχουν πολύ γρηγορότερη ἀντίληψη ἀπ' τό μικρό καί δέν καταλαβαίνουν γιατί αὐτός δέν ἔρχεται ἀμέσως. Τοῦ γνεύουν, ταυτόχρονα δέν ἀφήνουν τόν Μπλούμφελντ ἀπ' τὰ μάτια τους, ἀδυνατοῦν ὁμως νά μαντέψουν τί δῶρο περιμένει τόν Ἄλφρεδ. Ἡ περιέργεια τὰ βασανίζει καί πηδᾶνε ἀπ' τό 'να πόδι στό ἄλλο. Ὁ Μπλούμφελντ γελάει τόσο γι' αὐτά ὅσο καί γιά τόν μικρό. Αὐτός φαίνεται νά τὰ 'χει τέλος ὅλα σκεφτεῖ κι ἀνεβαίνει ντοῦρος καί βαρὺς τή σκάλα. Οὔτε στό περπάτημα δέ διαψεύδει τή μάνα του, πού ἄλλωστε ἐμφανίζεται κάτω στήν πόρτα τοῦ ὑπογείου. Ὁ Μπλούμφελντ φωνάζει πολύ δυνατά γιά νά τόν καταλάβει καί ἡ ὑπηρέτρια καί νά ἐπιβλέψει τήν ἐκτέλεση τῆς παραγγελίας του, ἂν αὐτό ἦταν ἀναγκαῖο. «Ἐχω ἐπάνω στό δωμάτιό μου», λέει ὁ Μπλούμφελντ, «δύο ὁμορφες μπάλες. Τίς θέλεις;» Ὁ μικρός στραβώνει μονάχα τό στόμα, δέν ξέρει πῶς νά φερθεῖ, στρέφεται καί κοιτάζει ἐρωτηματικά πρὸς τή μητέρα του κάτω. Τά κοριτσάκια ὁμως ἀρχίζουν ἀμέσως νά χοροπηδᾶνε γύρω ἀπ' τόν Μπλούμφελντ καί νά παρακαλᾶνε γιά τίς μπάλες. «Καί σεῖς θά μορεῖτε νά παίξετε μ' αὐτές», τοὺς λέει ὁ Μπλούμφελντ, περιμένει ὁμως τήν ἀπάντηση τοῦ μικροῦ. Θά μοροῦσε νά χαρίσει ἀμέσως τίς μπάλες στά κοριτσάκια, ὁμως τοῦ φαίνονται πολύ ἀπερίσκεπτα καί τώρα ἔχει περισσότερη ἐμπιστοσύνη στόν μικρόν. Αὐτός στό ἀναμεταξύ πῆρε τή συμβουλή τῆς μητέρας του, χωρίς ν' ἀλλάξουν λόγια, καί γνεύει καταφατικά σέ μιά νέα ἐρώτηση τοῦ Μπλούμφελντ. «Τότε πρόσεξε», λέει ὁ Μπλούμφελντ, πού εὐχαρίστως παραδλέπει πῶς γιά τό δῶρο του δέν πρόκειται νά τοῦ ποῦνε κανένα εὐχαριστῶ, «τό κλειδί στό δωμάτιό μου τό 'χει ἡ μητέρα σου, αὐτό θά τό πάρεις ἀπ' αὐτή· ἐδῶ σοῦ

δίνω τό κλειδί τῆς ντουλάπας μου καί σ' αὐτή τήν ντουλάπα βρίσκονται οἱ μπάλες. Κλείσε πάλι τήν ντουλάπα καί τό δωμάτιο μέ προσοχή. Μέ τίς μπάλες ὅμως μοιροῦσαι νά κάνεις ὅ,τι θέλεις καί δέ χρειάζεται νά τίς ξαναφέρεις πίσω. Μέ κατάλαβες;». Ὁ μικρός ὅμως δυστυχῶς δέν κατάλαβε. Ὁ Μπλούμφελντ θέλησε νά τά ξεκαθαρίσει ὅλα μέ κάθε λεπτομέρεια σ' αὐτό τό ἀπεριόριστα βραδύνοο πλάσμα, ὅμως γι' αὐτήν ἀκριβῶς τήν πρόθεσή του τά ἐπαναλάμβανε ὅλα πολύ συχνά, μιλοῦσε πολύ συχνά ἐναλλάξ γιά κλειδιά, κάμαρη καί ντουλάπα, καί γι' αὐτό ὁ μικρός τόν κοιτάζει ὄχι σάν εὐεργέτη του παρά σάν ἕναν πειρασμό. Τά κοριτσάκια πάντως τά κατάλαβαν ὅλα ἀμέσως, στριμώχνονται πάνω στόν Μπλούμφελντ κι ἀπλώνουν τά χέρια γιά τό κλειδί. «Περιμένετε λοιπόν», λέει ὁ Μπλούμφελντ καί φουρκίζεται κιόλας μέ ὄλους. Ἐπειτα περνάει κι ὁ καιρός, δέν μοιροῦσαι πιά νά χρονοτριβεῖ πολλή ὥρα. Νά ἔλεγε τουλάχιστον ἡ ὑπηρετρία ἐπιτέλους πῶς τό κατάλαβε καί πῶς θά τά φροντίσει ὅλα σωστά γιά τόν μικρό. Ἄντ' αὐτοῦ ὅμως αὐτή ἐξακολουθεῖ νά στέκεται κάτω στήν πόρτα, χαμογελάει προσποιητά σάν ντροπαλή βαρήκη πιστεύοντας ἴσως πῶς ὁ Μπλούμφελντ ἐπάνω γοητεύτηκε ξαφνικά μέ τόν μικρό τῆς καί τόν ἐξετάζει στή μικρή προπαίδεια. Ὁ Μπλούμφελντ ἀπό τήν ἄλλη μεριά δέν μοιροῦσαι βέβαια νά κατέβει τή σκάλα τοῦ ὑπογείου καί νά φωνάξει στό αὐτί τῆς ὑπηρετρίας τήν παράκλησή του νά τόν ἀπαλλάξει γιά τ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ τέλος πάντων ὁ μικρός τῆς ἀπό τίς μπάλες. Ἐχει δείξει κιόλας ἀρκετή ὑποχωρητικότητα ἐμπιστευόμενος τό κλειδί τῆς ντουλάπας του μίαν ὀλόκληρη μέρα σ' αὐτή τήν οἰκογένεια. Δέν τό κάνει γιά νά προφυλάξει τόν ἑαυτό του, ὅταν δίνει ἐδῶ τό κλειδί στόν μικρόν, ἀντί νά τόν ὀδηγήσει ὁ ἴδιος ἐπάνω καί νά τοῦ πα-

ραδώσει ἐκεῖ τίς μπάλες. "Ὅμως δὲν μπορεῖ βέβαια νά χαρίσει ἐπάνω τίς μπάλες καί κατόπι νά τοῦ τίς πάρει πάλι ἀμέσως πίσω τοῦ μικροῦ, πράγμα πού προβλέπεται ὅτι θά συμβεῖ, ἀφοῦ αὐτός θά τίς σέρνει πίσω του σάν συνοδεία. «Λοιπόν, ἐξακολουθεῖς ἀκόμα νά μή μέ καταλαβαίνεις;» ρωτάει ὁ Μπλούμφελντ σχεδόν μελαγχολικά, ἀφοῦ ἐπιχείρησε μιά καινούργια ἐξήγηση, πού ὅμως διέκοψε πάλι ἀμέσως κάτω ἀπ' τό ἄδειο βλέμμα τοῦ μικροῦ. "Ἐνα τέτοιο ἄδειο βλέμμα τόν ἀφοπλίζει κανέναν. Θά μπορούσε νά παρασύρει κανένα νά πεῖ περισσότερα ἀπ' ὅσα θέλει νά πεῖ, μόνο γιά νά γεμίσει αὐτό τό κενό μέ κρίση.

«Θά τοῦ τίς φέρουμε ἐμεῖς τίς μπάλες», φωνάζουν τότε τά κοριτσάκια. Εἶναι πονηρά, κατάλαβαν πώς θά μπορούσαν ν' ἀποχτήσουν τίς μπάλες μόνο μέ κάποια μεσολάβηση τοῦ μικροῦ, ὅτι ὅμως κι αὐτή ἀκόμα τή μεσολάβηση ἔπρεπε νά τήν πραγματοποιήσουν μόνα τους. Ἄπ' τό δωμάτιο τοῦ θυρωροῦ χτυπάει ἓνα ρολοί καί προειδοποιεῖ τόν Μπλούμφελντ πώς πρέπει νά διαστεῖ. «Πάρτε λοιπόν τό κλειδί», λέει ὁ Μπλούμφελντ καί τό κλειδί τοῦ ἀρπάζεται πιό πολύ ἀπ' τό χέρι παρά τό δίνει ὁ ἴδιος. Ἡ ἀσφάλεια μέ τήν ὁποία θά ἴδινε τό κλειδί στόν μικρό, θά ἴταν ἀσύγκριτα μεγαλύτερη. «Τό κλειδί τῆς κάμαρης πάρτε το κάτω ἀπ' τή γυναίκα», λέει ἀκόμα ὁ Μπλούμφελντ «κι ὥσπου νά ξαναγυρίσετε μέ τίς μπάλες, πρέπει νά δώσετε στή γυναίκα τά δυό κλειδιά». «Ναί, ναί», φωνάζουν τά κοριτσάκια καί κατεβαίνουν τρεχάτα τή σκάλα. Τά ξέρουν ὅλα, ὅλα ἀνεξαιρέτως, καί σά νά κόλλησε ὁ Μπλούμφελντ ἀπ' τή βραδύνοια τοῦ μικροῦ, δὲν καταλαβαίνει τώρα ὁ ἴδιος πώς μπόρεσαν νά τά συμπεράνουν ὅλα τόσο γρήγορα ἀπ' τίς ἐξηγήσεις του.

Τώρα τραβολογάνε κιόλας κάτω τήν ὑπηρετρια ἀπ' τήν

ποδιά, όμως ο Μπλούμφελντ δέν μπορεί νά παρακολουθήσει περισσότερο, όσο κι αν αυτό είναι δελεαστικό, πώς θά έκτελέσουν τήν αποστολή τους, και μάλιστα όχι μόνο έπειδή είναι άργά, αλλά και για τό λόγο ότι δέ θέλει νά 'ναι παρών όταν οί μπάλες βγουν έξω. Θέλει μάλιστα νά βρισκεται μερικούς δρόμους μακρύτερα, όταν τά κοριτσάκια θ' ανοίγουν επάνω τήν πόρτα τής κάμαρής του. 'Αφοῦ μάλιστα δέν ξέρει τί μπορεί ακόμα νά περιμένει απ' τίσ μπάλες! Κι έτσι βγαίνει αυτό τό πρωί για δεύτερη φορά έξω. Πρόφτασε ακόμα νά δει πώς ή ύπηρετρια αντιστεκόταν κυριολεκτικά στά κοριτσάκια και πώς ο μικρός σαλεύει τά στραβά του πόδια για νά 'ρθει σέ βοήθεια τής μητέρας του. 'Ο Μπλούμφελντ δέν καταλαβαίνει γιατί προκόβουν στον κόσμο τέτοιοι άνθρωποι σαν τήν ύπηρετρια και αναπαράγονται.

Καθώς ο Μπλούμφελντ πηγαίνει στό 'Εργοστάσιο 'Ασπρορούχων, όπου εργάζεται, οί σκέψεις για τήν εργασία παίρνουν σιγά σιγά τήν πρωτοκαθεδρία πάνω απ' όλα τ' άλλα. 'Επιταχύνει τό δήμα του και παρ' όλη τήν καθυστέρηση, για τήν όποία υπεύθυνος είναι ο μικρός, είναι ο πρώτος στό γραφείο του. Αυτό τό γραφείο είναι ένας χώρος κλεισμένος μέ τζαμαρία, έχει μέσα ένα τραπέζι για τόν Μπλούμφελντ και δύο αναλόγια για τούς ύφιστάμενους στον Μπλούμφελντ μαθητευόμενους. 'Αν και τά αναλόγια αυτά είναι τόσο μικρά και στενά, σά νά προορίζονταν για παιδιά του δημοτικού, υπάρχει μολαταῦτα μεγάλη στενότητα σ' αυτό τό γραφείο και οί μαθητευόμενοι δέν επιτρέπεται νά κάθονται, έπειδή τότε δέ θά υπήρχε πιά θέση για τήν πολυθρόνα του Μπλούμφελντ. 'Ετσι στέκουν όλη τή μέρα στριμωγμένοι σ' αναλόγια τους. Αυτό είναι βέβαια πολύ άβολο γι' αυτούς, δυσκολεύει όμως έτσι και τόν Μπλούμφελντ νά τούς

παρακολουθεί. Συχνά στριμώχνονται με ζήλο στο ἀναλόγιο, ὅμως ὄχι τάχα γιά νά ἐργαστοῦν, παρὰ γιά νά σιγομιλήσουν ἀναμεταξύ τους ἢ καί γιά ν' ἀποκοιμηθοῦν. Ὁ Μπλούμφελντ φουρκίζεται πολύ μαζί τους, οὔτε νά λέγεται ὅτι τόν βοηθᾶνε κάπως στήν τεράστια ἐργασία πού ἔχει ἐπωμισθεῖ. Ἡ ἐργασία αὐτή συνίσταται στό νά φροντίζει ὀλόκληρη τήν ἐμπορευματική καί χρηματική διακίνηση μέ τίς κατ' οἶκον ἐργάτριες, πού ἀπασχολοῦνται ἀπ' τό Ἐργοστάσιο μέ τήν κατασκευή ὀρισμένων λεπτότερων ἐμπορευμάτων. Γιά νά μπορεῖ κανείς νά ἀξιολογήσει τό μέγεθος αὐτῆς τῆς ἐργασίας πρέπει νά ἔχει μιὰ λεπτομερέστερη ἰδέα ὅλων τῶν συνθηκῶν. Τήν ἰδέα ὅμως αὐτή δέν τήν ἔχει πιά κανείς, ἀφότου ὁ ἄμεσος προϊστάμενος τοῦ Μπλούμφελντ ἔχει πεθάνει πρῖν ἀπό λίγα χρόνια, γι' αὐτό καί ὁ Μπλούμφελντ δέν ἀναγνωρίζει σέ κανέναν τό δικαίωμα νά κρίνει τήν ἐργασία του. Ὁ ἐργοστασιάρχης, ὁ κύριος Ὀττομαρ λόγου χάρη, ὑποτιμᾷ ὀλοφάνερα τήν ἐργασία τοῦ Μπλούμφελντ, ἀναγνωρίζει φυσικά τό κύρος πού ἀπέκτησε ὁ Μπλούμφελντ στό Ἐργοστάσιο κατά τή διάρκεια τῶν εἴκοσι χρόνων, καί τό ἀναγνωρίζει ὄχι μόνο ἐπειδή πρέπει, ἀλλά κι ἐπειδή τόν Μπλούμφελντ τόν ἐκτιμᾷ σάν πιστόν, ἄξιον ἐμπιστοσύνης ἄνθρωπο – ὅμως τήν ἐργασία του τήν ὑποτιμᾷ μολαταῦτα, πιστεύει δηλαδή, θά μπορούσε νά ὀργανωθεῖ ἀπλούστερα καί γι' αὐτό ἀπό κάθε ἄποψη ἀποδοτικότερα, παρὰ μέ τόν τρόπο πού τήν ἀσκεῖ ὁ Μπλούμφελντ. Λένε, καί πρέπει βέβαια νά τό πιστέψει κανείς, πώς ὁ Ὀττομαρ γι' αὐτό ἐμφανίζεται τόσο σπάνια στό τμήμα τοῦ Μπλούμφελντ, γιά ν' ἀποφύγει τή φούρκα πού τοῦ προξενεῖ ἡ θέα τῶν μεθόδων ἐργασίας τοῦ Μπλούμφελντ. Εἶναι βέβαια θλιβερό γιά τόν Μπλούμφελντ νά παραγνωρίζεται τόσο, ὅμως δέν ὑπάρχει σωτηρία, ἐπειδή δέν

μπορεί βέβαια ν' αναγκάσει τόν Ὀττομαρ νά μείνει κάπου ἕνα μήνα διαρκῶς στό τμήμα του, νά μελετήσει τά ποικίλα εἶδη ἐργασιῶν πού ἐπιτελοῦνται ἐδῶ, νά ἐφαρμόσει τίς δικές του καλύτερες δῆθεν μεθόδους καί μέ τήν κατάρρευση τοῦ τμήματος, πού θά 'χε αὐτό κατ' ἀνάγκη ὡς ἐπακόλουθο, νά πεισθεῖ γιά τό δίκαιο τοῦ Μπλούμφελντ. Γι' αὐτό ὁ Μπλούμφελντ ἐκτελεῖ τήν ἐργασία του ἀνενόχλητα ὅπως καί πρῖν, τρομάζει λίγο, ὅταν ὕστερα ἀπό πολύν καιρό ἐμφανίζεται πάλι ὁ Ὀττομαρ, προσπαθεῖ τότε κάπως μέ τό αἶσθημα τοῦ καθήκοντος ὡς ὑφιστάμενος νά ἐξηγήσει στόν Ὀττομαρ αὐτόν ἢ ἐκεῖνον τό μηχανισμό, πού αὐτός ἀντιπαρέρχεται γενεύοντας βουβός μέ χαμηλωμένα μάτια, καί ὑποφέρει κατά τ' ἄλλα λιγότερο γιά τήν παραγνώριση αὐτή, παρά μέ τή σκέψη πῶς ὅταν κάποτε πρέπει ν' ἀποχωρήσει ἀπ' τή θέση του, τό ἄμεσο ἐπακόλουθο θά 'ναι ἕνας κυκεῶνας πού κανεῖς δέ θά μπορέσει νά ξεδιαλύνει, ἐπειδή δέ γνωρίζει κανέναν στό Ἐργοστάσιο πού μπορεῖ νά τόν ἀντικαταστήσει καί ν' ἀναλάβει τό πόστο του, ὥστε ν' ἀποφευχθοῦν γιά τή λειτουργία ἐπί μῆνες ὀλόκληρους καί οἱ βαρύτερες ἀκόμα ἀνακοπές. Ὄταν ὁ προϋστάμενος ὑποτιμᾷ κάποιον, τότε φυσικά οἱ ὑπάλληλοι κοιτάζουν καί νά τόν ὑπερβάλουν ἀκόμα κατά τό δυνατόν. Ὁ καθένας λοιπόν ὑποτιμᾷ τήν ἐργασία τοῦ Μπλούμφελντ, κανεῖς δέ θεωρεῖ ἀναγκαῖο νά ἐργαστεῖ γιά τήν ἐκπαίδευσή του ἕνα χρονικό διάστημα στό τμήμα τοῦ Μπλούμφελντ, κι ὅταν προσλαμβάνονται καινούργιοι ὑπάλληλοι, κανεῖς δέν προορίζεται ἀπό δική του πρωτοβουλία στοῦ Μπλούμφελντ. Γι' αὐτό λείπει γιά τό τμήμα τοῦ Μπλούμφελντ τό καινούργιο αἷμα. Ἐπί ἐβδομάδες ὀλόκληρες ἀγωνίστηκε σκληρότατα ὁ Μπλούμφελντ, πού ὀλομόναχος ὡς τότε στό τμήμα φρόντιζε γιά ὅλα μέ τή βοήθεια μόνο

ένος ὑπηρετή, ν' ἀπαιτήσῃ τὴν τοποθέτησιν ἑνὸς μαθητευομένου. Καθημερινὰ σχεδὸν ἐμφανιζόταν ὁ Μπλούμφελντ στό γραφεῖο τοῦ Ὄττομαρ κι ἐξηγοῦσε κατὰ τρόπον ἤρεμο καί διεξοδικό, γιατί εἶναι ἀναγκαῖος ἕνας μαθητευόμενος στό τμήμα αὐτό. Δέν εἶναι ἀναγκαῖος, ἐπειδὴ τάχα ὁ Μπλούμφελντ θέλει νά προστατέψῃ τόν ἑαυτό του, ὁ Μπλούμφελντ δέ θέλει νά προστατέψῃ τόν ἑαυτό του, ἐργάζεται τό ὑπεραρκετό του μερίδιο τῆς δουλειᾶς καί δέ σκέφτεται νά τό σταματήσει, ὅμως ὁ κύριος Ὄττομαρ πρέπει μονάχα νά σκεφτεῖ πῶς ἔχει ἀναπτυχθεῖ ἡ ἐπιχείρησις κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ χρόνου, ὅλα τὰ τμήματα ἔχουν ἀντίστοιχα μεγαλώσει, μόνο τό τμήμα τοῦ Μπλούμφελντ λησμονιέται πάντοτε. Καί πῶς ἔχει ἐκεῖ ἀκριβῶς αὐξηθεῖ ἡ δουλειά! Ὄταν ἀνέλαβε ὁ Μπλούμφελντ, αὐτὴ τὴν ἐποχὴ δέν μπορεῖ βέβαια νά τὴ θυμᾶται ὁ κύριος Ὄττομαρ, εἶχαν νά κάνουν ἐκεῖ μόνο μέ δέκα περίπου ράπτριες, σήμερα ὁ ἀριθμὸς τους κυμαίνεται μεταξύ πενήντα καί ἑξήντα. Μιά τέτοια ἐργασία ἀπαιτεῖ προσωπικό, ὁ Μπλούμφελντ μπορεῖ νά ἐγγυηθεῖ ὅτι γιὰ τὴν ἐργασία διαθέτει ὀλόκληρο τόν ἑαυτό του, ὅτι ὅμως θά τὴ διεκπεραιώσῃ ἐντελῶς, αὐτό δέν μπορεῖ πιά ἀπὸ τώρα κι ὕστερα νά τό ἐγγυηθεῖ.

Τώρα βέβαια ὁ κύριος Ὄττομαρ ποτέ δέν ἀπέρριψε ἐντελῶς αἴτησιν τοῦ Μπλούμφελντ, αὐτό δέν μπορούσε νά τό κάνει σ' ἕναν παλιόν ὑπάλληλο, ὅμως ὁ τρόπος πού μόλις τόν πρόσεχε, πού μιλοῦσε μέ ἄλλους χωρὶς νά ἔχει τό νοῦ του στόν Μπλούμφελντ πού παρακαλοῦσε, πού ἔδινε μισές ὑποσχέσεις καί σέ λίγες μέρες τὰ ἔχε ὅλα πάλι λησμονήσει – ὁ τρόπος αὐτὸς ἦταν πολὺ προσβλητικὸς. Ὄχι βέβαια γιὰ τόν Μπλούμφελντ, ὁ Μπλούμφελντ δέν εἶναι κανένας φαντασιόκοπος, ὅσο καλὴ κι ἂν εἶναι ἡ τιμὴ καί ἡ ἀναγνώρισις, ὁ

Μπλούμφελντ μπορεί νά τίς στερηθεῖ, θά μείνει παρ' ὄλα αὐτά σταθερός στή θέση του, ὅσο γίνεται κατά κάποιον τρόπο, πάντως ἔχει τό δίκαιο μέ τό μέρος του, καί τό δίκαιο πρέπει στό τέλος, ὅσο κι ἄν αὐτό διαρκεῖ κάποτε πολύ, νά ἐξασφαλίσει τήν ἀναγνώριση. Ἔτσι κι ὁ Μπλούμφελντ στό τέλος ἀπόχτησε πραγματικά δύο μάλιστα μαθητευομένους, καί τί λογιῆς ὅμως μαθητευομένους. Θά μπορούσε νά πιστέψει κανεῖς πώς ὁ Ὀττομαρ εἶχε κατανοήσει ὅτι θά μπορούσε νά δεῖξει φανερότερα τήν περιφρόνησή του πρὸς τό τμήμα ἐγκρίνοντας αὐτούς τούς μαθητευομένους, παρά ἀρνούμενος μαθητευομένους. Ἦταν μάλιστα δυνατόν πώς μόνο γι' αὐτό θανατάλιζε ὁ Ὀττομαρ τόσον καιρό μέ ὑποσχέσεις τόν Μπλούμφελντ, ἐπειδή ζητοῦσε νά βρεῖ δυό τέτοιους μαθητευομένους, πού, ὅπως εἶναι εὐνόητο, δέν μπορούσε νά βρεῖ τόσον καιρό. Καί τώρα ὁ Μπλούμφελντ δέν μπορούσε νά παραπονιέται, ἡ ἀπάντηση ἦταν μάλιστα ἡ προβλεπόμενη, εἶχε πάρει ὁπωσδήποτε δύο μαθητευομένους, ἐνῶ εἶχε ζητήσει μόνον ἕναν· τόσο ἔξυπνα τά ἔχε ὄλα κανονίσει ὁ Ὀττομαρ. Φυσικά ὁ Μπλούμφελντ παραπονιόταν μολαταῦτα, ἀλλά μόνο γιατί ἡ ἀμηχανία του τόν ἀνάγκαζε κυριολεκτικά, ὄχι γιατί τώρα ἔλπιζε ἀκόμα βοήθεια. Ἄλλωστε δέν παραπονιόταν ἔντονα, ἀλλά μόνο ἐπεισοδιακά, ὅταν παρουσιαζόταν μιά κατάλληλη εὐκαιρία. Μολαταῦτα διαδόθηκε σύντομα ἡ φήμη ἀνάμεσα στούς κακόβουλους συναδέλφους ὅτι κάποιος ρώτησε τόν Ὀττομαρ, ἄν ἦταν λοιπόν δυνατό νά παραπονιέται ἀκόμα ὁ Μπλούμφελντ, πού ὅμως εἶχε πάρει τώρα μίαν ἐξαιρετική ἐνίσχυση. Σ' αὐτό ὁ Ὀττομαρ ἀποκρίθηκε, εἶναι σωστό, ὁ Μπλούμφελντ παραπονιέται ἀκόμα πάντα, ἀλλά μέ τό δίκιο του. Αὐτός, ὁ Ὀττομαρ, τό ἔχει ἐπιτέλους ἀντιληφθεῖ καί σκοπεύει νά στέλνει στόν

Μπλούμφελντ για κάθε ράλττρια κι έναν μαθητευόμενο, δηλαδή συνολικά περίπου εξήντα. "Αν όμως κι αυτοί δέν επαρκούν, θά στείλει ακόμα περισσότερους και δέ θά σταματήσει νά στέλνει, προτού ολοκληρωθεί τό τρελοκομείο, πού ἐδῶ και χρόνια αναπτύσσεται στό τμήμα του Μπλούμφελντ. Βέβαια σ' αὐτή τήν παρατήρηση εἶχαν απομιμηθεῖ πετυχημένα τόν ἐκφραστικό τρόπο του "Όπτομαρ, αὐτός όμως ὁ ἴδιος –ὁ Μπλούμφελντ δέν ἀμφέβαλλε γι' αὐτό– πόρρω ἀπείχε ἀπ' τό νά ἐκφραστεῖ ποτέ για τόν Μπλούμφελντ κατά παρόμοιο τρόπο. "Όλα ἦσαν ἐφευρέσεις τῶν τεμπέληδων ἀπό τά γραφεῖα του πρώτου ὁρόφου, ὁ Μπλούμφελντ τ' ἀντιπαρεσχόταν μέ περιφρόνηση – νά μπορούσε μονάχα ν' ἀδιαφορήσει ἔτσι ἦσυχά και για τήν ὑπαρξη τῶν μαθητευομένων. "Όμως αὐτοί ἔστεκαν ἐδῶ και δέν μπορούσαν πιά νά βγοῦν ἀπ' τή μέση. Χλομά, ἀδύνατα παιδιά. Σύμφωνα μέ τά χαρτιά τους πρέπει νά εἶχαν φτάσει τήν ἡλικία ἀποφοιτήσεως ἀπ' τό σχολεῖο· στήν πραγματικότητα όμως δέν μπορούσε νά τό πιστέψει κανείς. Ναι, οὔτε καν θά ἔλεγε κανείς νά τους ἐμπιστευθεῖ σ' ἕναν δάσκαλο, τόσο ἦσαν ακόμα φανερά ἐξαρτημένοι ἀπ' τό χέρι τῆς μάνας. Οὔτε μία κίνηση τῆς προκοπῆς δέν μπορούσαν νά κάνουν, ἤ μακρά ὀρθοστασία τους κούραζε, ιδιαίτερα τόν πρώτο καιρό φοβερά. "Αν τους ἄφηνε κανείς ἀνεπιτήρητους, λυγίζανε ἀμέσως μέ τήν ἀδυναμία τους, στέκονταν λοξά και σκυφτά σέ μία γωνιά. "Ό Μπλούμφελντ προσπάθησε νά τους δώσει νά καταλάβουν ὅτι θά γίνονταν σακάτηδες για ὅλη τους τή ζωή, ὅταν παραδίνονταν πάντα στό ραχάτι. Ἦταν παρακινδυνευμένο νά παραγγεῖλει κανείς στους μαθητευομένους νά κάνουν μία μικρή κίνηση· μία φορά θέλησε ὁ ἕνας νά φέρει κάτι κάνοντας μόνο δύο τρία δῆματα, ἔτρεξε μέ ὑπερβολικό ζῆλο και πλήγωσε τό γό-

νατό του στό αναλόγιο. Τό δωμάτιο ἦταν γεμάτο ἀπό ράπτριες, τά ἀναλόγια γεμάτα ἐμπορεύματα, ὅμως ὁ Μπλούμφελντ τά παράτησε ὅλα γιά νά ὀδηγήσει τό μαθητευόμενον πού ἔκλαιγε στό γραφεῖο καί νά τοῦ κάνει ἐκεῖ ἕναν μικρόν επίδεσμο. Ὅμως κι αὐτός ἀκόμα ὁ ζήλος τῶν μαθητευόμενων ἦταν μόνο ἐξωτερικός, σάν ἀληθινά παιδιά θέλανε καμιά φορά νά διακριθοῦν, ὅμως πῶς συχνά ἤ μᾶλλον πάντοτε σχεδόν θέλαν νά παραπλανήσουν μόνο τήν προσοχή τοῦ προϊσταμένου καί νά τόν ἐξαπατήσουν. Τήν ἐποχή τῆς μεγάλης φούριας τῆς δουλειᾶς πέρασε μιά φορά ὁ Μπλούμφελντ ἰδρωκοπημένος ἀπό κοντά τους καί παρατήρησε πώς αὐτοί κρυμμένοι ἀνάμεσα ἀπό μπάλες ἐμπορεύματα ἀντάλασσαν γραμματόσημα. Θά ἔλεγε νά τοὺς ἀρχίσει μέ τίς γροθιές στά κεφάλια τους, αὐτή θά ἔταν ἡ μόνη δυνατή τιμωρία γιά μιά τέτοια συμπεριφορά, ὅμως ἦσαν παιδιά, κι ὁ Μπλούμφελντ δέν μποροῦσε βέβαια νά σκοτώσει παιδιά. Κι ἔτσι ἐξακολούθησε νά βασανίζεται μέ δαύτους. Στήν ἀρχή εἶχε φανταστῆ πώς οἱ μαθητευόμενοι θά τόν βοηθοῦσαν στίς ἄμεσες ἐξυπηρετήσεις, πού τήν ἐποχή τῆς διανομῆς τῶν ἐμπορευμάτων ἀπαιτοῦσαν τόση προσπάθεια καί ἐπαγρύπνηση. Φαντάστηκε πώς θά ἔστανε τάχα στή μέση πίσω ἀπ' τό ἀναλόγιο, πώς θά ἔχε τήν ἐπισκόπηση γιά ὅλα καί θά φρόντιζε τίς καταχωρήσεις, ἐνῶ οἱ μαθητευόμενοι θά ἔτρεχαν πέρα δῶθε κατά τίς ἐντολές του καί θά ἔκαναν τίς διανομές. Εἶχε φανταστῆ πώς ἡ δική του ἐπίβλεψη, πού, ὅσο κι ἂν ἦταν αὐστηρή, δέ θά μποροῦσε νά ἐπαρκέσει γιά ἕναν τέτοιο φόρτο ἐργασίας, θά συμπληρωνόταν μέ τήν προσοχή τῶν μαθητευόμενων καί πώς αὐτοί οἱ μαθητευόμενοι θ' ἀποκτοῦσαν σιγά σιγά ἐμπειρίες, ὥστε νά μήν περιμένουν γιά κάθε λεπτομέρεια τίς ὀδηγίες του, καί θά μάθαιναν τέλος οἱ ἴδιοι νά ξε-

χωρίζουν τίς ράπτριες άναμεταξύ τους όσον άφορα τίς άνάγκες σέ έμπορεύματα και τήν άξιοπιστία τους. Μέ τούτους τούς μαθητευομένους όλα στάθηκαν κούφιεσ έλπίδες, ό Μπλούμφελντ κατάλαβε σύντομα ότι δέν έπρεπε νά τούς έπιτρέψει γενικά νά μιλάνε μέ τίς ράπτριες. Μερικές δηλαδή ράπτριες δέν τίς πλησίαζαν καθόλου άπ' τήν άρχή, έπειδή τίς άντιπαθοῦσαν ή τίς φοβοῦνταν, αντίθετα άλλες, για τίς όποίες είχαν προτιμήσεις, τίς ύποδέχονταν συχνά τρέχοντας μέχρι τήν πόρτα. Σ' αυτές φέρνανε ό,τι επιθυμοῦσαν, τούς τά χωναν στά χέρια τους μέ κάποια μυστικότητα, άν και αυτές δικαιούνταν νά τά παραλάβουν, μάζευαν πάνω σ' ένα άδειο ράφι γι' αυτές τίς προνομιούχες διάφορα άποκόμματα, ρετάλια δίχως άξία, ώστόσο μικροπράματα πού μπορούσαν άκόμα νά χρησιμοποιηθοῦν, τίς γενεύανε μ' αυτά πανευτυχείς άπό μακριά πίσω άπ' τήν πλάτη του Μπλούμφελντ και παίρνανε γι' ανταμοιβή ζαχαρωτά πού τούς τά χωναν στό στόμα. Πάντως ό Μπλούμφελντ έδωσε σύντομα τέλος σ' αυτή τήν άνωμαλία κι όταν έρχονταν οί ράπτριες τούς έδιωχνε πίσω άπ' τό χωρίσμα. Όμως για πολύν καιρό αυτό τό θεωροῦσαν μιá μεγάλη άδικία, πεισμάτωναν, σπάνανε μέ θράσος τίς πένες και κάποτε χτυποῦσαν δυνατά στά τζάμια, χωρίς πάντως νά τολμήσουν νά σηκώσουν τό κεφάλι, για νά κάνουν τίς ράπτριες νά προσέξουν τήν κακή μεταχείριση, πού κατά τή γνώμη τους έπρεπε νά ύποφέρουν άπ' τόν Μπλούμφελντ.

Τό άδικο πού κάνουν οί ίδιοι, δέν μπορούν νά τό καταλάβουν. Έτσι έρχονται λόγου χάρη σχεδόν πάντοτε άργά στό γραφεϊο. Ό Μπλούμφελντ, ό προϊστάμενός τους, πού άπό τήν πρώτη του νεότητα τό θεωροῦσε αυτονόητο νά εμφανίζεται κανείς τουλάχιστον μισή ώρα πρίν άρχίσει τό γραφεϊο

—σ' αυτό δέν τόν ὑποκινούσε οὔτε φιλοδοξία οὔτε ὑπερβολική συναίσθηση τοῦ καθήκοντος, παρά μόνο ἓνα ὀρισμένο αἶσθημα ἀξιοπρέπειας—, ὁ Μπλούμφελντ πρέπει νά περιμένει τούς μαθητευομένους του τίς πιό πολλές φορές περισσότερο ἀπό μίαν ὥρα. Μασουλώντας τό ψωμάκι ἀπ' τό πρωινό του στέκεται συνήθως στή σάλα πίσω ἀπ' τό ἀναλόγιο καί διεκπεραιώνει τό κλείσιμο τῶν λογαριασμῶν στά μικρά βιβλιάρια τῶν ραπτριῶν. Σέ λίγο βυθίζεται στήν ἐργασία καί δέ συλλογίζεται τίποτα πιά. Καί τότε ξαφνικά ἀνατρομάζει τόσο πού γιά μιά στιγμούλα ἤ πένα τρέμει κατόπι στά χέρια του. Ὁ ἓνας μαθητευόμενος εἰσορμάει, εἶναι σά νά θέλει νά πέσει, μέ τό 'να χέρι πιάνεται κάπου, μέ τ' ἄλλο ζουλάει τό στήθος πού ἀνασαίνει δύσκολα — ὅμως ὅλα αὐτά δέν ἔχουν ἄλλη σημασία, παρά πῶς διατυπώνει μιά δικαιολογία γιά τήν ἀργοπορία του, πού εἶναι τόσο γελοία, ὥστε ὁ Μπλούμφελντ ἐπίτηδες δέν τήν ἀκούει, γιατί ἄν δέν τό 'κανε αὐτό, θά 'πρεπε νά δείρει τό νεαρό ὅπως τοῦ ἄξιζε. Τόν κοιτάζει λοιπόν μιά στιγμούλα μονάχα, δείχνει κατόπι μέ ἀπλωμένο χέρι πρὸς τό χώρισμα καί προσηλώνεται πάλι στήν ἐργασία του. Τώρα βέβαια θά 'πρεπε νά περιμένει κανεῖς ὅτι ὁ μαθητευόμενος ἀναγνωρίζει τήν καλοσύνη τοῦ προϊσταμένου καί σπεύδει στή θέση του. Ὅχι, δέ σπεύδει, προχωρεῖ χοροπηδώντας στίς μύτες τῶν ποδιῶν, καί τώρα τό 'να πόδι μπρὸς ἀπ' τ' ἄλλο. Θέλει νά περιγελάσει τόν προϊστάμενό του; Οὔτε κι αὐτό. Εἶναι πάλι μόνο αὐτό τό ἀνακάτωμα φόβου καί αὐταρέσκειας, ἐνάντια στό ὁποῖο εἶναι κανένας ἄοπλος. Ἐπειδή πῶς ἀλλιῶς νά ἐξηγηθεῖ ὅτι σήμερα ὁ Μπλούμφελντ, πού κι ὁ ἴδιος ὥστόσο ἤρθε στό γραφεῖο ἀσυνήθιστα ἀργά, βλέπει τώρα, ὕστερα ἀπό μακρά ἀναμονή —γιά τόν ἔλεγχο τῶν βιβλιαρίων δέν ἔχει καμιάν ὄρεξη—, μέσα ἀπ' τά σύννεφα

σκόνης πού ὁ ἀσυλλόγιστος ὑπηρετής σηκώνει μέ τή σκούπα μπροστά του στά ὕψη, τούς δύο μαθητευομένους στό δρόμο καθώς ἔρχονται ἤσυχα ἤσυχα. Κρατιοῦνται σφιχταγκαλιασμένοι καί φαίνεται νά ἔχουν σοβαρά πράγματα νά διηγηθοῦνε ἀναμεταξύ τους, πού ὥστόσο ἀσφαλῶς στέκουν τό πολύ πολύ σέ μιάν ἀνεπίτρεπτη σχέση μέ τήν ἐργασία. "Ὅσο πλησιάζουν τήν τζαμόπορτα, τόσο ἐπιβραδύνουν τά δῆματά τους. Τέλος ὁ ἕνας πιάνει τό πόμολο, ὁμως δέν τό κατεβάζει, ἐξακολουθοῦν ἀκόμα νά τά λένε ἀναμεταξύ τους, ἀφουγκράζονται καί γελᾶνε. «Ἄνοιξε λοιπόν στούς κυρίους μας», φωνάζει ὁ Μπλούμφελντ σηκώνοντας τά χέρια στόν ὑπηρετή. "Ὅταν ὁμως μπαίνουν οἱ μαθητευόμενοι, ὁ Μπλούμφελντ δέ θέλει πιά νά τσακωθεῖ, δέν ἀπαντάει στό χαιρετισμό τους καί πηγαίνει στό γραφεῖο του. Ἄρχίζει τούς λογαριασμούς, ἀνασηκώνει ὁμως κάπου κάπου τό βλέμμα γιά νά ἴδει τί κάνουν οἱ μαθητευόμενοι. Ὁ ἕνας φαίνεται νά ἔναι πολύ κουρασμένος καί τρίβει τά μάτια· ὅταν κρέμασε τό ἐπανωφόρι του στό καρφί, ἐπωφελεῖται τῆς εὐκαιρίας καί μένει ἀκόμα λίγο ἀκουμπισμένος στόν τοῖχο, στό δρόμο ἦταν φρέσκος, ὁμως ἡ γειτνίαση μέ τήν ἐργασία τόν κουράζει. Ἀντίθετα ὁ ἄλλος μαθητευόμενος ἔχει ὄρεξη γιά δουλειά, ἀλλά μόνο γιά κάποια. Ἄνεκαθεν λοιπόν ἡ ἐπιθυμία του ἦταν νά μπορεῖ νά σκουπίζει. Ὅσο τόσο αὐτό εἶναι μιὰ δουλειά πού δέν τοῦ ταιριάζει, τό σκούπισμα ἀρμόζει μόνο στόν ὑπηρετή. Οὐσιαστικά ὁ Μπλούμφελντ δέ θά ἔχε βέβαια καμιάν ἀντίρρηση νά σκουπίζει ὁ μαθητευόμενος, μπορεῖ νά σκουπίζει, χειρότερα ἀπ' τόν ὑπηρετή δέν μπορεῖ νά τό κάνει κανείς· ἄν ὁμως ὁ μαθητευόμενος θέλει νά σκουπίζει, τότε βέβαια πρέπει νά ἔρχεται νωρίτερα, πρὶν ἀρχίσει τό σκούπισμα ὁ ὑπηρετής, καί νά μή χρησιμοποιοῖ τό χρόνο

κατά τή διάρκεια τοῦ ὁποίου εἶναι ὑποχρεωμένος νά κάνει ἔργασία γραφείου. Ἄφοῦ ὁμως ὁ νεαρός δέν παίρνει πιά καθόλου ἀπό λόγια, θά μπορούσε τουλάχιστον ὁ ὑπηρετής, αὐτός ὁ μισότυφος γέρος, πού ὁ προϊστάμενος δέ θά τόν ἀνεχόταν ἀσφαλῶς σέ κανένα ἄλλο τμήμα ἔκτος ἀπ' τοῦ Μπλούμφελντ καί πού ζεῖ ἀκόμα ἐλέω Θεοῦ καί Προϊσταμένου, θά μπορούσε τουλάχιστον αὐτός ὁ ὑπηρετής νά φανεῖ ὑποχωρητικός καί νά παρατήρει γιά μιᾶ στιγμή τή σκούπα στόν νεαρό, πού ὥστόσο εἶναι ἀδέξιος, θά χάσει ἀμέσως τήν ὄρεξη γιά τό σκούπισμα καί θά τρέξει μέ τή σκούπα πίσω ἀπ' τόν ὑπηρετή γιά νά τόν παρακινήσει νά σκουπίσει πάλι ὁ ἴδιος. Τώρα ὁμως ὁ ὑπηρετής φαίνεται νά αισθάνεται τόν ἑαυτό του ἰδιαίτερα ὑπεύθυνο ἀκριβῶς γιά τό σκούπισμα, βλέπει κανεῖς ὅτι μόλις τόν πλησιάζει ὁ νεαρός, προσπαθεῖ μέ τρεμάμενα χέρια νά δαστάξει καλύτερα τή σκούπα, προτιμᾷ νά σταθεῖ ἤσυχχα παρατώντας τό σκούπισμα, γιά νά μπορεῖ νά συγκεντρώσει ὅλη τήν προσοχή μόνο στήν κατοχή τῆς σκούπας. Τώρα ὁ μαθητευόμενος δέν παρακαλεῖ μέ λόγια ἐπειδή φοβᾶται βέβαια τόν Μπλούμφελντ, πού φαίνεται ν' ἀσχολεῖται μέ λογαριασμούς, κι ἔπειτα τά συνηθισμένα λόγια ἦσαν ἀνώφελα, ἐπειδή μέ τόν ὑπηρετή μόνο μέ τίς πιά δυνατές φωνές μπορεῖ κανεῖς νά συνεννοηθεῖ. Ὁ μαθητευόμενος λοιπόν τραβάει στήν ἀρχή τό μανίκι τοῦ ὑπηρετή. Ὁ ὑπηρετής ξέρει φυσικά γιά ποιό πράγμα πρόκειται, κοιτάζει τό μαθητευόμενο σκυθρωπός, κουνάει τό κεφάλι καί τραβάει τή σκούπα κοντύτερα, μέχρι τό στήθος. Τώρα ὁ μαθητευόμενος δένει τά χέρια καί παρακαλεῖ. Δέν ἐλπίζει βέβαια νά πετύχει κάτι μέ τά παρακάλια, τά παρακάλια τόν διασκεδάζουν μονάχα καί γι' αὐτό παρακαλεῖ. Ὁ ἄλλος μαθητευόμενος συνοδεύει τό περιστατικό μέ ἑλαφρό γέλιο, πιστεύοντας

προφανώς, ἂν καί κατά τρόπο ἀκατανόητο, πώς δέν τόν ἀκούει ὁ Μπλούμφελντ. Τά παρακάλια δέν κάνουν στόν ὑπηρετή τήν παραμικρή ἐντύπωση, γυρίζει ἀπ' τήν ἄλλη μεριά καί πιστεύει τώρα πώς μπορεῖ πάλι νά χρησιμοποιήσει μέ ἀσφάλεια τή σκούπα. Ὅμως ὁ μαθητευόμενος τόν ἀκολούθησε χοροπηδώντας στίς μύτες τῶν ποδιῶν καί μέ τά δύο χέρια ἀπλωμένα ἱκετευτικά, καί τώρα παρακαλεῖ κι ἀπ' αὐτή τή μεριά. Αὐτές οἱ στροφές τοῦ ὑπηρετή καί ἡ παρακολούθησή του μέ χοροπηδήματα ἀπό τό μαθητευόμενο ἐπαναλαμβάνονται πολλές φορές. Στό τέλος ὁ ὑπηρετής αισθάνεται πώς εἶναι ὀλοῦθε ἀποκλεισμένος καί καταλαβαίνει, πράγμα πού θά μπορούσε νά τό ἔχε καταλάβει ἀπ' τήν ἀρχή, ἂν ἦταν ἔστω καί κάπως λιγότερο βλάκας, πώς θά κουραστεῖ γρηγορότερα ἀπ' τό μαθητευόμενο. Γιά τό λόγον αὐτό ζητάει ξένη βοήθεια, ἀπειλεῖ τό μαθητευόμενο μέ τό δάχτυλο δείχνοντας τόν Μπλούμφελντ, στόν ὁποῖο θά τόν καταγγεῖλει ἂν ὁ μαθητευόμενος δέν παραιτηθεῖ. Αὐτός καταλαβαίνει τώρα πώς πρέπει νά διασεῖ, ἂν θέλει καθόλου ν' ἀποχήσει τή σκούπα, ἀπλώνει λοιπόν μέ θρασύτητα τά χέρια στή σκούπα. Ἐνα ἀκούσιο ξεφωνητό τοῦ ἄλλου μαθητευομένου ὑποδηλώνει τήν ἐπερχόμενη κρίσιμη στιγμή. Βέβαια σώζει ὁ ὑπηρετής κι αὐτή τή φορά τή σκούπα, κάνοντας ἕνα θῆμα πίσω καί τραδώντας την. Ὅμως τώρα πιά ὁ μαθητευόμενος δέν ὑποχωρεῖ, ὀρμάει πηδώντας μέ τό στόμα ἀνοιχτό καί τά μάτια πού ἀστράφτουν, ὁ ὑπηρετής θέλει νά φύγει, ὅμως τά γέρικα πόδια του τρέμουν ἀντί νά τρέχουν, ὁ μαθητευόμενος ἀπλώνει ν' ἀρπάξει τή σκούπα, κι ἂν ἀκόμα δέν τήν κρατάει στά χέρια του, ὥστόσο πετυχαίνει νά πέσει ἡ σκούπα κάτω κι ἔτσι εἶναι πιά γιά τόν ὑπηρετή χαμένη. Ὅπως φαίνεται βέβαια καί γιά τό μαθητευόμενο, ἐπειδή μέ τό

πέσιμο τῆς σκούπας παγώνουν στήν ἀρχή καί οἱ τρεῖς οἱ μαθητευόμενοι κι ὁ ὑπηρέτης, γιατί τώρα πρέπει ὅλα νά γίνουν στόν Μπλούμφελντ ἀντιληπτά. Πραγματικά ὁ Μπλούμφελντ κοιτάζει στό παραθυράκι του, σά νά πρόσεξε τώρα μόλις, αὐστηρά κι ἐξεταστικά ρίχνει τό μάτι του στόν καθένα, ἀκόμα καί ἡ σκούπα στό πάτωμα δέν τοῦ διαφεύγει. Εἶτε ἐπειδή ἡ σιωπή διαρκεῖ πάρα πολύ, εἶτε ἐπειδή ὁ φταίχτης μαθητευόμενος δέν μπορεῖ νά κατανικήσει τόν πόθο γιά τό σκούπισμα, ὅπωςδήποτε σκύθει, βέβαια πολύ προσεχτικά σά νά θέλει νά πιάσει κάτι ζωντανό κι ὄχι τή σκούπα, παίρνει τή σκούπα καί σαρώνει μέ δαύτη πάνω στό πάτωμα, ὅμως ἀμέσως τήν πετάει τρομαγμένος, ὅταν ὁ Μπλούμφελντ ἀναπηδάει καί βγαίνει ἀπ' τό χώρισμα. «Στή δουλειά καί οἱ δύο καί τσιμουδιά», φωνάζει ὁ Μπλούμφελντ δείχνοντας μέ ἀπλωμένο χέρι στούς δύο μαθητευομένους τό δρόμο πρός τά ἀναλόγια τους. Αὐτοῖ ἀκολουθοῦν ἀμέσως, ὅμως ὄχι καί ντροπιασμένοι κάπως μέ κατεβασμένα κεφάλια, μᾶλλον στριφογυρίζουν τεντωμένοι περνώντας μπρός ἀπ' τόν Μπλούμφελντ καί τόν ἀτενίζουν στά μάτια, σά νά 'θελαν νά τόν ἐμποδίσουν νά τούς χτυπήσει. Καί ὅμως θά μποροῦσαν ἐκ πείρας νά 'χαν ἀρκετά διδαχτεῖ ὅτι ὁ Μπλούμφελντ καταρχήν δέ χτυπάει ποτέ. Ὡστόσο εἶναι καταφοβισμένοι καί προσπαθοῦν πάντα καί δίχως πολλή πολλή διακριτικότητα νά διατηρήσουν τά πραγματικά τους ἢ τά φαινομ νικά τους δικαιώματα.

Περιεχόμενα

Στό υπερώο	7
Ένα παλαιό φύλλο	9
Πρό τοῦ Νόμου	12
Τσακάλια καί Ἄραβες	15
Μιά ἐπίσκεψη στό ὄρυχείο	21
Έντεκα γιοί	25
Ένα ὄνειρο	32
Χτίζοντας τό Σινικό Τείχος	35
Ἡ γέφυρα	54
Γυρισμός	56
Κοινότης	58
Ἡ στοά	60
Μπλούμφελντ, ἕνας κάπως ἡλικιωμένος ἐργένης	109

Σ' αὐτό τόν τόμο συγκεντρώσαμε ἄγνωστα διηγήματα τοῦ Φράντς Κάφκα ἀπό δύο βιβλία-συλλογές: τό *Ἔνας γιατρός τῆς ὑπαίθρου* — μικρά διηγήματα καί *Τά Κατάλοιπα* (1918-1924). Βρίσκουμε σ' αὐτά ὅλη τή γκάμα ὁμορφίας καί ἔκφρασης τοῦ Κάφκα, ἀπό τό ἀριστουργηματικό στή λεπτομέρεια καί κίνηση *Στό ὑπερῶο* μέχρι τόν σύνθετο καί πολύπλευρο *Μπλουμφελντ*, ἕνας κάπως ἠλικιωμένος ἐργένης.

«...Ὁ διευθυντής, ζητώντας τή ματιά τῆς γεμάτος ἀφοσίωση, ἀνασπίνει μπροστά τῆς σέ στάση ζῶνι με φροντίδα τήν ἀνεβάζει πάνω στό ψαρό ἄλογο, σά νά 'τανε ἡ ἀπ' ἕλα πιε ἀγαπημένη του ἐργονή, πού ξεκινάει γιά ἐπικίνδυνο δρόμο· δέν ἔπυρασιζει νά δώσει μέ τό μαστιγιο τό σημεῖο· τίς τό δίνει μέ κρότο ὑπερνωάνι· τόν ἐαυτό του τρέχει μέ τό στέμα ἀνεκτό πλάι στό ἄλογο· παρακαλεῖται μέ ἄλλο βλέμμα τά πηδημάτα τῆς ἰσπεύτριας· μόλις μπορεῖ νά καταλάβει τήν ἐπιθεξιοσίνη τῆς.»...